

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ЕКОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет магістерської та
аспірантської підготовки
Кафедра менеджменту
природоохоронної діяльності

Магістерська кваліфікаційна робота

на тему: Дослідження розвитку туристично-рекреаційного
комплексу Одеської області

Виконала студентка 2 курсу групи МУ- 61
спеціальності 073 Менеджмент
Колібаба Рімма Валеріївна

Керівник к.е.н., доцент
Волкова Алла Олександрівна

Консультант

Рецензент ІПРЕЕД НАНУ д.е.н., проф.
Степанов В'ячеслав Миколайович

Одеса 2018

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ЕКОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет Магістерської та аспірантської підготовки
Кафедра менеджменту природоохоронної діяльності
Рівень вищої освіти магістр
Спеціальність 073 Менеджмент
(шифр і назва)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри _____

В.Г.Ковальов

“ 20 ” листопада 2017 року

З А В Д А Н Н Я
НА МАГІСТЕРСЬКУ КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТУ

Колібабі Ріммі Валеріївни

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи Дослідження розвитку туристично-рекреаційного комплексу Одеської області

керівник роботи Волкова Алла Олександрівна, к.е.н., доцент,

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом вищого навчального закладу від “02” листопада 2017 року № 321-С

2. Строк подання студентом роботи 01 лютого 2018 р.

3. Вихідні дані до роботи нормативно-правові документи, монографії, статті збірників наукових робіт, матеріали періодичних видань, звітність підприємства, матеріали сайтів мережі Інтернет

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити)

1. Теоретико-методичні основи розвитку туристично-рекреаційного комплексу регіону.

2. Стан і перспективи розвитку туристично-рекреаційного комплексу Одеської області.

3. Обґрунтування засад підвищення ефективності функціонування туристично-рекреаційного комплексу Одеського регіону».

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)

1. Класифікація туризму.

2. Функції туристично-рекреаційного комплексу

3. Матеріально-технічна база регіону.

4. Історико-культурні пам'ятки Одеської області

5. Напрями стимулювання розвитку ТРК Одеської області

6. Інвестування розвитку туристично-рекреаційного комплексу Одеської області.

7. Приріст потужностей на території перспективного розвитку Одеської області (2013-2018 рр.)

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв

7. Дата видачі завдання 20 листопада 2018 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів роботи	Термін виконання етапів роботи	Оцінка виконання етапу	
			у %	за 4-х бальною шкалою
1.	Робота з літературними джерелами	20.11-3.12.17	90	відмінно
2.	Робота на розділом 1 «Теоретико-методичні основи розвитку туристично-рекреаційного комплексу регіону»	4.12-17.12.17	90	відмінно
3.	Робота над розділом 2 «Стан і перспективи розвитку туристично-рекреаційного комплексу Одеської області»	18.12-31.12.17	90	відмінно
4.	Робота над розділом 3 «Обґрунтування засад підвищення ефективності функціонування туристично-рекреаційного комплексу Одеського регіону»	8.01-22.01.18	90	відмінно
5.	Оформлення роботи	23.01-1.02.18	90	відмінно
	Рубіжна атестація	25.12-29.12.17	90	відмінно
	Інтегральна оцінка виконання етапів календарного плану (як середня по етапам)		90	відмінно

Студент Колібаба Р.В.
(підпис) (прізвище та ініціали)

Керівник роботи Волкова А.О.
(підпис) (прізвище та ініціали)

АНОТАЦІЯ

Магістерська кваліфікаційна робота на тему «Дослідження розвитку туристично-рекреаційного комплексу Одеської області»

Колібаба Рімма Валеріївна

Актуальність теми. У процесі формування ринкового середовища в Україні туристично-рекреаційна сфера, як вагома складова національної економіки, набуває дедалі більшого значення. Її розвиток впливає на формування валового внутрішнього продукту, створення додаткових робочих місць і забезпечення зайнятості населення, а також є одним з найбільш перспективних напрямів структурної переорієнтації економіки. Інституційним ядром туристично-рекреаційної сфери є туристично-рекреаційний комплекс. Ринкові умови господарювання істотно вплинули на розвиток туристично-рекреаційних комплексів, що спричинило появу нових форм їх функціонування.

Мета і задачі дослідження. Метою даного дослідження є розробка та удосконалення організаційно-економічних основ стимулювання розвитку туристично-рекреаційного комплексу регіону.

Досягнення визначеної мети зумовило необхідність послідовного розв'язання таких завдань:

- визначення теоретичних засад сутності категорії «туристично-рекреаційний комплекс», його складових елементів та поняття «території перспективного розвитку туристично-рекреаційного спрямування»;

- здійснення структуризації туристично-рекреаційного комплексу як цілісного інституційно-територіального утворення;

- виявлення і обґрунтування передумов розвитку туристично-рекреаційного комплексу регіону;

- вдосконалення методичних положень по обґрунтуванню створення та функціонування територій перспективного розвитку туристично-рекреаційного спрямування;

- аналіз динаміки соціально-економічного розвитку регіону та оцінка туристично-рекреаційного потенціалу Одеської області;

- обґрунтування механізму стимулювання розвитку туристично-рекреаційного комплексу регіону;

- оцінка економічної ефективності створення та функціонування туристично-рекреаційного комплексу та перспектив його розвитку на території Одеської області;

- аналіз забезпечення безпеки при експлуатації господарства туристично-рекреаційного комплексу Одеської області.

Об'єктом магістерської роботи є – туристично-рекреаційний комплекс Одеської області як функціональна складова структури регіональної економіки.

Предметом дослідження є – теоретичні та організаційно-економічні основи стимулювання розвитку туристично-рекреаційної галузі в регіоні.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети використовувались різні *методи дослідження*, в тому числі – діалектичний підхід (вивчення інституційних одиниць, що входять до складу туристично-рекреаційного комплексу регіону), групування (проведення класифікації видів туризму та туристично-рекреаційних ресурсів), системний підхід (проведення структуризації туристично-рекреаційного комплексу), метод структурно-логічного узагальнення (вдосконалення понятійного апарату стимулювання розвитку туристично-рекреаційного комплексу), індексний, порівняльний, економіко-статистичний аналіз (визначення стану і ефективності функціонування туристично-рекреаційного комплексу), проектний аналіз (оцінка ефективності інвестиційних проектів) та інші.

Інформаційно-довідковою базою дослідження стали офіційні інформаційно-статистичні та нормативно-правові матеріали, міжнародні та національні стандарти туристично-рекреаційного обслуговування, а також наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених, у яких висвітлюються методологічні засади управління туристично-рекреаційними комплексами.

Результати, їх новизна, теоретичне та практичне значення полягає в поглибленні знань і обґрунтуванні організаційно-економічного механізму стимулювання розвитку туристично-рекреаційного комплексу регіону, які на відміну від загальноприйнятої методики, пристосовані безпосередньо до територій перспективного розвитку туристично-рекреаційного спрямування.

Рекомендації щодо використання результатів роботи з зазначенням галузі застосування. Запропоновані у дослідженні пропозиції і рекомендації дозволяють не лише визначити основні напрями його вдосконалення, а й посилити вплив туристично-рекреаційної діяльності на динамічність соціально-економічного розвитку регіону в цілому.

Структура і обсяг роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Повний обсяг тексту магістерської роботи – 117 сторінок, таблиць – 43, рисунків – 7.

Перелік ключових слів: туристично-рекреаційний комплекс, туризм, рекреація.

SUMMARY

Master's qualification work on the topic "Research of development of tourist-recreational complex of Odessa region"

Kolibaba, Rimma Valeryevna

Actuality of theme. In the process of forming a market environment in Ukraine, the tourist and recreational sphere, as a significant component of the national economy, is gaining increasing importance. Its development affects the formation of gross domestic product, creation of additional jobs and provision of employment, as well as one of the most promising directions of structural reorientation of the economy. The institutional core of the tourist and recreational area is a tourist and recreational complex. Market conditions of the economy significantly influenced the development of tourist and recreational complexes, which led to the emergence of new forms of their functioning.

The purpose and tasks of the study. The purpose of this research is to develop and improve organizational and economic bases for stimulating the development of the tourist and recreational complex of the region.

The achievement of the defined goal has determined the need for a consistent solution of the following tasks:

- definition of the theoretical foundations of the essence of the category "tourist-recreational complex", its constituent elements and the notion of "territory of perspective development of tourist-recreational purpose";
- implementation of the structuring of the tourist-recreational complex as a holistic institutional and territorial formation;
- Identification and justification of the preconditions for the development of tourist-recreational complex of the region;
- improvement of methodological provisions on the justification of creation and functioning of territories of long-term development of tourist-recreational destination;
- analysis of the dynamics of socio-economic development of the region and assessment of the tourist and recreational potential of the Odessa region;
- substantiation of the mechanism of stimulation of development of tourist-recreational complex of the region;
- estimation of economic efficiency of creation and functioning of the tourist-recreational complex and prospects of its development in the territory of the Odessa region;
- analysis of safety during the operation of the economy of the tourist and recreational complex of the Odessa region.

The object of master's work is the tourist-recreational complex of the Odessa region as a functional component of the structure of the regional economy.

The subject of the study is the theoretical and organizational and economic basis for stimulating the development of the tourist and recreational industry in the region.

Research methods. Different research methods, including the dialectical approach (the study of institutional units included in the tourist and recreational complex of the region), grouping (the classification of types of tourism and tourist and recreational resources), a systematic approach (structurization touristly) was used to achieve the set goal. -recreational complex), the method of structural-logical generalization (improvement of the conceptual apparatus for stimulating the development of the tourist-recreational complex), index, comparative Economic and statistical analysis (determination of the state and efficiency of the tourism and recreation complex functioning), project analysis (evaluation of the effectiveness of investment projects), and others.

Information and reference database of the study were official informational-statistical and regulatory materials, international and national standards of tourist and recreational services, as well as scientific works of domestic and foreign scientists, which highlight the methodological principles of management of tourist and recreational complexes.

The results, their novelty, theoretical and practical significance are to deepen knowledge and substantiate the organizational and economic mechanism of stimulating the development of the tourist and recreational complex of the region, which, unlike the generally accepted methodology, are adapted directly to the territories of long-term development of tourist-recreational direction.

Recommendations for using the results of work with the indication of the scope of application. The proposals and recommendations offered in the study allow not only to determine the main directions of its improvement, but also to increase the influence of tourism and recreational activity on the dynamism of socio-economic development of the region as a whole.

Structure and scope of work. The work consists of an introduction, three sections, conclusions, list of sources used. Full text of master's thesis - 117 pages, tables - 43, drawings - 7.

Key words: tourist and recreational complex, tourism, recreation.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОГО КОМПЛЕКСУ РЕГІОНУ.....	10
1.1. Сутність та типологічні ознаки туристично-рекреаційного комплексу.....	10
1.2. Передумови розвитку туристично-рекреаційного комплексу регіону.....	23
1.3. Методичні основи оцінки діяльності туристично-рекреаційного комплексу регіону.....	29
РОЗДІЛ 2. СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНО- РЕКРЕАЦІЙНОГО КОМПЛЕКСУ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	48
2.1. Загальна характеристика соціально-економічного розвитку Одеської області за період 2014-2016 рр.....	48
2.2. Оцінка туристичного потенціалу Одеської області.....	65
2.3. Аналіз рекреаційних ресурсів Одеської області.....	73
РОЗДІЛ 3. ОБҐРУНТУВАННЯ ЗАСАД ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТУРИСТИЧНО- РЕКРЕАЦІЙНОГО КОМПЛЕКСУ ОДЕСЬКОГО РЕГІОНУ.....	79
3.1. Напрями стимулювання розвитку туристично-рекреаційного комплексу Одеської області.....	79
3.2. Визначення спеціального режиму інвестиційної діяльності та механізму управління на територіях перспективного розвитку.....	85
3.3. Оцінка ефективності створення та функціонування туристично- рекреаційного комплексу Одеської області.....	95
ВИСНОВКИ.....	102
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	106
ДОДАТКИ.....	117

ВСТУП

Актуальність теми. Характерними рисами сучасних соціально-економічних відносин в Україні є динамічний розвиток засад управління, трансформаційні процеси у відносинах власності, реструктуризація національної економіки та її інтеграція у світову економіку. Це зумовлює необхідність проведення виваженої державної політики та врахування сталих тенденцій і закономірностей розвитку світової економіки.

У процесі формування ринкового середовища в Україні туристично-рекреаційна сфера, як вагома складова національної економіки, набуває дедалі більшого значення. Її розвиток впливає на формування валового внутрішнього продукту, створення додаткових робочих місць і забезпечення зайнятості населення, а також є одним з найбільш перспективних напрямів структурної переорієнтації економіки. Інституційним ядром туристично-рекреаційної сфери є туристично-рекреаційний комплекс. Ринкові умови господарювання істотно вплинули на розвиток туристично-рекреаційних комплексів, що спричинило появу нових форм їх функціонування.

Тому важливим є вивчення теоретичних питань розвитку та функціонування регіональних туристично-рекреаційних комплексів, розробка методичних основ аналізу передумов їх створення та доцільності використання різних форм стимулювання господарської діяльності суб'єктів підприємництва, в тому числі територій перспективного розвитку. Власне це і визначає актуальність даної теми магістерської роботи.

Значний внесок у дослідження проблеми створення і функціонування туристично-рекреаційних комплексів зробили такі відомі зарубіжні та вітчизняні вчені, як: Бейдик О.О., Вуйцик О.І., Дядечко А.П., Жук І., Кифяк В.Ф., Молнар О. С., Павлов В. І., Скаковська С. С. та ін. У їх працях розглядається як проблематика розвитку туристично-рекреаційної

сфери в цілому, так і аналізуються окремі аспекти функціонування таких інституційно-територіальних утворень, як туристично-рекреаційні комплекси. Водночас, відсутні теоретико-методичні і практичні розробки, що стосуються механізмів стимулювання створення та функціонування територій перспективного розвитку туристично-рекреаційного спрямування.

У зв'язку з цим, *метою* даного дослідження є розробка та удосконалення організаційно-економічних основ стимулювання розвитку туристично-рекреаційного комплексу регіону. Відповідно до зазначеної мети поставлені наступні *завдання* дослідження:

- визначення теоретичних засад сутності категорії «туристично-рекреаційний комплекс», його складових елементів та поняття «території перспективного розвитку туристично-рекреаційного спрямування»;
- здійснення структуризації туристично-рекреаційного комплексу як цілісного інституційно-територіального утворення;
- виявлення і обґрунтування передумов розвитку туристично-рекреаційного комплексу регіону;
- вдосконалення методичних положень по обґрунтуванню створення та функціонування територій перспективного розвитку туристично-рекреаційного спрямування;
- аналіз динаміки соціально-економічного розвитку регіону та оцінка туристично-рекреаційного потенціалу Одеської області;
- обґрунтування механізму стимулювання розвитку туристично-рекреаційного комплексу регіону;
- оцінка економічної ефективності створення та функціонування туристично-рекреаційного комплексу та перспектив його розвитку на території Одеської області;
- аналіз забезпечення безпеки при експлуатації господарства туристично-рекреаційного комплексу Одеської області.

Об'єкт дослідження – туристично-рекреаційний комплекс Одеської області як функціональна складова структури регіональної економіки.

Предмет дослідження – теоретичні та організаційно-економічні основи стимулювання розвитку туристично-рекреаційної галузі в регіоні.

Для досягнення поставленої мети використовувались різні *методи дослідження*, в тому числі – діалектичний підхід (вивчення інституційних одиниць, що входять до складу туристично-рекреаційного комплексу регіону), групування (проведення класифікації видів туризму та туристично-рекреаційних ресурсів), системний підхід (проведення структуризації туристично-рекреаційного комплексу), метод структурно-логічного узагальнення (вдосконалення понятійного апарату стимулювання розвитку туристично-рекреаційного комплексу), індексний, порівняльний, економіко-статистичний аналіз (визначення стану і ефективності функціонування туристично-рекреаційного комплексу), проектний аналіз (оцінка ефективності інвестиційних проектів) та інші.

Інформаційною базою дослідження стали офіційні інформаційно-статистичні та нормативно-правові матеріали, міжнародні та національні стандарти туристично-рекреаційного обслуговування, а також наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених, у яких висвітлюються методологічні засади управління туристично-рекреаційними комплексами.

Практичне значення одержаних результатів полягає в поглибленні знань і обґрунтуванні організаційно-економічного механізму стимулювання розвитку туристично-рекреаційного комплексу регіону, які на відміну від загальноприйнятої методики, пристосовані безпосередньо до територій перспективного розвитку туристично-рекреаційного спрямування. Запропоновані у дослідженні пропозиції і рекомендації дозволяють не тільки визначити основні напрями його вдосконалення, а й посилити вплив туристично-рекреаційної діяльності на динамічність соціально-економічного розвитку регіону в цілому.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОГО КОМПЛЕКСУ РЕГІОНУ

1.1. Сутність та типологічні ознаки туристично-рекреаційного комплексу

Туризм і рекреація як соціально-економічні явища світового масштабу перетворились у важливий стимулюючий чинник регіонального розвитку. У цьому контексті туристично-рекреаційний комплекс є своєрідним «полюсом росту» у господарстві регіону, джерелом наповнення місцевого бюджету, стимулом до розвитку й удосконалення соціальної і ринкової інфраструктури, потенціальним об'єктом іноземного та вітчизняного інвестування, засобом досягнення структурних зрушень в регіональній економіці.

Загалом на туризм і рекреацію припадає 12% загальносвітового національного продукту, 7% світових інвестицій, 5% податкових надходжень. Безпосередньо у світовій сфері туристичних послуг зайнято понад 260 млн. осіб, або 10 % усіх працівників [29, с.72]. В окремих зарубіжних країнах туристично-рекреаційна сфера є однією з пріоритетних у національному господарстві, внесок якої у валовий внутрішній прибуток становить 15-35% (Угорщина, Чехія, Австрія, Швейцарія, Італія, Франція, Іспанія, Португалія) [45].

Таким чином, розвиток туризму і рекреації створює реальні передумови для стабілізації економічних процесів, поліпшення соціальної складової, збереження довкілля та відновлення культурної спадщини не лише окремих країн, а й адміністративних одиниць в їх складі. У зв'язку з цим, перспективним напрямом, що забезпечує активізацію регіональної економіки, стає створення і функціонування туристично-рекреаційних комплексів.

В основі визначення поняття туристично-рекреаційний комплекс лежить розуміння термінів «туризм» і «рекреація», які є суспільними явищами з тривалою історією, проте до цього часу не мають однозначного трактування. Існує багато визначень, що розкривають їх різноманітні сторони та аспекти, але єдиний підхід досі відсутній.

Туризм в сучасному світі розглядають як багатостороннє явище тісно пов'язане з економікою, історією, географією, архітектурою, медициною, культурою, спортом та іншими науками, адже жодна з них не може повністю й вичерпно охарактеризувати туризм як об'єкт власних досліджень і жоден з існуючих соціально-економічних інститутів не в стані самостійно розв'язати комплекс його проблем. Одне з перших визначень туризму було запропоноване у 1937 р. Лігою Націй, яка використала термін «туризм» та «туристи» в офіційних документах. Туризмом була названа мандрівка за кордон рідної країни більше, ніж на добу [72, с. 91]. Тобто, первісне розуміння туризму зводилося до його пересування і часового перебування людей поза постійним місцем проживанням. Однак, у процесі історичного розвитку зміст і значення цього поняття постійно зазнавали зміни й доповнення.

Подальше тлумачення туризму пов'язане з Конференцією ООН з питань міжнародного туризму й мандрівок (Рим, 1963), конгресом Всесвітньої туристичної організації (Маніла, 1986), Міжпарламентською конференцією з питань туризму (Гаага, 1989), Конференцією зі статистики туризму і мандрівок Всесвітньої туристичної організації (Оттава, 1991). У 1993 р. Статистична комісія ООН прийняла визначення, підтримане Всесвітньою туристичною організацією (ВТО). Згідно з ним, туризм охоплює діяльність осіб, які мандрують і здійснюють перебування в місцях, що знаходяться за межами їх звичайного середовища, упродовж періоду, що не перевищує один рік підряд, із метою відпочинку, діловими та іншими цілями [85].

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про туризм» поняття туризм визначається як «тимчасовий виїзд особи з місця проживання в оздоровчих, пізнавальних, професійно-ділових чи інших цілях без здійснення оплачуваної діяльності в місці, куди особа від'їжджає» [70]. У Великому тлумачному словнику сучасної української мови подаються два трактування поняття туризм:

1) подорожі, які здійснюються за певними маршрутами по своїй країні або за кордоном; поєднують відпочинок з пізнавальною метою, у ряді випадків мають елементи спорту;

2) тимчасовий виїзд людини з місця постійного проживання в оздоровчих, пізнавальних або професійно-ділових цілях без заняття оплачуваною діяльністю [14, с. 1276].

На думку Дядечко А.П., туризм – тимчасовий виїзд особи з місця постійного проживання в оздоровчих, пізнавальних, професійно-ділових цілях чи інших цілях без здійснення оплачуваної діяльності в місці перебування [26, с. 13]. Кифяк В.Ф. дає таке пояснення цього терміна: «туризм – це вид економічної діяльності, пов'язаний з обслуговуванням людей, які тимчасово перебувають поза місцем постійного проживання; передбачає певну мету подорожування та виключає отримання прибутку подорожуючим під час туристичної поїздки» [31, с. 146].

Тобто, туризм в сучасних умовах проявляється в різних явищах, взаємозв'язках і відношеннях. Це визначає необхідність його класифікації з метою розв'язання низки проблем ефективного функціонування і територіальної організації туристичного господарства. В загальному, класифікація туризму – це виділення внутрішньо однорідних видів туризму за визначеними ознаками, які дають можливість їх згрупувати [33, с. 171]. Найбільш широко класифікацію туризму висвітлено в енциклопедичному словнику-довіднику з туризму Смолія В.А., Федорченка В.К., Цибуха В.І., які виділяють окремі категорії (види) туризму. Яковлев Г.А. класифікує туризм за видами та формами,

акцентуючи увагу на тому, що види туризму різняться за мотиваціями подорожуючих, тобто внутрішніми факторами, а його форми – за зовнішніми факторами і впливами. Автори навчального посібника «Організація туризму» стверджують, що окрім форм та видів туризм варто виділяти типи (за національною приналежністю подорожуючих) та категорії (співвідношення різних типів туризму) [33, с. 171]. Відповідно до підходу, запропонованого Колесник О.О., туризм можна класифікувати за найрізноманітнішими ознаками: метою, способами пересування та розміщення, джерелами фінансування тощо (Додаток А).

Організаційними формами туризму відповідно до ст. 4 ЗУ «Про туризм» є міжнародний і внутрішній туризм [70]. До міжнародного туризму належать: в'їзний туризм, тобто подорожі в межах України осіб, які постійно не проживають на її території, та виїзний туризм – подорожі громадян України та осіб, які постійно проживають на території України, до іншої країни. Внутрішнім туризмом є подорожі в межах території України громадян України та осіб, які постійно проживають на її території.

Щодо поняття «рекреація», то у науковій літературі воно трактується по-різному. Окремі дослідники ототожнюють його з поняттям «оздоровлення», інші – з поняттям «відпочинок». Крім цього, термін використовується для характеристики галузі національного господарства, пов'язаної з освоєнням території для відпочинку, лікування і туризму, скерованої на розвиток, відпочинок і оздоровлення, вдосконалення особистості. В світовій практиці поняття «рекреація» як таке відсутнє.

У радянській науковій літературі під «рекреацією» розуміли систему заходів, пов'язаних з використанням вільного часу для оздоровчої, культурно-пізнавальної і спортивної діяльності людей на спеціалізованих територіях, які розташовуються поза їхнім місцем постійного проживання. Деякі автори трактували рекреацію як відновлення і розвиток життєвих сил, що характеризується кількістю часу, в рамках якого відбувається відновлення сил людини (фізичних, інтелектуальних та емоційних),

і діяльністю, усвідомлено чи інстинктивно спрямованою на відновлення життєвих сил [77, с. 208]. Поступово визначення розширилося, і на даний час більшість авторів, зокрема В.І. Павлов, Л.М. Черчик, під рекреацією мають на увазі суспільне явище, яке відображає відносини у процесі відтворення і розвитку життєвих сил людини [50, с. 5]. Відповідно до того, що існують різні визначення поняття «рекреація» змінюється й сама сфера аналізу. В одних випадках аналізується розвиток окремих типів рекреаційних об'єктів, в інших – досліджується функціонування певних підсистем.

Виходячи зі сказаного вище, ми вважаємо, що рекреація – це цілісний природно-функціонуючий об'єкт, діяльність якого створює загальні умови соціально-економічного розвитку. Рекреація також включає в себе ті об'єкти, функціонування яких створює загальні умови суспільного відтворення та соціальної діяльності. Причому сукупність цих об'єктів постійно змінюється і доповнюється, оскільки підвищується роль загальних умов. Розвиток рекреації зумовлюється дією ряду факторів. Їх можна розділити на чотири основні групи (рис. 1.1).

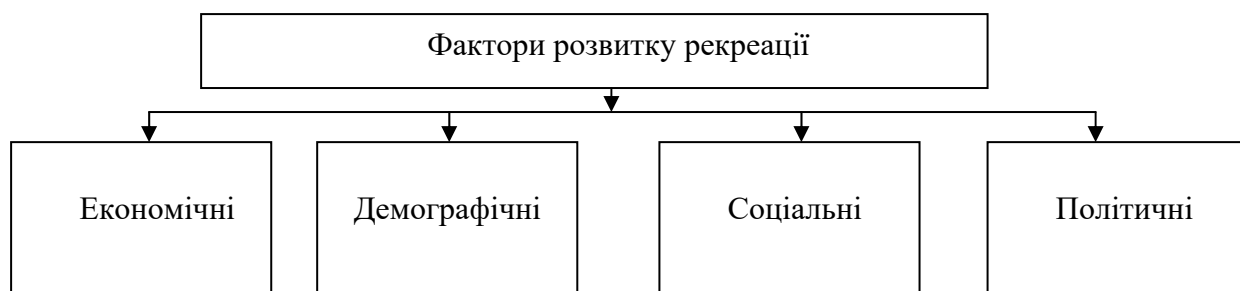

Рис. 1.1. Фактори розвитку рекреації

Примітка. Складено автором.

Всі перераховані фактори мають чітко виражену регіональну специфіку. Зокрема, вони визначають розвиток певної території, або організовують її взаємозв'язок з іншими регіонами.

Отже, рекреацією регіону, на нашу думку, є система обслуговування населення широким асортиментом високоякісних рекреаційних послуг, які забезпечують процес відтворення працездатності рекреантів, не

погіршуючи умов життя і праці місцевих мешканців. Саме таке розуміння рекреації та її ролі у розвитку регіональної економіки, застосовуватимемо, поряд з категорією туризм, для визначення сутності поняття туристично-рекреаційний комплекс. Варто зазначити, що дуже широко, часто та багатогранно в багатьох сферах людської діяльності як самостійна дефініція використовується термін «комплекс». При цьому його сутність залишається незмінною.

Комплекс (від лат. *complexus* – зв'язок, поєднання), за енциклопедичним тлумаченням, означає «сукупність, поєднання об'єктів, предметів, дій, тісно пов'язаних і взаємодіючих між собою, що утворюють єдину цілісність» [43, с. 132]. Кожна частина цілого, виконуючи свою функцію, гармонійно доповнюють одна одну, маючи єдність зв'язків. Тобто, в загальному, під комплексом розуміють структурну визначеність, що фіксує зв'язки у сукупність елементів, які складають одне ціле.

Масляк П.О. визначає комплекс як «систему з високим ступенем внутрішнього взаємозв'язку, досить жорстко організована, з великою інерційністю і стійкістю» [39, с. 177]. В деяких літературних джерелах це поняття пов'язують з трактуванням поняття «система», виходячи з того, що основою будь-якої системи є сукупність взаємопов'язаних елементів [52, с. 29]. Така сукупність має якості, які не властиві її елементам, що доповнює та конкретизує основне поняття, а отже, комплекс, також є системним об'єктом, що дає можливість застосовувати до нього підходи загальної теорії систем. З цього випливає, що будь-який комплекс – це система, але не кожна система є комплексом.

Так, за теорією систем, складний рекреаційно-туристичний комплекс є елементом (підсистемою) функціонально-компонентної структури господарства (суперсистеми), складається із великої кількості елементів які можна розглядати як окремі системи [76]. Принципи системного підходу дають підстави визначити РТК як самостійну соціально-економічну систему (субсистему) із вхідними та вихідними

параметрами яка входить до складу іншої системи – економіки регіону. Рекреаційно-туристична підсистема розглядається у вигляді двох складових, суб'єкта та об'єкта туризму, кожна з яких має свою достатньо складну внутрішню організацію і виконує свої специфічні функції.

У науковій літературі існує декілька близьких за змістом узагальнених визначень територіально-туристично-рекреаційних утворень. Н.В. Фоменко стверджує, що територіальний рекреаційний комплекс характеризується єдиною територією, яка має значний рекреаційний потенціал, сукупність рекреаційних установ, з тісними виробничими зв'язками, єдністю організаційних форм і правління, які забезпечують ефективне використання природних рекреаційних ресурсів і соціально-економічних умов, що склалися на даній території [90, с. 42].

Р.І. Магійович, О.В. Пилип'як, О.О. Шкрібинець зазначають, що туристично-рекреаційний комплекс (ТРК) – це комплекс, що об'єднує систему туристично-рекреаційних закладів, обслуговуючих їх підприємств інфраструктури та інших галузей, які мають тісні виробничі та економічні зв'язки, спільно використовують ресурси з метою задоволення різноманітних оздоровчих, пізнавальних, культурних та інших потреб населення [37, с. 166]. На думку Топчієва О.Г., під рекреаційно-туристичним комплексом слід розуміти сукупність галузей і видів економічної діяльності, які забезпечують рекреаційними послугами населення країни, регіону, міста та створюють необхідні передумови для нормального функціонування рекреаційно-туристичного господарства [89, с. 562].

О.В. Баєва визначає туристично-рекреаційний комплекс як складне інституційне соціально-економічне та матеріальне утворення, основним системоутворюючим чинником якого є забезпечення людської життєдіяльності за рахунок здійснення профілактики, лікування, оздоровлення, відпочинку, рекреації і результатом чого є створення і споживання специфічного туристично-рекреаційного продукту як вихідної

основи формування і реалізації високоякісного пакету лікувально-оздоровчих послуг в умовах функціонування цілісного санаторно-курортного комплексу [1, 14]. О.І. Вуйцик так трактує рекреаційно-туристичний комплекс (РТК): «це міжгалузевий комплекс, який структурно складається з самостійних, проте тісно пов'язаних галузей, що продукують товари і послуги для потреб туризму. Одні галузі повністю обслуговують рекреаційно-туристичний комплекс, а доходи інших лише частково залежать від туристичної діяльності» [17, с. 36].

Таким чином, «туристично-рекреаційний комплекс», або «територіальний рекреаційно-туристичний комплекс» є системою економічно та соціально поєднаних окремих галузей, виробництв, виробничих підприємств і підприємств сфери послуг на певній території, призначення яких полягає у забезпеченні рекреаційними послугами населення конкретної територіальної одиниці. Це типовий міжгалузевий комплекс, оскільки в рекреаційному обслуговуванні, прямо чи опосередковано, бере участь багато різних галузей і видів економічної діяльності. Як бачимо, у визначеннях, рекреаційно-туристичний комплекс пов'язується з певною територією, і деколи замість терміну «рекреаційно-туристичний комплекс», з'являється поняття «територіальний рекреаційно-туристичний комплекс». Вважаємо, що у цьому термінологічному словосполученні слово «територіальний» можна опустити, оскільки рекреація завжди має просторове значення.

Крім того, доцільним є вживання поняття саме «туристично-рекреаційний комплекс», а не «рекреаційно-туристичний комплекс». Це пояснюється тим, що визначення терміну «рекреація» як таке у світовій практиці взагалі відсутнє, натомість, поняття «туризм» здобуло широке поширення і наукове обґрунтування. Це надає йому пріоритет у досліджуваному словосполученні. Отже, виходячи із вищесказаного, пропонуємо під поняттям «туристично-рекреаційний комплекс» розуміти комплекс, що об'єднує систему туристично-рекреаційних закладів і

установ, обслуговуючих їх підприємств інфраструктури та інших галузей, які мають тісні виробничі, соціальні й економічні зв'язки, спільно використовують ресурси з метою задоволення різноманітних оздоровчих, пізнавальних, культурних та інших потреб населення шляхом створення і споживання специфічного туристично-рекреаційного продукту.

Розвиток туристично-рекреаційного комплексу зумовлюється виконанням ним суспільно необхідних функцій. Зокрема, основною функцією ТРК виступає максимальне задоволення потреб населення у відпочинку, оздоровленні, лікуванні, духовному та фізичному розвитку. Також ТРК виконує і інші функції (Додаток Б):

- по-перше, оздоровлення населення країни шляхом збереження мережі державних санаторіїв, забезпечення санаторіями для лікування громадян, що постраждали від стихійного лиха, аварій та інших категорій населення, що потребують державної підтримки;

- по-друге, задоволення попиту населення країни та іноземних громадян у відпочинку та курортному лікуванні в умовах, що задовольняють найбільш вимогливі потреби осіб під час їх перебування на відпочинку у туристично-рекреаційних закладах (фешенебельні апартаменти, великий асортимент лікувальних послуг тощо).

Поряд із цими функціями існують такі функції ТРК:

- екологічна, яка полягає в тому, що з одного боку функціонування ТРК стимулює, а з іншого – обмежує розвиток ряду виробництв, які наносять шкоду оточуючому середовищу, природним та культурним цінностям;

- міжнародна, яка полягає в тому, що туристично-рекреаційна діяльність відіграє велику роль у становленні та зміцненні міжнародних зв'язків, ділових контактів, налагодженні міцних стосунків між державами та певними регіонами, а також завдяки розвитку ТРК держава в цілому та певний регіон зокрема нарощують свій експортний потенціал та збільшують частку валютних надходжень;

– генеруюча, яка проявляється через створення міст-курортів або курортних агломерацій.

Дослідники Молнар О.С., Сержанов В.В., Важинський Ф.А. [47, с. 34] виділяють медико-біологічну, соціально-культурну та економічну функції ТРК. Медико-біологічна функція полягає у відновленні фізичних та духовних сил, загальному оздоровленні людини. Вона складається з санаторно-курортного лікування та оздоровлення. Соціально-культурна функція – це задоволення потреб людини в пізнанні навколишнього світу та сприяння відтворенню робочої сили. Це веде до зростання продуктивності праці і до підвищення ефективності виробництва (соціальна складова).

Економічна функція полягає в наступному:

- рекреація, туризм та їх підвиди є специфічною формою попиту, яка формує окрему сферу господарської діяльності;
- розвиток регіональної економіки, в структурі якої функціонує ТРК;
- зростання зайнятості населення за рахунок створення додаткових робочих місць як безпосередньо в туристично-рекреаційній сфері, так і в галузях, що опосередковано обслуговують ТРК;
- суттєвий вплив на структуру балансу грошових витрат і прибутків населення з територіального та платіжного балансу країни;
- підвищення ефективності іноземного туризму як джерела надходження іноземної валюти.

Будь-який комплекс, не є виключенням і ТРК, має свою структуру. Складовими підрозділами у структурі ТРК є функціонально-галузевий та територіальний.

Так, функціонально-галузєва структура ТРК – це сукупність галузей та видів діяльності, які виконують певні функції, інтегровані в рамках ТРК для досягнення поставлених цілей [94, с. 4]. В залежності від функціональної спрямованості, у ТРК можна виділити дві складові:

- безпосереднє обслуговування туристів та рекреантів;
- господарське забезпечення функціонування ТРК (Додаток В) .

Основною ланкою ТРК є безпосереднє обслуговування туристів та рекреантів. Воно включає в себе наступні підкомплекси: санаторно-курортний, туристично-пізнавальний, оздоровчо-спортивний, підкомплекс дитячого відпочинку та підкомплекс корпоративної рекреації.

Санаторно-курортний підкомплекс до свого складу включає такі складові частини: санаторії, санаторії-профілакторії, пансіонати з лікуванням, курортні поліклініки. Туристично-пізнавальний підкомплекс в залежності від виду туризму – самодіяльний та організований – має наступні складові частини: турбази, турготелі, готелі, мотелі, кемпінги тощо. Оздоровчо-спортивний підкомплекс включає такі заклади, як: будинки відпочинку, пансіонати, мисливські будинки, спортзали, корти та інші елементи спортивного забезпечення місць відпочинку. Підкомплекс дитячого відпочинку пов'язаний із організованим відпочинком дітей у дитячих таборах різної спеціалізації (лікувально-оздоровчих, санаторно-курортних, спортивних) у різні пори року. Підкомплекс корпоративної рекреації орієнтований на залучення до туристично-рекреаційного процесу не тільки суб'єктів даного регіону, але й також інших регіонів країни з метою всебічного та більш продуктивнішого оздоровлення, відпочинку, пізнання. Також передбачається співробітництво з аналогічними структурами іноземних держав з приводу спільної діяльності по організації туристично-рекреаційного процесу, можливість відкриття в іншій місцевості філіалів та філій як в середині країни, так і за кордоном.

Другою складовою функціональної структури ТРК є сфера господарського забезпечення. Вона, в свою чергу, підрозділяється на три підкомплекси: виробничий, невиробничий та підкомплекс інформаційного обслуговування.

До виробничого обслуговування належать: промислові підприємства по виробництву товарів туристично-рекреаційного попиту; підприємства

виробничої інфраструктури; підприємства сільського господарства та переробної промисловості, які забезпечують туристів та рекреантів продуктами харчування; будівельні організації, зайняті на будівництві об'єктів даного комплексу. До невиробничого обслуговування належать: туристичні фірми, які займаються організацією та продажем туристичних путівок; заклади громадського харчування; транспортні організації, що займаються туристичними перевезеннями; учбові заклади з підготовки та підвищення кваліфікації спеціалістів даної галузі; підприємства роздрібною торгівлі по продажу товарів рекреаційно-туристичного попиту; підприємства побутового обслуговування; науково-дослідні організації; страхові компанії. До інформаційного обслуговування відносять підприємства зв'язку, інформаційні та рекламні агентства, організації, що надають телекомунікаційні, мобільні послуги, послуги всесвітньої мережі Internet тощо.

Крім даних підкомплексів, обслуговуванням туристів та рекреантів займаються і інші організації, що діють незалежно від ТРК. Зокрема, приватні будинки, що здаються в оренду; легкові автомобілі, що здаються в оренду; таксомоторні парки; ресторани; кафе; підприємства сфери дозвілля та розваг, які функціонують поза межами ТРК; авіапідприємства, які надають літаки для чартерних рейсів; морські, річкові порти, що надають судна для обслуговування туристів та ін.

Другим структурним елементом ТРК є територіальний підрозділ. Особливістю ТРК є його територіальна цілісність. На користь даного твердження говорить той факт, що для ефективнішого функціонування галузей, підгалузей та окремих одиниць комплексу необхідним є встановлення тісних територіальних зв'язків між ними та територіальна спільність наявних у комплексі інфраструктури, ресурсів та управління. Аналізуючи роботи провідних спеціалістів даної сфери можна виділити територіальну структуру ТРК, яка схематично представлена у такому вигляді (рис. 1.2).

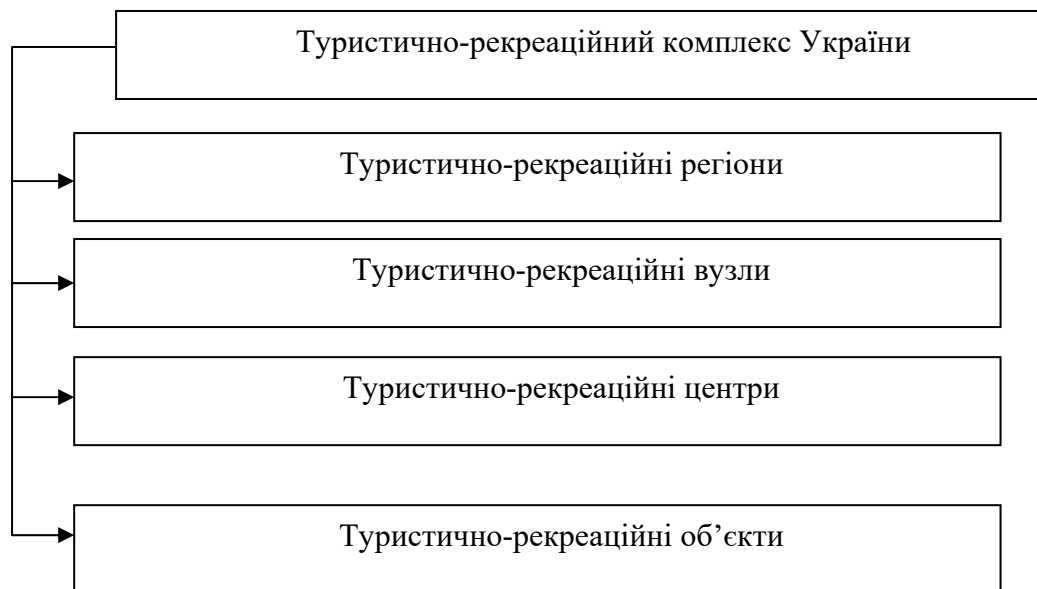

Рис. 1.2. Територіальна структура туристично-рекреаційного комплексу.

Примітка. Джерело: [94, с. 6].

Дана схема є одним із варіантів відображення територіальної структури ТРК, в залежності від наявності того чи іншого структурного елемента вона може змінюватися. Розглядаючи територіальну структуру ТРК, доцільним є визначення її складових елементів, зокрема:

1) туристично-рекреаційний об'єкт – це початкова ланка територіальної структури ТРК, це одиничне туристично-рекреаційне утворення, яке, окрім туристично-рекреаційних закладів (санаторій, пансіонат, турбаза), включає деякі інші ресурси (краєзнавчі музеї, культурно-історичні пам'ятки, рекреаційні парки тощо).

2) туристично-рекреаційний центр – поєднання в межах невеликої території двох або більше туристично-рекреаційних об'єктів, які у своєму функціонуванні використовують єдину інфраструктуру.

3) туристично-рекреаційний вузол – територіальне зосередження підприємств та установ туризму та рекреації, а також інших закладів що обслуговують їх, в одному або кількох суміжних населених пунктах.

4) туристично-рекреаційний регіон – цілісна територія, яка володіє туристично-рекреаційними ресурсами, має можливості для організації туристично-рекреаційної діяльності, а також має спільну спеціалізацію, структуру послуг та зовнішні і внутрішні зв'язки [47, с. 36].

Отже, виділення структурних елементів ТРК в межах кожного із запропонованих підходів є необхідною умовою для вирішення різноманітних проблем, пов'язаних із його формуванням, функціонуванням та подальшим розвитком. При цьому, не існує жорстких обмежень щодо різновиду галузей і підприємств, які входять до складу кожної із запропонованих структур туристично-рекреаційного комплексу, а підходи до структурування є віддзеркаленням особливостей побудови конкретного регіонального господарства. Однак, простежуються вимоги єдності цілей, спільності території та ресурсів, а також тісних виробничих зв'язків та єдиних організаційних форм управління.

Крім цього, при створенні та функціонуванні туристично-рекреаційного комплексу мають враховуватися комплексний характер виробництва туристично-рекреаційного продукту, а також принципи соціально-економічного розвитку. Таким чином, досягається можливість скоординованого управління загальною стратегією розвитку ТРК як невід'ємної частини економіки регіону.

1.2. Передумови розвитку туристично-рекреаційного комплексу регіону

Передумовами розвитку туристично-рекреаційного комплексу регіону є ціла система складових туристично-рекреаційного процесу таких як: туристично-рекреаційні ресурси, туристично-рекреаційні потреби, а також економічні можливості суспільства (або певного регіону). Наявність на території туристично-рекреаційних ресурсів є найважливішим чинником виробництва туристичного продукту та основою територіальної

організації туризму. Не зважаючи на поширене вживання терміну «туристично-рекреаційні ресурси», досі відсутнє його чітке наукове трактування. Він використовується або як такий, що не потребує пояснення, або не наводиться розмежування понять «туристичних» та «рекреаційних» ресурсів, які вживаються як синоніми.

Туристично-рекреаційні ресурси за визначенням, яке пропонують Кушнір Н.Б. та Дячук О.І., це закономірні поєднання компонентів природи, соціально-економічних умов та культурних цінностей, які на даному рівні розвитку продуктивних сил виступають як передумови задоволення туристично-рекреаційних потреб людини та організації господарського комплексу, що спеціалізується на туристично-рекреаційному обслуговуванні населення [35, с. 218]. Матвійчук Л.Ю. дає таке визначення туристичних ресурсів: «Туристичні ресурси – реальні або віртуальні об'єкти, явища, події природного та антропогенного походження або їх поєднання, а також допоміжні та додаткові ресурси на даній фазі розвитку суспільства, які використовуються або можуть бути використані для туристичної діяльності з врахуванням специфіки регіону [40].

Відповідно до ст. 3 Закону України «Про туризм» поняття «туристичні ресурси» визначається як пропоновані або такі, що можуть пропонуватися, туристичні пропозиції на основі та з використанням об'єктів державної, комунальної чи приватної власності [70]. Терміном «туристичні пропозиції» охоплюється широке коло природних, історико-культурних, географічних ознак, котрі можуть всебічно задовольняти пізнавальні, оздоровчо-спортивні, духовні та інші потреби подорожуючих.

Водночас, поняття «рекреаційні ресурси» є більш розробленим та отримало ширше обґрунтування в межах таких наукових напрямів, як рекреаційна географія, розміщення продуктивних сил, регіональна економіка тощо, де під ними розуміють «сукупність природних, природно-технічних, соціально-економічних комплексів та їх елементів, що сприяють відновленню та розвитку фізичних і духовних сил людини,

її працездатності і які при сучасній та перспективній структурі рекреаційних потреб та техніко-економічних можливостях використовують для прямого і непрямого споживання та виробництва курортних і туристичних послуг» [7, с. 68]. Такі ресурси придатні як для прямого, так і для опосередкованого споживання, надання різноманітних послуг курортно-лікувального і рекреаційно-туристського характеру.

З огляду на це, туристичні та рекреаційні ресурси мають багато спільного, проте вони не є тотожними, та й віднесення окремими науковцями рекреаційних ресурсів до складу туристичних є не зовсім обґрунтованим, оскільки вони не завжди можуть бути об'єктами туристичного інтересу. При цьому, дуже важливо уникати переоцінки ресурсів, коли вони мають певний інтерес для даного району, але в більш ширшому масштабі, в порівнянні з цінністю інших ресурсів, вони можуть не привернути великої кількості туристів. Тобто, туристичні ресурси можуть включати лише певні найбільш цінні, унікальні та привабливі рекреаційні ресурси, придатні для створення туристичного продукту та формування туристичного бізнесу. А з іншого боку, частина об'єктів туристичного попиту може використовуватися у повсякденному відновленні фізичних і духовних сил людей, що проживають на території їх поширення (лісові, приморські, гірські ландшафти тощо).

Неможливість чітко окреслити поняття туристично-рекреаційних ресурсів ускладнює і проведення їх класифікації. Проте, не зважаючи на різноманітні підходи до вирішення вказаної проблеми, більшість науковців одностайні у їх поділі на дві основні групи: природні та антропогенні.

До природних туристично-рекреаційних ресурсів належать природні геосистеми, природні об'єкти, явища і процеси, які володіють внутрішніми і зовнішніми властивостями й характерними рисами для організації сезонної або цілорічної туристичної та рекреаційної діяльності. У їх межах можна виокремити кліматичні, ландшафтні, орографічні, бальнеологічні, біотичні, грязьові, водні та інші ресурси. У свою чергу кожен із цих видів

складається з окремих підвидів, наприклад бальнеологічні ресурси поділяються на мінеральні води різного хімічного складу, а отже, і різної лікувальної дії.

Антропогенні туристично-рекреаційні ресурси, в свою чергу, включають культурно-історичні (пам'ятки культури, створені людиною, які мають суспільно-виховне значення, пізнавальний інтерес і можуть використовуватись для задоволення духовних потреб населення) та соціально-економічні ресурси, що охоплюють матеріально-технічну базу туристично-рекреаційних об'єктів, частину матеріального виробництва, яка безпосередньо забезпечує потреби туризму і рекреації, використовувані ними об'єкти інфраструктури, а також трудові ресурси, зайняті в туристично-рекреаційному господарстві.

Нами було удосконалено існуючу класифікацію туристично-рекреаційних ресурсів з урахуванням таких складових, як інноваційно-інформаційні та інвестиційні туристично-рекреаційні ресурси (Додаток Г). Використання цієї типології дасть змогу зрозуміти специфіку природокористування, здійснити відповідно до обраного пріоритету територіальну організацію раціонального використання туристично-рекреаційних ресурсів, а також оцінити рівень їх розвитку в регіоні з урахуванням потреб, що виникають на сучасному етапі розвитку туризму та рекреації.

Крім туристично-рекреаційних ресурсів, важливою передумовою розвитку туризму та рекреації як складової частини регіональної системи є формування туристично-рекреаційних потреб. Їх основні групи розглянемо за допомогою Додатка Д.

Формування туристично-рекреаційних потреб відбувається під впливом комплексу факторів. Вони можуть бути згруповані таким чином:

1. Соціально-економічні фактори (рівень розвитку продуктивних сил, рівень виробництва споживчих благ, рівень розвитку сфери відпочинку і туризму, реальні грошові доходи населення, ціни на товари та

послуги, рівень розвитку транспортної інфраструктури, тривалість відпусток, постановка реклами та інформації про рекреаційні районах і туристських маршрутах, соціальний і професійний склад населення, рівень культурного життя, рухливість населення, національні традиції).

2. Демографічні чинники (урбанізація, статеві-вікова структура населення, склад і розмір сім'ї, особливості розселення).

3. Соціально-психологічні чинники (комунікабельність, тип культурного життя, вплив моди, ціннісні орієнтації особистості).

4. Медико-біологічні фактори (стан здоров'я і психофізіологічні особливості населення).

5. Природні чинники (умови проживання людини, особливості географічного положення стосовно туристично-рекреаційних об'єктів).

Задоволення туристично-рекреаційних потреб, з урахуванням дії цих факторів, забезпечується на основі економічних можливостей регіону щодо розвитку туризму та рекреації. При цьому, економічні можливості кожної регіональної системи визначаються, насамперед, матеріально-технічним озброєнням новітніми основними фондами. Воно включає матеріально-технічну базу рекреації і туризму, відповідну транспортну інфраструктуру та ін. Частка таких штучно створених людиною туристично-рекреаційних ресурсів постійно зростає.

Матеріально-технічну базу регіону складають мережа підприємств туристично-рекреаційного обслуговування, яка формується під впливом різноманітних соціально-економічних факторів і втілюється у відповідному територіальному розподілі і розвитку. Туристично-рекреаційні заклади поділяються на лікувально-оздоровчі, туристично-екскурсійні та відпочинку (рис. 1.3).

Крім перелічених туристично-рекреаційних закладів, матеріально-технічну базу туризму та рекреації становлять й інші підприємства. Зокрема, туристичні та спортивні клуби, установи, організації та управління туристично-рекреаційною діяльністю регіону, квартирний

фонд, що здається в оренду, транспортні організації, що здійснюють туристичні перевезення, учбові заклади з підготовки спеціалістів для даної сфери, інформаційні і рекламні служби, підприємства по виробництву та продажу товарів туристичного попиту.

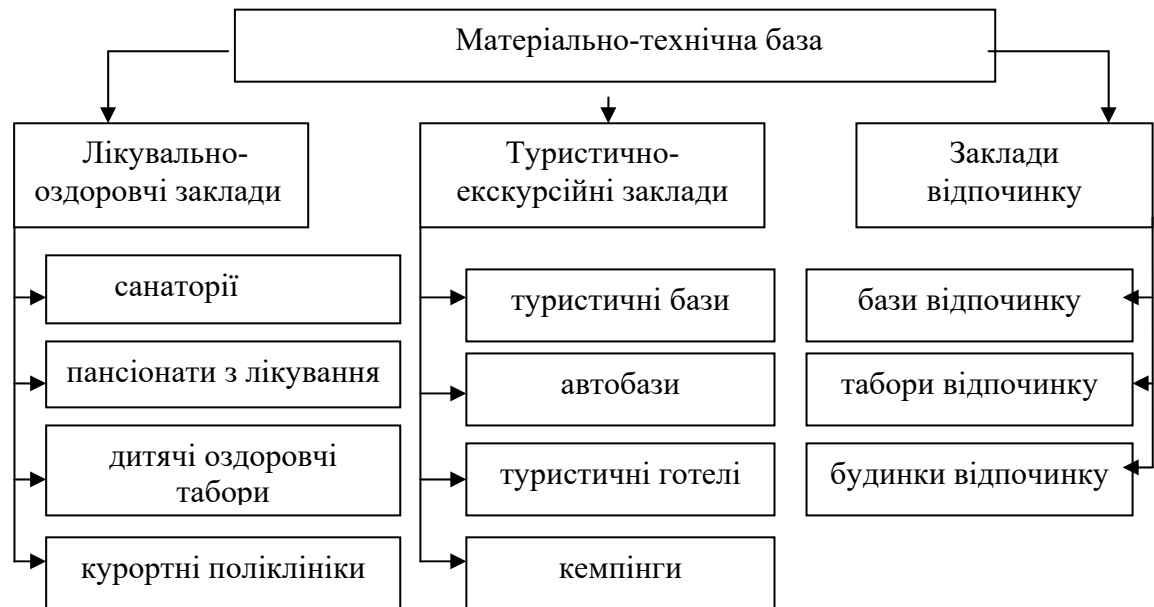

Рис. 1.3. Матеріально-технічна база регіону

Примітка. Складено автором.

Економічні можливості регіону тісно пов'язані з наступними показниками: чисельність населення і трудових ресурсів, обсяги виробництва і споживання ВВП, рівень продуктивності праці, грошові доходи населення, кількість матеріальних благ і послуг на душу населення, обсяги капітальних вкладень за рахунок усіх джерел фінансування, доходи і видатки місцевих бюджетів тощо. Зазначені показники характеризують розвиток продуктивних сил регіону, насамперед, з кількісного боку. Це дає можливість кожному регіону брати участь у територіальному поділі праці з тими пропозиціями, які забезпечені найбільш якісними ресурсами та іншими умовами, зокрема, щодо розвитку туризму та рекреації.

Важливим фактором, що впливає на систему передумов розвитку ТРК регіону, є вдале залучення інвестицій. Для цього потрібно впроваджувати нові сучасні форми стимулювання господарської

діяльності суб'єктів підприємництва, в тому числі нетрадиційні ринкові механізми у формі територій перспективного розвитку. Таким чином, реальні економічні можливості регіону у сукупності з наявними туристично-рекреаційними ресурсами і потребами стануть основою для розвитку і ефективного функціонування туристично-рекреаційної сфери в цілому.

1.3. Методичні основи аналізу діяльності туристично-рекреаційного комплексу регіону

Процес переходу України до нової якості економіки і, зокрема, розширення прав господарських суб'єктів і регіонів у здійсненні власної економічної політики, відкрили можливості для експерименту і залучення організаційних утворень, підходів і форм, що використовуються у світовій економіці. Такими формами стимулювання економічних перетворень на регіональному рівні є створення особливих територіально-господарських утворень, що мають назву територій перспективного розвитку (ТПерР). Актуальність ідей створення ТПерР обумовлена рядом об'єктивних причин, до яких відносяться внутрішні економічні проблеми сучасного розвитку країни, а також позитивні результати діяльності ТПерР.

Визначення ТПерР чітко в законодавстві не сформульоване, лише в Проекті Закону України від 28.04.2015 «Про території перспективного розвитку» зазначено, що ТПерР – це частина території України в межах адміністративно-територіальної одиниці – села, селища, міста, на якій протягом відповідного часу встановлюється спеціальний правовий режим економічної діяльності. ТПерР визначаються з метою залучення інвестицій у виробництво товарної продукції, яка зорієнтована на експорт, розвитку сучасної виробничої та ринкової інфраструктури, створення робочих місць, подолання безробіття [69].

На нашу думку, ТПерР можна охарактеризувати як спеціально визначену частину території держави, межі якої, найчастіше збігаються з межами існуючих адміністративно-територіальних утворень і на якій запроваджується особливий (пільговий) режим економічної діяльності, спрямований на реалізацію інвестиційних проектів та забезпечення соціально-економічного розвитку регіону. Створення територій перспективного розвитку сприяє збільшенню кількості конкурентоспроможної продукції, а також активізації підприємницької діяльності, зростанню обсягу залучення інвестицій, забезпеченню прискореного соціально-економічного розвитку регіонів, що в результаті надасть можливість збільшити кількість нових робочих місць, підвищити рівень заробітної плати, надходжень до бюджетів усіх рівнів.

Основними факторами створення ТПерР є не тільки депресивний характер господарства; нераціональна галузева структура господарства і високий рівень безробіття в регіоні створення, а й наявність високого природно-рекреаційного та виробничого потенціалу; велика частка сучасних галузей в економіці регіону; достатність фінансових ресурсів; наявність кваліфікованого персоналу; значні здобутки академічної і прикладної науки, наявність новітніх науково-технічних розробок профільних інституцій; широкі можливості для розвитку як внутрішніх міжрегіональних, так і зовнішніх міждержавних зв'язків; наявність земель несільськогосподарського призначення для створення спеціальних митних зон та відповідної інфраструктури з метою залучення інвестицій для забезпечення розвитку виробництва, оптової торгівлі, транспорту, туризму тощо.

Таким чином, створення на території України ТПерР є завданням важливим і вкрай необхідним. Зокрема, активне розширення міжнародного співробітництва в сфері туризму та рекреації, суттєві зміни в туристично-рекреаційній галузі, збільшення попиту на туристичні послуги у світі є

причиною виникнення територій перспективного розвитку туристично-рекреаційного типу.

Ми пропонуємо наступне розуміння території перспективного розвитку туристично-рекреаційного спрямування – це спеціально визначена частина території держави, межі якої найчастіше збігаються з межами адміністративно-територіальних утворень і на якій запроваджується особливий (пільговий) режим економічної діяльності, орієнтований на реалізацію інвестиційних проектів, розвиток туризму і сфери рекреаційних послуг, а також забезпечення соціально-економічного розвитку регіону.

На сучасному етапі розвитку особливих територіальних утворень в Україні існує потреба у розробці єдиних методичних рекомендації щодо техніко-економічного обґрунтування доцільності створення і функціонування територій перспективного розвитку туристично-рекреаційного спрямування. Дані методичні рекомендації повинні базуватися на:

- «Типових методичних рекомендаціях ...», схвалених рішенням міжвідомчої комісії з розгляду і підготовки документів щодо створення спеціальних (вільних) економічних зон (1994 р.);
- Порядку проведення аналізу результатів функціонування спеціальних (вільних) економічних зон і територій із спеціальним режимом інвестиційної діяльності, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2001р. №184 [63];
- Методичних основах проведення аналізу об'єктивних передумов розвитку ТРК та СТРЗ, розроблених авторським колективом науково-дослідного економічного інституту Міністерства економіки України (Науковий звіт «Стимулювання розвитку підприємництва шляхом створення спеціальних туристично-рекреаційних зон» / 0197V001704).

При проектуванні створення ТПерР туристично-рекреаційного спрямування, необхідно дотримуватися наступних позицій:

– по-перше, слід максимально повно застосовувати ринкові методи регулювання соціально-економічного розвитку для тих територій, де соціальні проблеми життєдіяльності населення можуть бути вирішені на основі ефективного використання туристично-рекреаційного потенціалу регіону;

– по-друге, необхідно забезпечити оптимальний баланс (співвідношення) власних і залучених ззовні фінансово-економічних ресурсів для досягнення визначених завдань регіонального розвитку;

– по-третє, слід орієнтуватися на ефективне використання місцевих ресурсів, одночасно запроваджуючи ресурсо- та енергозбереження [95, с. 289].

Враховуючи специфіку створення та функціонування особливих територіально-господарських утворень туристично-рекреаційного спрямування, обов'язковими для вирішення питання про їх формування є вивчення туристично-рекреаційного потенціалу, рівня промислового та інфраструктурного розвитку регіону розташування ТПерР, а також оцінка фінансово-інвестиційних показників та ресурсної забезпеченості проекту. У процесі дослідження туристично-рекреаційного потенціалу регіону необхідно визначити потенціал ресурсів туризму та рекреації; охарактеризувати річковий фонд регіону, здійснити оцінку лікувальних мінеральних вод, природно-заповідного фонду та об'єктів історико-архітектурних пам'яток; вивчити матеріальну базу туризму і рекреації та показники її господарського використання. Тобто, узагальнений аналіз діяльності ТПерР регіону пропонується провести за наступними блоками:

1. Географічне положення регіону розташування ТПерР.
2. Демографічна ситуація.
3. Економічне становище регіону.
4. Туристично-рекреаційний потенціал.
5. Матеріально-технічна база туристично-рекреаційної сфери.
6. Інфраструктура регіону розташування ТПерР.

7. Прогнозні результати функціонування ТПерР.

Одним з важливих факторів, який впливає на розвиток туризму і рекреації, є, насамперед, вигідне місцезнаходження регіону розташування ТПерР. Це пов'язано з визначеними природно-кліматичними умовами, своєрідними ландшафтами, сусідством з іншими регіонами чи країнами, транспортною доступністю, що визначає придатність регіону для організації різних видів відпочинку і туризму.

Основними споживачами туристично-рекреаційних послуг в регіоні є місцеві жителі, які, водночас, – працівники туристично-рекреаційної сфери і обслуговуючих галузей. Тому необхідно оцінити загальну кількість населення регіону, його структуру, щільність розселення в окремих адміністративних районах і містах регіону (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Населення регіону

Назва районів, міст	Кількість наявного населення			Кількість постійного населення		
	всього, тис. осіб	у тому числі		всього, тис. осіб	у тому числі	
		міське	сільське		міське	сільське
Всього по регіону						

Примітка. Джерело: [80, с. 106].

Крім цього, передбачається визначити основні тенденції демографічного розвитку: природний приріст населення, абсолютні дані чисельності народжених і померлих, міграційний рух населення у межах регіону та (табл. 1.2).

На функціонування ТПерР туристично-рекреаційного спрямування регіону суттєво впливає не тільки забезпеченість трудовими ресурсами, а й рівень економічної активності, зайнятості і безробіття в розрізі окремих соціально-демографічних груп та категорій населення (Додаток Е).

Таблиця 1.2

Демографічні дані

Роки	Природний рух населення			Міграційний рух населення					
	Кількість народжених, осіб	Кількість померлих, осіб	Природний приріст, осіб	У межах регіону			Зовнішня міграція		
				число прибулих, осіб	число вибулих, осіб	приріст, осіб	число прибулих, осіб	число вибулих, осіб	приріст, осіб
1									
...									
n									

Примітка. Джерело: [80, с. 106].

Пропонується також проаналізувати середньомісячну номінальну заробітну плату як індикатор рівня життя населення в регіоні (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Динаміка середньомісячної номінальної заробітної плати за видами економічної діяльності

Вид економічної діяльності	Середньомісячна номінальна заробітна плата у середньому на одного штатного працівника, грн.		
	1	...	n

Примітка. Джерело: [80, с. 107].

Проведення детального аналізу вимагає господарство регіону розташування особливого територіально-господарського утворення туристично-рекреаційного спрямування.

Зокрема, промисловість як сукупність підприємств різних форм власності, характеризується переліком підгалузей та діючих об'єктів, наводяться розміри їх основних виробничих фондів, кількість зайнятого персоналу, обсяги продукції, що випускається, частка виробів, що використовується для задоволення потреб ТПерР, туристів і рекреантів, її вартість.

Також досліджуються обсяги реалізації продукції, що вироблена в

регіоні, визначається частка основних видів промислової діяльності в сукупному обсязі реалізованої продукції (табл. 1.4).

Таблиця 1.4

Обсяг реалізованої промислової продукції (товарів, послуг)

Вид промислової діяльності	Обсяг реалізованої промислової продукції у відпускних цінах підприємств (без ПДВ та акцизу), тис. грн.	Частка у сукупному обсягу реалізованої промислової продукції

Примітка. Джерело: [80, с. 108].

Суттєвий вплив на формування ТПерР туристично-рекреаційного спрямування здійснюють легка і харчова промисловість. Виробництво непродовольчих товарів, зокрема свідчить безпосередньо про рівень розвитку відповідних галузей, задоволення потреб місцевого населення та можливість обслуговувати потреби ТПерР (табл. 1.5).

Таблиця 1.5

Виробництво товарів суспільного вжитку на душу населення

Основні товари суспільного вжитку	Одиниця виміру	Україна	ТПерР

Примітка. Джерело: [80, с. 108].

Агропромисловий комплекс аналізується з позиції його можливостей задовольнити потреби населення у продовольстві, а переробних галузей – у відповідних видах сільськогосподарської сировини. З метою вирішення цих питань вивчаються статистичні дані виробництва найважливіших видів продукції АПК (табл. 1.6).

Таблиця 1.6

Виробництво основних видів продукції АПК

Вид продукції	Одиниця виміру	Вироблена продукція			У % до попереднього року		
		1	...	n	1	...	n

Примітка. Джерело: [80, с. 109].

Рівень забезпеченості населення та переробних підприємств необхідними продовольчими товарами і сировиною залежить не тільки від випуску достатніх обсягів сільськогосподарської продукції, але й від ціни її реалізації (табл. 1.7).

Таблиця 1.7

Середні ціни реалізації сільськогосподарськими підприємствами
продукції сільського господарства

Вид продукції сільського господарства	Одиниця виміру	Середня ціна реалізації, грн.			У % до попереднього року		
		1	...	n	1	...	n

Примітка. Джерело: [80, с. 110].

Практичний досвід роботи з проектами в галузі туризму та рекреації приводить нас до висновку про необхідність деталізувати методику вивчення економічного потенціалу регіону, – у т.ч. рівня розвитку галузей національної економіки, які можуть обслуговувати об'єкти ТПерР та життєдіяльність ТПерР.

Так, інвестиційно-будівельний комплекс в регіоні вивчається з точки зору можливостей освоєння капітальних вкладень за рахунок усіх джерел фінансування, потужності будівельної індустрії та будівельних організацій, перспектив їх розвитку. Особлива увага приділяється аналізу стану та перспектив розвитку виробничої інфраструктури, зокрема залізничному, автомобільному, авіаційному та річковому транспорту. Відповідним чином вивчається стан галузі зв'язку: забезпечення території сучасними системами зв'язку та їх можливості.

Наступний блок – ресурсний та фінансово-інвестиційний. Розробникам проектних документів необхідно з одного боку – оцінити ресурсні потреби ТПерР та джерела їх покриття, а з іншого – визначити основні показники ефективності/результативності особливого територіально-господарського утворення. Потреба у фінансових ресурсах

розраховується відносно прямих та непрямих витрат. Розрахунки потреби в трудових ресурсах передбачають встановлення необхідної загальної кількості зайнятих, кваліфікаційного і професійного складу. Розрахунки кількості туристів та рекреантів передбачають встановлення ліміту фактичних місць для лікування та відпочинку, при цьому враховуються показники минулих періодів та показники у аналогічних зонах тощо.

Згадані вище «Методичні основи...» передбачають проведення узагальненого аналізу туристично-рекреаційного потенціалу (табл. 1.8). Нами пропонується розширити дану групу, через включення бальнеологічних, геологічних, геоморфологічних та фауністичних ресурсів. При цьому, оцінку потенціалу ресурсів туризму та рекреації варто проводити як у натуральному, так і у вартісному виразі.

Таблиця 1.8

Потенціал ресурсів туризму та рекреації

Найменування видів ресурсів	Рекреаційний та туристичний потенціал		
	у натуральному виразі	місткість, тис. чол./доз	у вартісному виразі
Природно-кліматичні, у т. ч.:			
- бальнеологічні;			
- геологічні;			
- геоморфологічні;			
Ландшафтні			
Водні			
Фауністичні			
Рослинні			
Архітектурні			

Примітка. Джерело: [80, с. 111].

Передбачається, що туристично-рекреаційний потенціал наявних видів ресурсів характеризується за такими показниками, як натуральний та вартісний вираз та місткість. Ми вважаємо за необхідне розширити аналітичний блок наступним чином. Оскільки велику рекреаційну цінність становлять водні ресурси, необхідно оцінити основні параметри та характер використання річкового фонду регіону (табл. 1.9).

Таблиця 1.9

Річковий фонд регіону

Категорія річок	Кількість річок		Сумарна довжина		В т. ч. річки довжиною більше 10 км			
	шт.	%	км	%	Кількість		Сумарна довжина	
					шт.	%	км	%
Малі річки								
Середні річки								
Великі річки								
Всього								

Примітка. Джерело: [80, с. 112].

Аналіз річкового фонду регіону варто провести по категоріях річок за такими показниками, як кількість і довжина. Велике значення має дослідження стану штучних водойм регіону. Бальнеологічні ресурси, що включають родовища мінеральних вод та грязей, оцінюються по видах, освоєності родовища, запасах, хімічному складу та лікувальних властивостях (табл. 1.10).

Таблиця 1.10

Характеристика лікувальних мінеральних вод та грязей

Назва родовища, ділянки родовища	Адміністративне-географічне положення	Форма власності	Класифікація лікувального ресурсу	Експлуатаційні запаси або дебіт, м ³ /добу	Основне лікувальне застосування

Примітка. Джерело: [80, с. 113].

Важливу роль серед природних туристично-рекреаційних ресурсів відіграють ліси. Тому їх варто виділити в окрему категорію, оцінивши при цьому площу лісових угідь, поширеність в межах регіону, лісистість території (табл. 1.11).

Таблиця 1.11

Розподіл лісів за адміністративними районами

Назва адміністративних районів	Назва держлісгоспів	Площа району, га	Покрита лісом площа, га	Лісистість, %
Всього				

Примітка. Джерело: [80, с. 114].

До складу туристично-рекреаційного потенціалу включаються об'єкти природно-заповідного фонду, які є надзвичайно цікавими для організаторів туризму. При їх характеристиці вказується рівень забезпеченості території об'єктами природно-заповідного фонду (Додаток Ж). Пропонується також дослідити їх структуру за значенням, категоріями та типами (Додаток З).

Велика увага має приділятися вивченню історико-культурного потенціалу, його концентрації на території, доступності для ознайомлення. Особливо це стосується пам'яток історії та культури (табл. 1.12).

Таблиця 1.12

Історико-культурні пам'ятки регіону

Категорія пам'яток	Кількість пам'яток, одиниць	Питома вага категорії в загальній кількості пам'яток, %
історії		
архітектури		
культури		
природи		
археології		
Всього		

Примітка. Джерело: [80, с. 116].

Для залучення у господарський обіг наявного в регіоні туристично-рекреаційного потенціалу створюється відповідна матеріально-технічна база, стан та рівень використання якої обов'язково має досліджуватись. Згадані вище методичні рекомендації передбачають узагальнений аналіз об'єктів туристично-рекреаційного комплексу (табл. 1.13).

Таблиця 1.13

Заклади туризму і рекреації в регіоні створення ТПерР

Типи закладів	Кількість, од.	Ємність, місць	Питома вага по типах, %
Заклади рекреації, в т. ч.:			
Санаторії			
Санаторії-профілакторії			
Будинки відпочинку			
Бази відпочинку			
Дитячі оздоровчі табори			
Туристичні заклади, в т. ч.:			
Спортивно-оздоровчі бази			
Туристичні готелі			
Готелі			
Всього закладів			

Примітка. Джерело: [80, с. 118].

Крім того, вивчається питання організації туристичної діяльності і управління конкретними підприємствами. За формами власності туристичною справою можуть займатися державні організації, акціонерні, холдингові компанії, кооперативні, приватні та інші. Особливості форм власності певним чином впливають на характер та перспективи інвестування у ТПерР, гнучкість реагування на коливання попиту та пропозицій, якість послуг тощо, що обов'язково враховується в аналізі.

Складовою частиною туристичної індустрії є готельне господарство, яке оцінюється за показниками загальної мережі готельних закладів регіону, періодичності їх використання протягом року, кількості номерів і обслужених приїжджих тощо (табл. 1.14).

Таблиця 1.14

Готелі та інші місця для тимчасового проживання в регіоні

Роки	Кількість готелів та інших місць для тимчасового проживання	Кількість номерів	Житлова площа всіх номерів, тис.м ²	Одноразова місткість, місць	Обслуговано приїжджих, тис. осіб
1					
...					
n					

Примітка. Джерело: [80, с. 120].

Крім цього, варто розглянути територіальну оптимальність розміщення готелів, мотелів, санаторіїв та інших закладів проживання

(табл. 1.15).

Таблиця 1.15

Розподіл закладів розміщення за адміністративними районами і містами регіону

Назва адміністративних районів, міст	Кількість закладів розташування, од.	Питома вага в загальній кількості закладів, %
Всього		

Примітка. Джерело: [80, с. 121].

Важливим для створення та функціонування ТПерР є стан виробничої та соціальної інфраструктури. Досліджуються питання забезпечення населення комунальним і побутовим обслуговуванням, громадським харчуванням, рівень інфраструктурної облаштованості територій, благоустрою населених пунктів тощо.

Таблиця 1.16

Транспортний комплекс регіону

Показники	Значення	Одиниця виміру
Залізничний транспорт		
Наявність: підприємств залізничних станцій		
Авіаційний транспорт		
Наявність: авіакомпаній аеропортів		
Автомобільний транспорт		
Наявність: підприємств (АТП)		
Виконують перевезення:		
пасажирські		
вантажні		
Наявність автомобільних доріг:		
загальнодержавного значення		
республіканського значення		
місцевого значення		
Морський й річковий транспорт		
Наявність: підприємств		

Примітка. Джерело: [80, с. 122].

Відносно переліку більшості послуг, що надаються різноманітними галузями, використовуються показники фактичного забезпечення у порівнянні з нормативними даними.

Особлива увага приділяється вивченню стану транспортної системи.

Зокрема, характеризують основні види транспорту, представлені в регіоні, кількість транспортних підприємств, розвиненість транспортної мережі, протяжність автошляхів (табл. 1.16).

Крім того, оцінюють пасажиро- і вантажооборот, рівень пасажиро- та вантажопотоку через регіон. Показники роботи транспорту відображені в таблиці 1.17.

Таблиця 1.17

Основні показники роботи транспорту регіону

Роки	Вантажні перевезення				Пасажирські перевезення			
	Перевезено (відправлено) вантажів		Вантажооборот		Перевезено (відправлено) пасажирів		Пасажирооборот	
	тис. т	у % до попереднього року	млн. ткм	у % до попереднього року	тис. осіб	у % до попереднього року	млн. пас. км	у % до попереднього року
1								
...								
N								

Примітка. Джерело: [80, с. 125].

Система зв'язку у регіоні потребує окремого дослідження. Тому вивчаються види засобів зв'язку, його мережа, темпи зростання рівня телефонізації населених пунктів (табл. 1.18).

Таблиця 1.18

Динаміка телефонізації у регіоні

Засоби телефонного зв'язку	Мережа зв'язку					
	міська			сільська		
	1	...	n	1	...	n
Телефонні апарати основні, шт.						
у т. ч. домашні						
Таксофони універсальні, шт.						
у т. ч. з кредитними картками						
Телефонні апарати (лінії) переговорних пунктів, шт.						
Основні телефонні апарати АТС підприємств, установ, організацій, включені до АТС операторів зв'язку, які мають вихід на телефонні мережі загального користування, шт.						
у т. ч. домашні						
Забезпеченість основними домашніми телефонними апаратами на 100 сімей, шт.						

Примітка. Джерело: [80, с. 126].

Аналізується також рівень забезпечення населення житлом. Зокрема, загальна площа житлового фонду, площа житлового фонду, що припадає на одного жителя, кількість квартир, кількість сімей і однаків, які перебували у черзі для одержання чи розширення житлової площі та кількість тих, хто отримали житло.

Опрацьовуються дані щодо надання комунальних послуг, забезпеченості загальної площі житлового фонду водою, каналізацією, централізованим теплопостачанням, природним газом, електроенергією (табл. 1.19).

Таблиця 1.19

Забезпечення загальної площі житлового фонду

Роки	Питома вага загальної площі житлового фонду обладнаної, %						
	водопроводом	каналізацією	центральним опаленням	газом	гарячим водопостачанням	ваннами	підлоги ми електроплитами
1							
...							
n							

Примітка. Джерело: [80, с. 128].

Вони визначають кількісні та якісні параметри побутової комфортності місцевих жителів, туристів та рекреантів.

Важливу роль у розвитку туристично-рекреаційної сфери відіграє торгівля, яка здійснює безпосереднє обслуговування, надання різних видів товарів туристам і відпочиваючим. Її характеризують за допомогою показників, відображених в табл. 1.20.

Таблиця 1.20

Торгівля

Показники	Одиниця виміру	Роки		
		1	...	n
Обсяг роздрібного товарообороту підприємств-юридичних осіб, у т. ч.:	млн. грн.			
продовольчих товарів				
непродовольчих товарів				
Наявність об'єктів роздрібної торгівлі підприємств-юридичних осіб на кінець року, у т. ч.:	од.			

магазини				
кіоски та автозаправні станції				
Наявність об'єктів ресторанного господарства підприємств-юридичних осіб на кінець року	од.			
Кількість ринків з продажу споживчих товарів на кінець року	од.			

Примітка. Джерело: [80, с. 130].

Освіта як галузь соціально-духовної інфраструктури передбачає підготовку кваліфікованих працівників, в тому числі для потреб особливих територіальних утворень. На підставі даних таблиці 1.21, аналізується стан мережі навчальних закладів, контингент випускників, тенденції у забезпеченні регіону кадрами, встановлюються джерела їх поповнення.

Таблиця 1.21

Освіта

Роки	Навчальні заклади							
	Загальноосвітні навчальні заклади		Професійно-технічні навчальні заклади		Вищі навчальні заклади			
	Кількість закладів, одиниць	Кількість учнів, тис. осіб	Кількість закладів, одиниць	Кількість учнів, тис. осіб	Кількість закладів, одиниць		Кількість студентів, тис. осіб	
					Рівень акредитації		Рівень акредитації	
				I-II	III-IV	I-II	III-IV	
1								
...								
n								

Примітка. Джерело: [80, с. 135].

Особлива галузь, метою якої є організація та забезпечення доступного медичного обслуговування населення, є охорона здоров'я. Вона виконує специфічні функції для розвитку ТПерР. Тому необхідно оцінити розвиненість галузі, ступінь її відповідності потребам суспільства, забезпеченість регіону лікарняними закладами та медичним персоналом (табл. 1.22).

Таблиця 1.22

Охорона здоров'я

Показники	Роки		
	1	...	n
Кількість лікарняних закладів, од.			
Кількість лікарняних ліжок			
всього, тис.			
на 10 тис. населення			
Кількість лікарських амбулаторно-поліклінічних закладів, од.			
Планова ємність амбулаторно-поліклінічних закладів			
кількість відвідувань за зміну, тис.			
на 10 тис. населення			
Кількість лікарів усіх спеціальностей			
всього, тис.			
на 10 тис. населення			
Кількість середнього медичного персоналу			
всього, тис.			
на 10 тис. населення			

Примітка. Джерело: [80, с. 136].

Також приділяється увага забезпеченості населення регіону бібліотеками, закладами культури та мистецтва. Досліджується ресурсні можливості щодо культурного обслуговування, кількість місць в закладах такого типу, бібліотечний фонд тощо (табл. 1.23).

Таблиця 1.23

Забезпеченість населення регіону закладами культури, мистецтва та бібліотеками

Роки	Кількість професійних театрів, од.	Кількість концертних організацій, од.	Кількість музеїв (включаючи філіали), од.	Кількість масових та універсальних бібліотек, од.	Бібліотечних фондів, тис. примірників	Кількість демонстраторів кіно/відео/фільмів, од.	Кількість клубних закладів, од.	Кількість місць в клубних закладах, тис.
1								
...								
n								

Примітка. Джерело: [80, с. 137].

Вихідною умовою нормального функціонування ТПерР є ринкова інфраструктура. Слід проаналізувати кількість та основні показники діяльності комерційних банків, інвестиційних фондів, страхових компаній,

аудиторських фірм, рекламних агентств тощо (табл. 1.24).

Таблиця 1.24

Ринкова інфраструктура регіону

Назва об'єктів ринкової інфраструктури	Показники діяльності	Одиниця виміру	Період		
			1	...	n

Примітка. Джерело: [80, с. 138].

Прогнозні результати доцільно представити в таблиці такого виду (табл. 1.25).

Таблиця 1.25

Прогнозні результати створення ТПерР

Назва проекту	Територія	Тривалість	Очікуване створення робочих місць, тис. чол.	Очікуване збільшення виробництва, млн. грн.	Сума інвестицій, млн. дол. США	Сума збільшення надходжень до бюджету, млн. грн.	Сума пільг, млн. грн.

Примітка. Джерело: [80, с. 139].

Обґрунтування результативності створення і функціонування ТПерР включає групи економічних, соціальних та інших показників [95, с. 290]. Як і у звичайних проектах, економічна ефективність створення та функціонування ТПерР передбачає проведення оцінки відносно розмірів майбутніх прибутків та збільшення сукупних надходжень до бюджетів всіх рівнів (табл. 1.26).

Таблиця 1.26

Економічні результати діяльності суб'єктів ТПерР (млн. грн.)

Роки	Прибуток		Податок на прибуток	Інші податки та обов'язкові платежі	Орендні платежі та лізинг обладнання	Сукупні надходження податків та інших платежів
	валовий	оподаткований				
1						
...						
n						

Примітка. Джерело: [80, с. 146].

Важливим моментом є зазначення переліку тих основних інвестиційних проектів, які будуть реалізовані в період функціонування ТПерР (табл. 1.27).

Таблиця 1.27

Перелік інвестиційних проектів

№ з/п	Назва інвестиційного проекту	Суть та мета інвестиційного проекту	Територія, на яку інвестиційний проект матиме вплив	Вид економічної діяльності, що інвестується	Фінансові показники проекту (дані подаються при їх наявності)	Загальна вартість проекту, тис. дол.	Потреба у інвестиціях, %	Форма власності	Стадія готовності / розробки інвестиційного проекту

Примітка. Джерело: [80, с. 147].

Таким чином, в результаті дослідження має бути з високим ступенем достовірності визначено, чи відповідають соціально-економічні процеси, які прогнозуються, – меті, завданням, пріоритетам проекту, та чи буде забезпечене вирішення ключових проблем регіону розташування ТПерР туристично-рекреаційного спрямування.

РОЗДІЛ 2

СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОГО КОМПЛЕКСУ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ

2.1. Загальна характеристика соціально-економічного розвитку Одеської області за період 2014-2016 рр.

Одеська область - найбільша за територією область України, розташована на південному заході країни.

На півночі та сході межує (за годинниковою стрілкою) з Вінницькою, Кіровоградською та Миколаївською областями, омивається водами Чорного моря, на півдні - з Румунією, на заході - із Молдовою. До складу області входить острів Зміїний.

Одеську область було утворено 27 лютого 1932 року, коли ЦВК СРСР затвердив постанову IV позачергової сесії ВУЦВК від 9 лютого 1932 року про створення на території України п'яти областей. У 1954 році до її складу увійшла територія колишньої Ізмаїльської області (територія від Дністровського лиману до р. Дунай). Адміністративний центр області - місто Одеса.

Спочатку Одеська область була утворена в складі 50 адміністративних одиниць: 4 міста, безпосередньо підпорядкованих області та 46 районів. Зараз у складі області:

- районів - 26;
- районів у містах - 4;
- населених пунктів - 1176, в тому числі:
  - 1) міського типу - 52, в тому числі:
    - міст - 19, в тому числі:
      - міст обласного значення - 7;
      - міст районного значення - 12;

- селищ міського типу - 33;
- 2) сільського типу - 1124, в тому числі:
  - сіл - 1101;
  - селищ - 23.

Демографічна ситуація на Одещині залишається не однозначною (табл. 2.1). Народжуваність зменшилася з 146900 осіб у 2014 р. до 144920 осіб у 2016 р., тобто на 1,35 %. Скоротилася також кількість померлих : від 217660 осіб у 2014 р. до 201660 осіб у 2016 р. В результаті, кількість померлих перевищила число народжених на 70760 осіб у 2014 р. і на 56240 особи у 2016 р. Небезпечність цього процесу в тому, що населення зазнає численних втрат, а від’ємний природний приріст набуває систематичного характеру.

Таблиця 2.1

Демографічні дані

Роки	Природний рух населення			Міграційний рух населення					
	Кількість народжених, осіб	Кількість померлих, осіб	Природний приріст, осіб	У межах регіону			Зовнішня міграція		
				число прибулих, осіб	число вибулих, осіб	приріст, осіб	число прибулих, осіб	число вибулих, осіб	приріст, осіб
2014	146900	217660	-70760	141880	141880	-	87610	90990	-3380
2015	144140	208420	-64280	139880	139880	-	90770	96800	-6030
2016	144920	201660	-56240	142640	142640	-	91370	102680	-11310

Примітка. Складено автором за даними Головного управління статистики у Одеській області.

Протягом 2014-2016 рр. у межах Одеської області число переміщень населення зросло на 760 осіб. Це пояснюється активним міграційним рухом молоді, особливо з сільських населених пунктів. Зовнішня міграція характеризується збільшенням числа прибулих від 87610 особи у 2014 р. до 91370 осіб у 2016 р., тобто на 3760 осіб. Зростає також число вибулих. Так, у 2016 р. воно склало 102680 осіб, що на 11690 осіб більше, ніж в

2014 р. Спостерігається від’ємний приріст, що свідчить про відтік працездатного населення області в інші регіони України і закордон.

Станом на 01.01.2017 р. чисельність економічно активного населення Одеської області у віці 15-70 років становила 1635,5 тис. осіб, з яких 1332,6 тис. осіб – міські жителі, 302,9 тис. осіб – сільське населення. У структурі економічно активного населення переважають чоловіки – 51,39 %, жінки займають 48,61 %. Населення працездатного віку в економічно активному населенні області займає 89,93 %.

Кількісно економічно активне населення складається з чисельності зайнятих економічною діяльністю і чисельності безробітних, до яких відносять чітко визначені групи людей. Зайняте населення області у віці 15-70 років в 2016 р. склало 91,36 % економічно активного населення. Чисельність безробітного населення (за методологією МОП) у віці 15-70 років в структурі економічно активного населення досягла 8,64 %. У 2016 р. рівень безробіття населення у віці 15-70 років становив 8,6 %, а населення працездатного віку – 9,6 %. В структурному розрізі рівень безробіття населення області відображений на рис. 2.1.

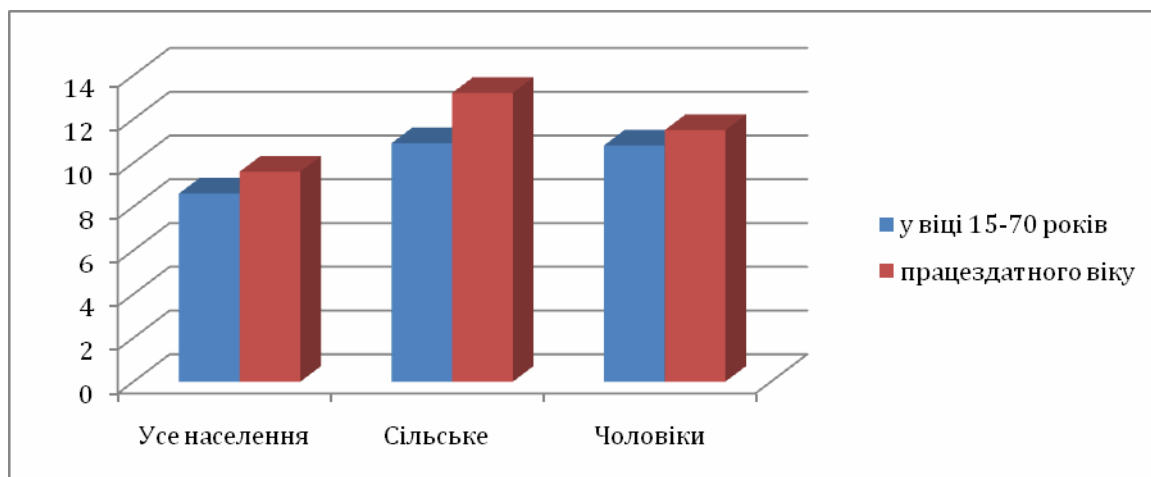

Рис. 2.1. Рівень безробіття населення Одеської області за статтю і місцем проживання станом на 01.01. 2017 р.

Примітка. Розроблено автором за даними Головного управління статистики у Одеській області.

Як видно з рис. 2.2, рівень безробіття сільського населення вищий порівняно з міським: на 4,3 % – для населення у віці 15-70 років і на 6,4 % – для населення працездатного віку. Цей показник серед чоловіків працездатного віку та у віці 15-70 років становить 10,8 % і 11,5 % відповідно, що в 1,5 рази більше, ніж серед жінок.

Одним з індикаторів рівня життя населення є середньомісячна номінальна заробітна плата. У Одеській області її розмір щороку зростає. Так, у 2014 р. вона становила 15200,90 грн., а у 2016 р. збільшилася до 20750,10 грн., тобто на 36,44 %. Цю позитивну тенденцію не можна трактувати однозначно, оскільки у зв'язку з інфляційними процесами, зменшується купівельна спроможність грошової одиниці та знижується реальна величина заробітної плати. В той же час, у 2016 р. заробітна плата одного штатного працівника перевищила рівень мінімальної заробітної плати та прожиткового мінімуму на одну працездатну особу у 2,1 рази.

Протягом 2014-2016 рр. найвищі темпи росту середньомісячної заробітної плати спостерігалися у таких видах діяльності, як: сільське господарство, мисливство – 168,16 %; діяльність готелів та ресторанів – 167,95 %; лісове господарство – 165,17 %. Найнижчі темпи росту цієї величини характерні для освіти – 128,73 %, операцій з нерухомим майном, оренди, інжинірингу та надання послуг підприємцям – 123,75 %.

В цілому, Одеська область за розміром середньомісячної номінальної заробітної плати серед інших регіонів України посідає лише 17 місце. Розмір заробітної плати в готельному і ресторанному бізнесі, рибальстві, рибництві, торгівлі, будівництві, сільському господарстві, закладах охорони здоров'я, культури, освіти є нижчим середньо обласного показника.

При цьому, загальний борг з виплати заробітної плати на 01.01.2017 р. становив 17,2 млн. грн. У його структурі на економічно активні підприємства припадає 28,6% (40,9 млн. грн.); на підприємства, до яких реалізуються процедури відновлення платоспроможності боржника

або визнання його банкрутом – 59,7% (100,3 млн. грн.); решта 11,7% (20,0 млн. грн.) – на економічно неактивні підприємства або ті, що призупинили свою діяльність в попередніх роках. З метою подальшого підвищення реальних доходів населення та подолання бідності в Програмі соціально-економічного та культурного розвитку Одеської області на 2018 рік визначено такі завдання: зростання середньомісячної номінальної заробітної плати одного штатного працівника до 10400 грн. та ліквідація заборгованості із виплати заробітної плати на економічно активних підприємствах.

Економіка Одеської області має туристично-рекреаційний та індустріально-аграрний характер. Пріоритетні галузі – туризм, сільське господарство, харчова промисловість, електроенергетика, машинобудування та промисловість будівельних матеріалів.

Найбільшу частку в економіці області крім туристичної сфери займає промисловість – 27,5%. Вона представлена, насамперед, машинобудуванням та металообробкою, в яких зайнято 24,2% загальної кількості працюючих в промисловості регіону. Підприємства цієї галузі випускають верстати, ковальсько-пресові машини, трансформатори, сільськогосподарські машини для рослинництва, технологічне обладнання для переробних галузей АПК, кабель, електротехнічні вироби.

Провідне місце належить харчовій промисловості, обсяги виробництва продукції якої складають 15,4% загальнообласних обсягів. Харчова промисловість представлена такими галузями, як цукрова, хлібопекарська, кондитерська, макаронна, овочеконсервна, м'ясна і молочна, спиртова, пивоварна, борошномельно-круп'яна, тютюнова та інші, в яких зайнято 22,4% загальної кількості працівників промислових підприємств регіону.

Легка промисловість області розвивається на основі переробки місцевої сировини (шкіра) і сировини, що завозиться (вовна, бавовна,

текстиль, шкіра). В ній виділяються такі галузі, як: швейна, текстильна, взуттєва, трикотажна, галантерейна.

Обсяги реалізованої продукції за видами промислової діяльності розглянемо за допомогою даних таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Обсяг реалізованої промислової продукції (товарів, послуг) у 2016 р.

Вид промислової діяльності	Обсяг реалізованої промислової продукції у відпускних цінах підприємств (без ПДВ та акцизу), тис. грн.	Частка у сукупному обсягу реалізованої промислової продукції
Добувна промисловість	153023,3	1,1
Переробна промисловість, в т.ч.:	8984458,3	64,7
виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	4012397,3	28,9
легка промисловість	264078,0	1,9
оброблення деревини та виробництво виробів з деревини, крім меблів	44925,9	0,3
целюлозно-паперове виробництво; видавнича діяльність	132131,7	1,0
виробництво коксу, продуктів нафтоперероблення	-	-
хімічна та нафтохімічна промисловість	928076,4	6,7
виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції	1495012,2	10,8
металургійне виробництво та виробництво готових металевих виробів	495723,2	3,6
машинобудування	1319361,1	9,5
Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	4748511,1	34,2
Всього	13885992,7	100

Примітка. Складено автором за даними Головного управління статистики у Одеській області.

Промисловими підприємствами області в 2016 р. реалізовано продукції (робіт, послуг) на 13885992,7 тис. грн., що в середньому на одну особу становить 105180,3 грн. В сукупному обсязі реалізації домінуючими галузями промисловості є виробництво та розподілення електроенергії, газу та води – 34,2 %, які займають приблизно таку ж частку, як і виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових

виробів.

Одеська область є значним виробником сільськогосподарської продукції. Вона виготовляє більше 4 % загальнодержавної валової продукції сільського господарства. У структурі сільськогосподарського виробництва переважає рослинництво.

Найбільші посівні площі в області займають зернові культури, а серед них – озима пшениця. Вирощують також ячмінь, горох, овес, гречку та ін.

Тваринництво в області базується на польовому кормовиробництві, природних пасовищах, відходах харчової промисловості, виробництві комбікормів. Найважливішими галузями тваринництва є м'ясо-молочне скотарство і свинарство. Розвинуті також птахівництво, вівчарство, кролівництво, бджільництво, рибальство. Динаміка виробництва основних видів продукції АПК в області відображена в таблиці 2.3.

Таблиця 2.3

Виробництво основних видів продукції АПК у 2014-2016 рр.

Вид продукції	Одиниця виміру	Вироблена продукція			У % до попереднього року		
		2014 р.	2015 р.	2016 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.
М'ясо	тис. т	65,4	68,9	72,5	100	105,3	105,2
Молоко	тис. т	620,8	608,4	598,7	100	98,0	98,4
Яйця	млн. шт.	459,6	392,0	661,3	100	85,3	168,7
Зернові та зернобобові культури	тис. ц	17016,2	17428,02	21772,7	100	102,4	124,9
Цукрові буряки	тис. ц	9125,1	16058,2	17545,2	100	176,0	109,3
Насіння соняшнику	тис. ц	241,8	423,92	648,0	100	175,3	152,9
Картопля	тис. ц	12843,9	10836,6	14737,0	100	84,4	136,0
Овочі відкритого ґрунту	тис. ц	2207,0	2088,63	2349,9	100	94,6	112,5

Примітка. Складено автором за даними Головного управління статистики у Одеській області.

Протягом 2014-2016 рр. виробництво продукції рослинництва і тваринництва в цілому зростало. За темпами росту обсягів виробництва валової продукції сільського господарства область увійшла в трійку кращих регіонів України. В господарствах усіх категорій збільшилися обсяги виробництва м'яса на 5,3 % у 2015 р. та на 5,2 % у 2016 р.

Водночас, скоротилися обсяги виробленого молока – на 2% у 2015 р. і на 1,6 % у 2016 р. Виробництво яєць у 2015 р. зменшилося на 14,7 %. Проте, в 2016 р. воно зросло порівняно з 2015 р. на 68,7 % і склало 661,3 млн. т.

На Одещині щороку зростає виробництво зернових культур. Так, у 2015 р. аграрними підприємствами одержано 17428,02 тис. ц зерна, що на 2,4 % більше порівняно з 2014 р. У 2016 р. за рахунок збільшення урожайності валовий збір зернових культур зріс ще на 24,9 % і досягнув 21772,7 тис. ц. Внаслідок нарощування посівних площ збільшилося виробництво цукрових буряків на 76% у 2015 р. і на 9,3 % у 2016 р. Спостерігається також зростання виробництва соняшника на зерно, картоплі та овочів. Середні ціни реалізації виробленої продукції сільського господарства розглянемо за допомогою даних таблиці 2.4.

Таблиця 2.4

Середні ціни реалізації сільськогосподарськими підприємствами продукції сільського господарства

Вид продукції сільського господарства	Одиниця виміру	Середня ціна реалізації, грн.			У % до попереднього року		
		2014 р.	2015 р.	2016 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.
Зернові та зернобобові культури	т	829,3	1131,6	1477,5	100	136,45	130,57
Олійні культури	т	2219,3	2719,3	3444,2	100	122,53	126,66
Цукрові буряки	т	431,5	479,2	484,9	100	111,05	101,19
Картопля	т	1100,6	2562,8	1412,1	100	232,85	55,1
Овочі	т	1882,0	2709,2	1295,7	100	143,95	47,83
Худоба та птиця	т	10578,9	11725,2	12870,5	100	110,84	109,76
Молоко та молочні продукти	т	1894,6	2889,1	3017,2	100	152,49	104,43
Яйця	тис. т.	427,4	545,6	583,5	100	127,66	106,95

Примітка. Складено автором за даними Головного управління статистики у Одеській області.

Середні ціни реалізації зернових та зернобобових культур у 2014-2016 рр. зросли майже вдвічі. Ціна олійних культур у 2014 р. становила 2219,3 грн./т, а в 2016 р. – вже 3444,2 грн./т. Ціна цукрових буряків також підвищилася: на 11,05 % – у 2015 р. порівняно з 2014 р. та на 1,19 % – у 2016 р. відносно 2015 р. Ціна картоплі та овочів за період з 2015 р. по 2016 р. зменшилася вдвічі, проте худоби і птиці – зросла на 21,66 %. Молоко та

молочні продукти у 2016 р. реалізувалися за ціною 3017,2 грн./т, що на 1122,6 грн./т більше, ніж в 2014 р. Ціна яєць у 2015 р. зросла на 27,66 %, а у 2016 р. – ще на 6,95 %. З метою стабілізації виробництва і реалізації сільськогосподарської продукції в регіоні було збільшено бюджетну підтримку, продовжено термін дії спеціальних режимів оподаткування сільгоспвиробників, створено умови для активного інвестування галузі.

В Одеській області динамічно розбудовується ринкова бізнес-інфраструктура. Зокрема, діють 500 банківських установ, 30 комерційних банків України; 24 кредитних спілки та їх 16 філій у районах та містах області; 5 бізнес-центрів; 3 бізнес-інкубатора; 3 інвестиційних фонди і компанії; 4 лізингові центри; 2 фонди підтримки підприємництва; 11 бірж; 32 інформаційно-консультативних установи. Триває розвиток кластерної моделі господарювання. Працюють кластери будівельної індустрії, виробництва одягу, продуктів харчування, різноманітних видів туризму, в тому числі традиційного, екстремального й «зеленого туризму».

В області реалізується прозора та відкрита інвестиційна політика. Сприяючи інвесторам у реалізації перспективних інвестиційних проектів та узгоджуючи їх інтереси з пріоритетами регіону, органи місцевої влади забезпечують основу для взаємовигідного співробітництва. На території області функціонує 538 підприємств з прямими іноземними інвестиціями. Загальний обсяг прямих іноземних інвестицій, внесених в економіку області, станом на 01.01.2017 р. склав 1890,6 млн. дол. США. Інвестиції надійшли із 40 країн світу. Основними країнами-інвесторами економіки області, на які припадає 91,4% від загального обсягу прямих інвестицій, є: Нідерланди – 1200,9 млн. дол. США, Кіпр – 160,4 млн. дол. США, Віргінські острови, Британські – 80,9 млн. дол. США, Польща – 70,8 млн. дол. США, Велика Британія – 70,4 млн. дол. США, Німеччина – 70,3 млн. дол. США та Російська Федерація – 40,5 млн. дол. США. За інформацією райдержадміністрацій та виконкомів міських рад потреба у додатково

залучених в економіку області інвестиціях складає майже 1800 млн. дол. США. Зокрема, по напрямках розвитку вона відображена на рис. 2.4.

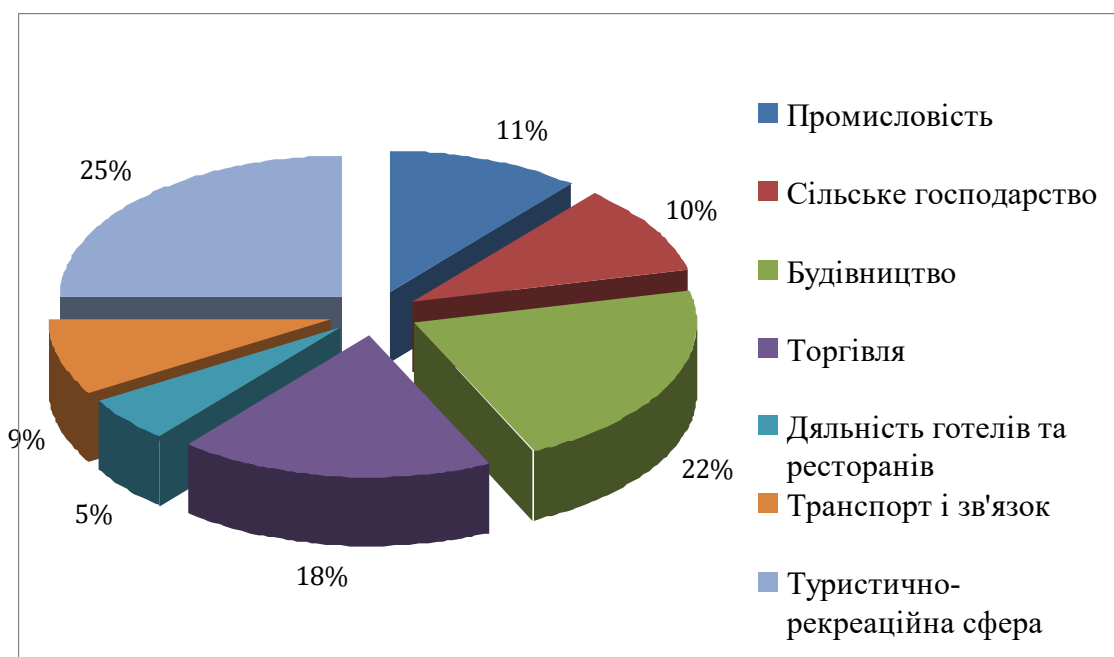

Рис. 2.4. Потреба Одеської області в інвестиціях за напрямками розвитку.

Примітка. Розроблено автором за даними Головного управління економіки Одеської ОДА.

Найбільшу потребу в інвестиціях має туристично-рекреаційна сфера – 699,2 млн. дол. США (25 %), будівництво – 22 %, торгівля – 237,3 млн. дол. США (18 %). В даний час, органи влади всіх рівнів продовжують працювати над зростанням інвестиційної привабливості регіону та подальшим залученням вітчизняного та іноземного капіталу.

Важливе геополітичне значення має розташування Одеської області на транспортних шляхах, що зв'язують основні промислові райони України, а також чорноморські порти із західноукраїнськими областями та країнами Центральної та Східної Європи. Послуги вантажних та

пасажирських перевезень надають 88 підприємств, в тому числі: 15 – підприємства залізниці, 2 – авіакомпанії, 71 – АТП (табл. 2.5).

Таблиця 2.5
Транспортний комплекс регіону

Показники	Значення	Одиниця виміру
Залізничний транспорт		
Наявність: підприємств	15	один.
залізничних станцій	51	один.
Авіаційний транспорт		
Наявність: авіакомпаній	2	один.
аеропортів	1	один.
Автомобільний транспорт		
Наявність: підприємств (АТП)	71	один.
Виконують перевезення:		
пасажирські	17	один.
вантажні	54	один.
Наявність автомобільних доріг:	7171,1	км
загальнодержавного значення	845,1	км
республіканського значення	-	км
місцевого значення	6326	км
Морський й річковий транспорт		
Наявність: підприємств	-	один.
портів	-	один.

Примітка. Складено автором за даними Головного управління економіки Одеської ОДА.

Експлуатаційна довжина автомобільних шляхів області складає 7171,1 км, з них 845,1 км – дороги загальнодержавного значення. В Одесі розташований аеропорт, що відповідає вимогам статусу міжнародного. Тут діє пункт пропуску через державний кордон України. На території області функціонує 151 залізнична станція. Роботу транспорту в Одеській області проаналізуємо за допомогою даних таблиці 2.6.

Транспортом області у 2016 р. перевезено 7411,2 тис. т вантажів, що на 1954,2 тис. т більше, ніж в 2014 р. Вантажооборот збільшився від 1579,9 млн. ткм. у 2014 р. до 1895,0 млн. ткм. у 2016 р. Послугами пасажирського транспорту у 2015 р. скористалися 162788,0 тис. осіб, що на 0,07 % менше порівняно з 2014 р. У 2016 р. відносно 2015 р. перевезення пасажирів зменшилося ще на 10,5 %. Пасажирську роботу в 2015 р. виконано в обсязі

1363,7 млн. пас. км, що на 0,3% менше за обсяги 2014 р. У 2016 р. цей показник знизився до 1274,3, тобто ще на 6,6 %.

Таблиця 2.6

Основні показники роботи транспорту регіону за період
2014-2016 рр.

Роки	Вантажні перевезення				Пасажи́рські перевезення			
	Перевезено (відправлено) вантажів		Вантажооборот		Перевезено (відправлено) пасажирів		Пасажирооборот	
	тис. т	у % до попереднього року	млн. ткм	у % до попереднього року	тис. осіб	у % до попереднього року	млн. пас. км	у % до попереднього року
2014	5457,0	100	1579,9	100	161649,0	100	1367,6	100
2015	6246,3	114,5	1741,8	110,2	162788,0	100,7	1363,7	99,7
2016	7411,2	118,6	1895,0	108,8	145720,8	89,5	1274,3	93,4

Примітка. Складено автором за даними Головного управління статистики у Одеській області.

Телефонізація у Одеській області пов'язана з розвитком мобільного зв'язку та розширенням доступу до мережі Інтернет.

Так, протягом 2014-2016 рр., кількість основних телефонних апаратів у всіх населених пунктах скоротилася близько на 5 % (табл. 2.7).

Кількість таксофонів у міській мережі зв'язку у 2016 р. порівняно з 2014 р. зменшилася на 37,25 %, а у сільській місцевості – на 68,09 %. Зменшилася також кількість телефонних апаратів переговорних пунктів. Щодо основних телефонних апаратів АТС підприємств, установ та організацій, то у міській мережі зв'язку у 2016 р. вони становили 57 шт., тобто на 8 шт. менше, ніж в 2014 р. У сільській мережі зв'язку їх кількість залишилася незмінною – 40 шт. Забезпеченість основними домашніми телефонними апаратами на 100 сімей протягом досліджуваного періоду знизилась: у міській мережі зв'язку – на 5,41 %, у сільській – на 3,57 %.

Таблиця 2.7

Динаміка телефонізації у регіоні

Засоби телефонного зв'язку	Мережа зв'язку					
	міська			сільська		
	2014	2015	2016	2014	2015	2016
Телефонні апарати основні, шт.	219978	216786	208507	72362	71813	69507
у т. ч. домашні	187400	184667	177178	66763	66115	64015
Таксофони універсальні, шт.	808	698	507	47	28	15
у т. ч. з кредитними картками	808	698	507	47	28	15
Телефонні апарати (лінії) переговорних пунктів, шт.	65	64	57	15	2	–
Основні телефонні апарати АТС підприємств, установ, організацій, включені до АТС операторів зв'язку, які мають вихід на телефонні мережі загального користування, шт.	6420	6343	6242	40	40	40
у т. ч. домашні	1526	1398	1205	–	–	–
Забезпеченість основними домашніми телефонними апаратами на 100 сімей, шт.	74	73	70	28	28	27

Примітка. Складено автором за даними Головного управління статистики у Одеській області.

Разом з тим, щороку зростає чисельність користувачів мережі Інтернет, збільшуються доходи від надання послуг мобільного і комп'ютерного зв'язку. В області забезпечується можливість користування мережею Інтернет в усіх населених пунктах за технологією «Відкритий доступ»; за технологією ADSL – в усіх районних центрах та м. Одеса. Активно розширює зону діяльності система міжнародного зв'язку «Utel».

Високими темпами в області розвивається внутрішній споживчий ринок й торгівельна інфраструктура. Динаміка основних показників торгівлі відображена в таблиці 2.8.

Протягом 2014-2016 рр. обсяг роздрібного товарообороту збільшився на 4,49 % і склав у 2015 р. 5227,8 млн. грн. Це зумовлено зростанням рівня реальної заробітної плати населення. Питома вага продовольчих товарів у загальному обсязі товарообороту зросла від 27,9 % у 2014 р. до 33,6 % у 2015 р. Відповідно, скоротилася частка непродовольчих товарів. Кількість об'єктів роздрібною торгівлі зменшилася на 128 од. Припинили своє

функціонування 85 магазинів, 43 кіоски та АЗС. Проте, кількість об'єктів ресторанного господарства збільшилася майже вдвічі. Мережа ринків в області розширюється. Станом на кінець 2016 р. діяло 123 ринки, що на 5 одиниць більше, ніж в 2014 р.

Таблиця 2. 8

Торгівля

Показники	Одиниця виміру	Роки		
		2014	2015	2016
Обсяг роздрібного товарообороту підприємств-юридичних осіб, у т. ч.:	млн. грн.	5003,3	4409,9	5227,8
продовольчих товарів		1395,92	1534,65	1756,54
непродовольчих товарів		3607,38	2875,25	3471,26
Наявність об'єктів роздрібної торгівлі підприємств-ю.о. на кінець року, у т. ч.:	од.	2037	1883	1909
магазини		1586	1452	1501
кіоски та автозаправні станції		451	431	408
Наявність об'єктів ресторанного господарства (ресторани, кафе, бари, їдальні тощо) підприємств-ю.о. на кінець року	од.	482	959	923
Кількість ринків з продажу споживчих товарів на кінець року	од.	118	112	123

Примітка. Складено автором за даними Головного управління статистики у Одеській області.

Однією з найгостріших проблем області є житлове будівництво, забезпечення населення житлом та створення умов для реалізації права громадян на житло. Наявний житловий фонд регіону проаналізуємо на основі даних таблиці 2.9.

За рахунок збільшення кількості введеного в експлуатацію житла загальна площа житлового фонду зросла на 0,5 млн. м². У 2016 р. порівняно з 2014 р. на одного жителя припадало на 2,88 % загальної площі більше. Кількість осіб, які перебували на квартирному обліку, зменшилась від 51,8 тис. у 2014 р. до 50,6 тис. у 2016 р. Кількість тих, хто одержав житло у 2016 р. зменшилась на 12,39 % порівняно з 2014 р. Рівень забезпечення загальної площі розглянемо за допомогою табл. 2.10.

Таблиця 2.9

Житловий фонд регіону

Роки	Весь житловий фонд, загальної площі, млн.м ²	У середньому на одного жителя, м ² загальної площі	Кількість квартир, млн.					Кількість сімей та однаків, які перебували на квартирному обліку на кінець року, тис.	Кількість сімей та однаків, які одержали житло протягом року, од.
			всього	з них:					
				однокімнатних	двокімнатних	трикімнатних	чотири-і більше кімнатних		
2014	32,8	24,3	568,4	74,5	185,3	214,1	93,8	51,8	218
2015	33,0	24,6	570,0	74,9	186,8	214,2	93,3	51,1	180
2016	33,3	25,0	573,4	75,1	188,0	215,5	93,9	50,6	191

Примітка. Складено автором за даними Головного управління статистики у Одеській області.

Таблиця 2.10

Забезпечення загальної площі житлового фонду

Роки	Питома вага загальної площі житлового фонду обладнаної, %						
	водопроводом	каналізацією	центральним опаленням	газом	гарячим водопостачанням	ваннами	підлоговим і електроплитами
2014	35,8	33,9	46,5	90,2	25,3	32,7	2,7
2015	36,4	34,5	47,7	90,1	25,7	33,3	2,7
2016	37,3	35,5	50,6	90,3	26,4	34,3	2,7

Примітка. Складено автором за даними Головного управління статистики у Одеській області.

Так, протягом 2014-2016 рр. питома вага загальної площі житлового фонду обладнаної водопроводом й каналізацією зросла на 1,5 % і 1,6 % відповідно; центральним опаленням – на 4,1 %; газом – на 0,1 %; гарячим водопостачанням – 1,1 %; ваннами – на 1,6 %. Це свідчить про підвищення якості життя населення області.

В області проводиться робота щодо оптимізації та реформування галузі охорони здоров'я. Розглянемо забезпеченість населення закладами охорони здоров'я та кадровий потенціал галузі (табл. 2.11).

Таблиця 2.11

Охорона здоров'я

Показники	Роки		
	2014	2015	2016
Кількість лікарняних закладів, од.	90	90	89
Кількість лікарняних ліжок, в т.ч.:			
всього, млн.	12,4	12,3	12,3
на 10 тис. населення	92,8	92,7	92,8
Кількість лікарських амбулаторно-поліклінічних закладів, од.	270	294	293
Планова ємність амбулаторно-поліклінічних закладів, в т.ч.:			
кількість відвідувань за зміну, млн.	25,4	25,6	25,4
на 10 тис. населення	190	192,1	191,9
Кількість лікарів усіх спеціальностей, в т.ч.:			
всього, млн.	5,6	5,5	5,6
на 10 тис. населення	41,5	41,6	42,3
Кількість середнього медичного персоналу, в т.ч.:			
всього, млн.	14	14	14,2
на 10 тис. населення	104,8	105,2	107,2

Примітка. Складено автором за даними Головного управління статистики у Одеській області.

Кількість лікарняних закладів області протягом 2014-2016 рр. зменшилася на 1,11 %. Водночас, ліжковий фонд стаціонарів скоротився на 100 од. Забезпеченість лікарняними ліжками залишилася незмінною – близько 92,8 од. на 10 млн. населення. Кількість лікарських амбулаторно-поліклінічних закладів збільшилася від 270 од. в 2014 р. до 293 од. у 2016 р. Їх планова ємність в розрахунку на 10 млн. населення зросла на 1 %. Кількість відвідувань амбулаторно-поліклінічних закладів за зміну становила в середньому 25,5 млн. Чисельність лікарів коливалася в межах 5,55 млн. осіб. При цьому, у 2014 р. на 10 тис. населення припадало 41,5 лікарів, а у 2016 р. – вже на 1,93 % більше. Кількість середнього медичного персоналу в 2016 р. порівняно з 2014 р. збільшилася на 0,2 млн. осіб, а в розрахунку на 10 тис. населення – на 2,4 млн. осіб.

Пріоритетними напрямками діяльності у соціальній сфері є забезпечення модернізації системи освіти, приведення змісту та структури

професійної підготовки кадрів у відповідність із сучасними потребами регіонального ринку праці, підвищення доступності якісних освітніх послуг.

На сьогодні, в області достатньо закладів для підготовки спеціалістів сільського господарства, педагогів, економістів, управлінців і деяких видів технічних спеціальностей. Натомість, немає можливостей для підготовки медиків (за винятком молодших спеціалістів), а також спеціалістів технічних професій вузької спеціалізації.

Науково-кадровий, науково-технічний потенціал області орієнтований на сільськогосподарське виробництво та послуги, проте не достатній для їх прискореного розвитку, особливо у високотехнологічних сферах.

Політика області у сфері культури на сучасному етапі орієнтована на пошук рішень, які дадуть змогу зберегти і примножити культурні надбання. При цьому, важливу роль відіграє забезпеченість населення регіону бібліотеками, закладами культури та мистецтва (табл. 2.12).

Таблиця 2.12

Забезпеченість населення регіону закладами культури, мистецтва та бібліотеками

Роки	Кількість професійних театрів, од.	Кількість концертних організацій, од.	Кількість музеїв (включаючи філіали), од.	Кількість масових та універсальних бібліотек, од.	Бібліотечних фонд, тис. примірників	Кількість демонстраторів кіно/відео/фільмів, од.	Кількість клубних закладів, од.	Кількість місць в клубних закладах, тис.
2014	3	133	18	961	11879	253	1193	314
2015	3	134	18	955	11499	248	1187	312
2016	3	139	25	945	11335	293	1183	312

Примітка. Складено автором за даними Головного управління статистики в Одеській області.

У Одеській області за період 2014-2016 рр. мережа професійних театрів залишилася незмінною – 3 од., кількість концертних організацій та музеїв збільшилася на 6 і 7 од. відповідно. У 2016 р. в регіоні функціонувало на 16 бібліотек менше, ніж в 2014 р. Бібліотечний фонд скоротився на 4,58 %. Кількість клубних закладів зменшилася від 1193 од. у 2014 р. до 1183 од. у 2016 р. Разом з тим, кількість демонстраторів кіно/відео/фільмів в області зросла на 15,81 %.

На основі проведеного дослідження стану соціально-економічного розвитку Одеської області, встановлено, що визначальними особливостями регіону є вигідне геополітичне розташування, потужний промисловий комплекс, велика частка сучасних галузей в економіці, багатопрофільне сільське господарство, значний науковий та освітній потенціал, широкі можливості для розвитку міжрегіональних та міждержавних зв'язків. Крім того, сприятливий інвестиційний клімат, зростання спектру фінансово-банківських, страхових, інформаційно-консультаційних послуг, розвинута транспортна інфраструктура, наявність кваліфікованого персоналу – все це та інше створюють необхідні умови для подолання наслідків впливу світової фінансової кризи на економіку регіону, забезпечення його комплексного розвитку, належного життєвого рівня населення та збереження стабільної суспільно-політичної ситуації.

2.2. Оцінка туристичного потенціалу Одеської області

Одеська область є однією з найбільш туристично-привабливих серед інших регіонів України. Туристичний потенціал Одеської області визначається, насамперед, її вдалим місцем розташуванням (біля Чорного моря) та унікальною історико-культурною спадщиною (археологічні та історичні об'єкти, середньовічні фортифікаційні споруди і печерні міста, культові об'єкти, палацові ансамблі, місця історичних подій, а також специфічні особливості культури і побуту жителів краю). Загалом, область

посідає третє місце в країні, після м. Києва та Львівської області, за кількістю пам'яток історії та культури.

На території області розташовано: 2349 пам'ятки історії (з них – 4 національного значення), 341 пам'ятка архітектури (з них – 230 національного значення), 144 – пам'ятки культури, 256 пам'яток археології (з них – 12 національного значення). Найбільша частка у загальній кількості історико-культурних пам'яток припадає на пам'ятки історії – 76,02 %, найменша (4,66 %) – пам'ятки культури (табл. 2.13).

Таблиця 2.13

Історико-культурні пам'ятки Одеської області

Категорія пам'яток	Кількість пам'яток, одиниць	Питома вага категорії в загальній кількості пам'яток, %
історії	2349	76,02
архітектури	341	11,04
культури	144	4,66
археології	256	8,28
Всього	3090	100

Примітка. Складено автором за даними Головного управління економіки Одеської ОДА.

Середньовічна Аккерманська фортеця, м. Білгород-Дністровський, вул. Ушакова, 1.

Місто було засновано як грецька колонія Тіра в VI-V ст. до н.е. Візитна картка Білгорода-Дністровського – середньовічна Аккерманська фортеця, яка є унікальною пам'яткою фортифікаційного мистецтва XIII-XV ст. та однією з могутніших фортець в Україні.

Античне городище Тіра. м. Білгород-Дністровський, вул. Ушакова, 1

В VI ст. вихідці з давньогрецького міста Мілета, на березі річки Тірас (скіфська назва Дністра) заснували однойменне місто – Тіра. Найбільшого розквіту місто здобуло в IV ст. до н.е., перетворившись в великий сільськогосподарський, ремісничий та торгівельний центр. Торгівля велась с Північною Африкою, Грецією, Причорномор'ям та Малою Азією.

Підземна церква Іоанна Сучавського. м. Білгород-Дністровський, вул. Шабська, 116.

Святий великомученик Іоанн Сочавський жив в XIV ст. Він був відомим торговцем та набожним християнином. За легендою, коли він прибув до Аккерману (колишня назва Білгорода-Дністровського), який того часу був під турецьким володінням, його намагались змусити прийняти іслам, але Іоанн відмовився і викликав великий гнів місцевих правителів у спробі захистити свою віру. Після побиття, він прийняв мученицьку смерть.

На місці казні великомученика, над кам'яною криницею була побудована підземна церква. Джерело стали називати у честь святого. Вода з джерела Святого Іоанна вважається цілющою та допомагає здолати безліч немочей. Відомо багато випадків зцілення від різних хвороб після купання в купелі із цілющою водою джерела.

Вірменська церква. м. Білгород-Дністровський, вул. Кутузова, 1.

Також відома як церква Успіня Пречистої Богородиці. Будівля церкви дуже добре збереглась з часів середньовіччя та була відреставрована. Орієнтовним часом будівництва прийнято вважати XIV-XV ст. На стінах церкви збереглися прекрасні розписи та так звані «хачкари» – мармурові плити на яких висічені написи на вірменській мові. Найстарішою з таких середньовічних пам'яток є хачкара X ст.

Біляївський район. Музей партизанської слави, с. Нерубайське.

Один з небагатьох підземних музеїв в Україні, був створений в 1969 р. Під час Вітчизняної Війни катакомби, де раніше видобували камінь, стали місцем дислокації одного з найбільших партизанських загонів.

У Музеї партизанської слави представлені предмети побуту партизанів, зразки зброї та штабного обладнання, архівні документи, фотографії та особисті речі партизанів, зразки художньої творчості членів загону.

Етнографічний музей, с. Нерубайське, вул. Радгоспна, 21.

Музей у вигляді класичної української хати в традиціях XVII–XIX ст. Відвідувачі можуть ознайомитись з тим як жили люди в українському селі 100 років тому, їх побутом та ремеслами.

Вознесенська церква, с. Нерубайське, площа Партизан, 3А.

Вознесенська церква збудована в 1826 р. Храм є пам'яткою архітектури національного значення.

Церква Різдва Пресвятої Богородиці, с. Усатове, вул. Гагаріна, 126.

Храм збудували в 1822 р. Він становить інтерес як значимий пам'ятник будівельного мистецтва і національної культури. Це також центр культурного та духовного життя, місце зустрічі віруючих і проведення богослужінь.

Свято-Миколаївська церква, с. Троїцьке.

Храм будували усією сільською общиною, кожен допомагав в міру своїх можливостей – від багатих родин до бідняків. На березі річки Турунчук видобували глину, з якої робили цеглу для будівництва храму. В 1908 р. його освітили.

Католичний костел Різдва Пресвятої Діви Марії, с. Кам'янка.

На території сучасного села Кам'янка в XIX ст. знаходилась німецька колонія Мангейм. В 1850 р. на кошти колоністів збудували великий костел з двома вежами.

Кілійський район, Напівпідземний храм Святого Миколая, м. Кілія, вул. Дунайська, 4.

Будівництво храму відбувалось у 1485-1489 рр. – під час панування в регіоні Османської імперії. За легендою, в Османській імперії не дозволялось будувати немусульманські храми вищими ніж 2.5 м. – висота турецького вершника верхи на коні зі списом. Тому, більшу частину церкви побудували під землею. В 1640-х рр. церкву перебудували завдяки допомоги молдавського господаря Василя Лупула. Дзвіниця з'явилась пізніше – у 1891 році.

Святомиколаївський храм входить в перелік пам'яток світу міжнародної культурної організації ЮНЕСКО.

Свято-Дмитрівський храм, м. Кілія, вул. Дмитрівська, 67.

Будівництво храму розпочато в 1898 році, а освячення відбулося 8 листопада 1908 року на честь великомученика Дмитрія Солунського. Будували храм місцеві жителі на власні кошти з цегли та вапняного розчину. Рецепт вапна до сьогоднішнього дня не розкритий, але старожили кажуть, що на будівництво умільці приносили курячі яйця і використовували їх білок при підготовці розчину. У 2000-х роках було розпочато реставрацію храму та відновлено розписи.

Покровський собор, м. Кілія, вул. Гагаріна, 94.

Був побудований в 1822-1836 рр. за проектом архітектора С.П. Мельникова, який проектував площу біля Потемкінських сходів в Одесі. Собор вважається найголовнішим православним собором в місті, його також називають «українською церквою».

Старообрядницька Покровська церква, м. Кілія, вул. Соловійова.

Старообрядницьку церкву побудували у 1846 р., як розповідають, вона була збудована з глиняного матеріалу, що називається саман, і тільки в 1912 р. ззовні храму почали будувати кам'яні стіни. Після завершення будівництва стару церкву розібрали та винесли через двері нової церкви. Остаточо всі роботи було закінчено у 1916 р., тоді храм й освятили.

Старовірський храм Різдва Пресвятої Богородиці, м. Вилкове.

Храм відкрито та освячено в 1857 році. Дзвіниця храму багато років служила орієнтиром для заходу суден в гирло Дунаю та була занесена на всі лоцманські карти.

Старовірський храм Святого Миколи Чудотворця.

Фундамент храму було закладено в 1907 році, а будівництво розпочато в 1911 році. 3 травня 1913 року єпископ Кирило Одеський освятив храм.

Свято-Миколаївський храм.

Храм побудовано на місці дерев'яного Свято-Миколаївського храму, зведеного в 1825 році. 14 жовтня 1902 року храм освячено на честь Святого Миколи Чудотворця.

Дерев'яний вітряк, с. Будеї.

Вітряк важить 10 т, має висоту 10 м і стіни шириною по 5 м. Розмах майже сягає 16 м. Коли крила повертають зубчасте колесо, то воно, в свою чергу, крутить сімерню. Від сімерні йде веретено до камінних жорен, вага яких близько тонни. При потужному вітрі за 10 годин вітряк може змолотити 1 -1,5 т зерна.

Печера Устима Кармелюка, с. Загнітків.

Штучна печера, розташована поблизу села Загнітків на правому березі річки Майстриха. Місцеве населення пов'язує створення печери з постаттю Устима Кармалюка - керівника повстанського руху на Поділлі у 1813-1835 роках. Печера могла використовуватися як пункт спостереження за часів повстання. Пізніше печера, судячи з написів, використовувалася як скит православним відлюдником.

Проте, серйозними проблемами області залишаються занедбаність та руйнація більшості потенційних історично та архітектурно привабливих об'єктів, відсутність належної інфраструктури та доступу до них.

Одещина має значний санаторно-курортний потенціал. Перспективними центрами розвитку лікувального туризму є мережа санаторно-курортних та оздоровчих закладів, яка охоплює 133 заклади на 13823 місця. З них: санаторіїв – 48, санаторіїв-профілакторіїв – 30, баз відпочинку – 35, оздоровчих таборів для дітей – 20 (рис 2.5).

Успішно функціонують бази відпочинку «Гуршинські дачі»; Гостинний двір «Ланок»; «Любава»; «Тетяна»; «Настуся», «Затишок», «Біля річки», «Лідія».

Активно розвиваються на Одещині такі форми обслуговування відвідувачів міст історико-архітектурної та культурної спадщини області як агрооселі. Вони здатні забезпечити одноразовий прийом 747 осіб.

Найбільші серед них: «Дністровська рів'єра», «Ксенія», «Тетянин хутір», «Дубок», «Хмільна застава», «Світлана», «Садиба», «Сонячна долина» та інші.

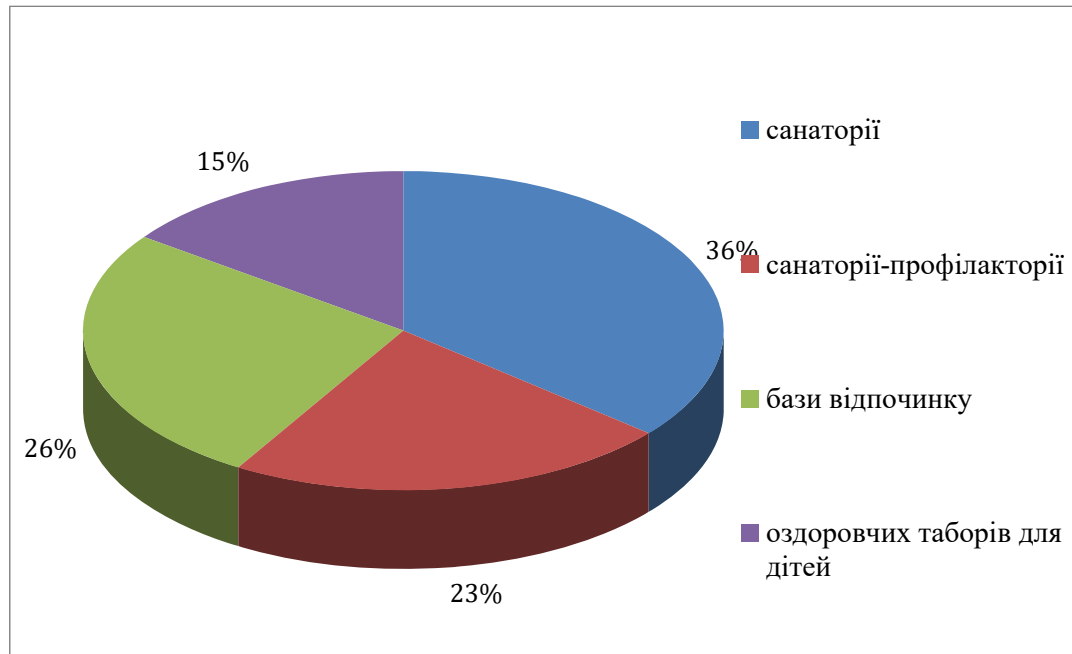

Рис. 2.5. Структура санаторно-курортних та оздоровчих закладів регіону

Примітка. Розроблено автором за даними Управління культури, туризму і курортів Одеської ОДА.

Велике значення для розвитку туристичної інфраструктури області має стан готельного господарства, який наразі характеризується адаптацією реформованих готельних підприємств до ринкового середовища, вирішенням нарізних проблем щодо підвищення конкурентоспроможності ринку готельних послуг і забезпечення відповідного рівня сервісу. Розглянемо зміни у готельному фонді області, які відбулися протягом 2014-2016 рр. (табл. 2.14).

Згідно з даними таблиці 2.14, у 2016 р. функціонував 131 готель, що на 2 од. більше, ніж у 2014 р. Внаслідок введення в дію нових готелів, збільшився номерний фонд від 1974 од. у 2014 р. до 11094 од. у 2016 р., тобто на 12,32 % і його житлова площа (на 15,43 % за досліджуваний

період). Одноразова місткість усіх готелів зросла на 1197 місць і склала у 2016 р. – 12003 місця. У 2016р. у місцях для тимчасового проживання було обслужені 126,0 тис. приїжджих осіб, тобто 14,8 тис. більше порівняно з 2014 р.

Таблиця 2.14

Готельний фонд регіону

Роки	Кількість готелів та інших місць для тимчасового проживання, од.	Кількість номерів, од.	Житлова площа всіх номерів, тис.м ²	Одноразова місткість, місць	Обслуговано приїжджих, тис. осіб
2014	129	1974	118,8	11806	1111,2
2015	129	1957	118,6	11778	180,7
2016	131	11094	121,7	12003	1126,0

Примітка. Складено автором за даними Головного управління статистики у Одеській області.

В області нараховується 19 готелів та інших місць для тимчасового проживання, що пройшли сертифікацію у Держспоживстандарті. З них: 2 – присвоєна категорія одна зірка (Житлово-оздоровчий комплекс «SN», Мотель «Дикий мед»), 2 – категорія три зірки (готель «Центральний», готель «ГАЛА-ГОТЕЛЬ»), решта 15 – без категорії. Причиною відсутності категорійності у переважної більшості об'єктів готельного фонду області є, насамперед, нерозвинутість системи готельних послуг.

Станом на 01.01.2017 р. кількість закладів розташування, включаючи готелі, мотелі, санаторії тощо, склала 250 од. Їх мережа на території області нерівномірна.

Основними проблемами готельного господарства Одеської області на сучасному етапі є диспропорції у розміщенні готелів на території області; низька якість обслуговування; недостатня завантаженість закладів розміщення; високі ціни; проблема сертифікації готельних послуг тощо. За таких умов необхідна розробка регіональної стратегії розвитку готельного господарства, яка повинна забезпечити підвищення економічної ефективності і конкурентоспроможності закладів розміщення.

Таким чином, оцінивши туристичний потенціал Одеської області, варто зазначити, що регіон має досить вдале географічне розташування та унікальні історико-культурні ресурси, розвинену мережу закладів оздоровлення і відпочинку, перспективне готельне господарство. З метою збільшення обсягів надання туристичних послуг та кількості обслужених туристів, необхідно провести роботу за такими напрямками: удосконалення системи управління галуззю; зміцнення матеріально-технічної бази туризму; підвищення якості обслуговування та розширення асортименту туристичних послуг; ефективне використання туристичних ресурсів, курортної бази та об'єктів культурної спадщини; поліпшення інформаційного та рекламного забезпечення, а також вдосконалення професійних якостей кадрів.

2.3. Аналіз рекреаційних ресурсів Одеської області

Рекреаційна діяльність пов'язана із використанням рекреаційних ресурсів, серед яких особливе місце займають чинники, речовини і властивості компонентів природного середовища, які мають сприятливі для рекреаційної діяльності якісні та кількісні параметри і використовуються, або можуть бути використані для організації відпочинку й оздоровлення людей. Одеська область посідає одне з провідних місць в Україні за рівнем рекреаційного потенціалу. Він визначається сприятливими природно-кліматичними умовами, різноманітністю ландшафтних територій, багатством флори та фауни, наявністю водних, лісових та мінералогічних ресурсів, сприятливих для лікування та пізнавально-оздоровчого відпочинку.

Область розташована на березу Чорного моря. Головне природне багатство області - її земельні ресурси, що представлені переважно чорноземними ґрунтами з високою природною родючістю. У сполученні з

теплим степовим кліматом вони формують високий агропромисловий (сільськогосподарський) потенціал регіону.

В області понад 2,5 млн. га сільськогосподарських угідь, у тому числі більш 2 млн. га ріллі, понад 80 тис. га виноградників і садів.

Клімат краю, особливо в південній частині області, посушливий. Тому тут майже 10 % оброблюваних земель зрошуються. Тепле море, лікувальні грязі, мінеральні води, морські пляжі створюють винятково високий рекреаційний потенціал Одещини.

Одеса має багатоманітний тваринний і рослинний світ. Фауна представлена 365 видами тварин і 700 видами комах. Мисливські заказники та угіддя, розташовані в межах регіону, дають змогу їх оглянути, а також у визначений час і за встановленими правилами здобути. Флора налічує понад 1700 видів рослин, серед яких 300 ендемічних і реліктових. Лісові масиви охоплюють лише 8,8 % території Одеської області.

Особливу категорію рекреаційних ресурсів становлять рекреаційні ландшафтні ресурси, тобто природно-територіальні комплекси (ПТК), які мають комфортні властивості для організації відпочинку.

В межах Одеської області виділяють п'ять основних типів природно-територіальних комплексів: ПТК сучасних річкових долин (заплати і тераси річок); ПТК піщаних і супіщаних територій (мало поширені в області); ПТК лесових рівнин; ПТК лесових горбисто-балкових височин (найпоширеніші в області); ПТК рифових масивів. Ці природно-територіальні комплекси поширені на території області нерівномірно й утворюють мозаїчну картину, в якій помітні досить характерні поєднання природних комплексів – ландшафтні райони. Вченими була здійснена оцінка придатності ландшафтів і ПТК для відпочинку та оздоровлення. При цьому, враховувалися такі чинники: морфологічна структура ПТК; наявність лісу і водойм та їхня якість; характер рельєфу; типи ґрунтів. Внаслідок виконаної оцінки виділено сприятливі, обмежено сприятливі,

малосприятливі і несприятливі ПТК. Звичайно, встановлений ступінь сприятливості (несприятливості) є досить відносний.

Більшість ПТК Одеської області придатні для організації відпочинку і оздоровлення. Найсприятливішими для рекреаційного використання є ПТК лесових горбисто-балкових височин і ПТК рифових масивів. Менш сприятливими є ПТК піщаних і супіщаних територій і ПТК лесових рівнин. Відносно сприятливими є ПТК сучасних річкових долин. Велика кількість сприятливих для рекреаційної діяльності ландшафтів і природно-територіальних комплексів створюють передумови для розвитку рекреаційного господарства області.

Щодо забезпеченості водними ресурсами, то Одеська область за їх запасами займає 6 місце в країні. Річок довжиною більше 10 км виявилось 211 загальною довжиною 4872 км. При цьому, малі річки складають 97,63 % від кількості річок довжиною більше 10 км і 83,42 % від їх сумарної довжини (табл. 2.15).

Таблиця 2.15

Річковий фонд Одеської області

Категорія річок	Кількість річок		Сумарна довжина		В т. ч. річки довжиною більше 10 км			
	шт.	%	км	%	Кількість		Сумарна довжина	
					шт.	%	км	%
Малі річки	3728	99,87	12072	93,73	206	97,63	4064	83,42
Середні річки	3	0,08	516	4,00	3	1,42	516	10,59
Великі річки	2	0,05	292	2,27	2	0,95	292	5,99
Всього	3733	100	12880	100	211	100	4872	100

Примітка. Складено автором за даними Одеського обласного управління водних ресурсів.

В даний час, на 1 км² території області припадає 1,18 га водного дзеркала водойм. Озер в області дуже мало, найбільшими з них є: озера Святе, Теребіж. Вони практично не впливають на водні ресурси регіону.

Тому для забезпечення рекреаційних цілей, водопостачання підприємств різних галузей споруджено 2354 штучних водойм (водосховищ, ставків). Більшість з них розташовано в центральній частині регіону, де є сприятливі топографічні умови. В області налічується 55 водосховищ. За період експлуатації площі водного дзеркала і об'єми водосховищ зменшилися. Частина з них була переведена у розряд ставків. Їх кількість на території області складає 2303 шт.

Мінералогічні ресурси області включають родовища лікувальних і столових вод, які використовуються для лікування запальних, функціональних, загальних і дистрофічних захворювань. Нині розвідано 9 джерел мінеральних лікувальних вод із затвердженими запасами, на базі яких розташовані курорти.

Мережу територій та об'єктів природно-заповідного фонду Одеської області складають Національний природний і регіональний ландшафтний парки, на території якого знаходяться й інші унікальні природні утворення (відомі карстові печери «Атлантида» та «Киянка, Смотрицький каньйон, цілющі мінеральні води тощо); заказники, зокрема, гідрологічний заказник – «Теребіж»; парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва, за кількістю яких область посідає друге місце в Україні; пам'ятки природи; заповідні урочища; зоопарк; ботанічні сади – всього 499 об'єкти, загальною площею 306477,65 га, що складає 14,8 % території області. З них:

- загальнодержавного значення – 41 об'єкт, загальною площею 271365,2 га, що становить 84,89 % від площі природно-заповідного фонду;
- місцевого значення – 458 об'єктів, загальною площею 48318,78 га (15,11 % площі природно-заповідного фонду).

У структурі територій і об'єктів природно-заповідного фонду відбулися деякі зміни. Так, національні природні парки займають площу 2613160 га. Проте, у зв'язку з розширенням мережі природно-заповідного фонду, їх питома вага зменшилася на 0,11 %. Подібна ситуація характерна і для інших об'єктів природно-заповідного фонду. Щодо заказників

місцевого значення, то за досліджуваний період їх кількість зросла від 131 до 132. Відповідно, площа збільшилася на 592,8 га. Пам'яток природи місцевого значення стало на 3 одиниці більше, розпочав функціонувати ще один дендрологічний парк. Кількість парків-пам'яток садово-паркового мистецтва місцевого значення скоротилася від 29 на кінець 2014 р. до 27 – на кінець 2016 р. Причиною цього є укрупнення існуючих парків-пам'яток і, одночасне, збільшення їх площі. У 2016 р. в регіоні був створений ботанічний сад місцевого значення, територія якого склала 2,21 га існуючого природно-заповідного фонду.

З метою підтримання екологічної рівноваги, збереження, відтворення і ефективного використання природних комплексів та об'єктів, які мають особливу природоохоронну, оздоровчу та естетичну цінність Президентом України підписано Указ «Про розширення мережі та територій національних природних парків та інших природно-заповідних об'єктів» від 1.12.2014 р. № 1129/2008 [65], де підтримано ініціативу Одеської обласної державної адміністрації щодо створення на території двох національних природних парків.

Вирішити проблему порушення заповідного режиму природоохоронних територій і об'єктів покликаний Указ Президента України від 23.05.2005 р. № 838/2005 «Про заходи щодо подальшого розвитку природно-заповідної справи в Україні» [61]. Крім цього, задля недопущення приватизації земельних ділянок з особливо цінними природними комплексами та об'єктами, планується провести їх резервування з метою подальшого створення територій та об'єктів природно-заповідного фонду загальнодержавного та місцевого значення.

На даний час, в області продовжується робота з розширення мережі природно-заповідного фонду, який може стати джерелом отримання значних фінансових коштів і є найбільш вдалою формою поєднання функцій рекреації і охорони природи. Адже саме неповторні біологічні,

геологічні, кліматичні, естетичні ресурси мають найбільшу привабливість для організації відпочинку та оздоровлення.

Отже, Одеська область має високий рівень рекреаційного забезпечення (водні ресурси, унікальний рослинний і тваринний світ, різноманітні природні ландшафти, значний природно-заповідний фонд, широка мережа рік). Регіон характеризується сприятливими природними та кліматичними умовами, вигідним географічним розташуванням, великими запаси мінеральних вод, що створюють передумови для розвитку санаторно-курортної рекреації. Це дає підстави сподіватися, що рекреація на території Одещини у майбутньому переросте у потужну індустрію відпочинку, фізичного й духовного оздоровлення, глибокого національного самоусвідомлення і самоствердження, екологічної освіти та виховання рекреантів.

РОЗДІЛ 3

ОБГРУНТУВАННЯ ЗАСАД ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОГО КОМПЛЕКСУ РЕГІОНУ

3.1. Напрями стимулювання розвитку туристично-рекреаційного комплексу Одеської області

Розвиток туристично-рекреаційного комплексу Одеської області впродовж останніх років характеризується динамічним зростанням основних показників діяльності, що позитивно впливає на соціально-економічну ситуацію в регіоні. Область має на своїй території низку санаторно-курортних та оздоровчих закладів, що використовують мінеральні води Одещини, посідає одне з провідних місць в Україні за рівнем забезпеченості цінними природними та історико-культурними ресурсами, характеризується низьким екологічним навантаженням на навколишнє середовище та вигідним географічним положенням.

Проте, серйозними проблемами, що впливають на ефективність функціонування ТРК області, залишаються занедбаність та руйнація значної кількості потенційних історично та архітектурно привабливих об'єктів, відсутність доступу до них, низький рівень розвитку інформаційної та транспортної інфраструктури. Обмежує розвиток ТРК Одещини відсутність чіткої артикульованої автентичності області і туристичного бренду регіону; недостатня кількість кваліфікованої робочої сили та старіння населення, низький рівень інвестицій в регіон, відсутність територіального планування і міжнародних транспортних коридорів.

Також подальший розвиток туристично-рекреаційної сфери гальмується через: відставання нормативно-правового й організаційно-фінансового забезпечення галузі від сучасних тенденцій розвитку туризму

і рекреації; слабку взаємодію місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування щодо забезпечення розвитку туризму і рекреації в регіоні; низьку ефективність діючих механізмів інвестицій у будівництво і реконструкцію об'єктів туристичної та рекреаційної сфери; недостатність з боку держави методичної, організаційної, інформаційної та матеріальної підтримки суб'єктів туристичної діяльності, які здійснюють організацію прийому туристів в області; відсутність науково обґрунтованих рекомендацій та висновків щодо раціонального використання природних територій курортів, їх моніторингу та прогнозування розвитку; неналежний стан туристичних маршрутів (брак обладнаних місць короткочасного відпочинку, відсутність єдиної системи знакування шляхів активного туризму); неефективне використання туристично-рекреаційного потенціалу в сільській місцевості як одного з чинників зменшення безробіття; незавершеність процесів сертифікації та категоризації послуг ТРК; відсутність ефективної маркетингової стратегії з просування вітчизняного туристичного продукту на ринку туристичних послуг; низьку конкурентоспроможність внутрішнього туристичного продукту та його невідповідність критерію «ціна-якість» тощо.

Ситуація ускладнюється тим, що статистика з використання туристично-рекреаційних можливостей області практично відсутня, туристичні потоки внутрішнього туризму реально не обліковуються. Відсутня інформація щодо свят, фестивалів, виставок, які могли б бути цікавими для туристів. Це створює додатковий ризик неправильного вибору пріоритетів стосовно розвитку ТРК. Постійний брак фінансових ресурсів для підприємств сфери туризму і рекреації, особливо у сільській місцевості, є перешкодою на шляху мобілізації потенціалу регіону.

До проблемних питань щодо створення і діяльності ТРК Одещини також належать відсутність бачення та лідерства в розробленні та популяризації його продуктів, навичок підприємництва та управління бізнесом. Недостатній рівень координації, обміну інформацією та

співпраці між усіма постачальниками послуг, туроператорами та органами місцевої влади може призвести до розпорошеності та неефективності функціонування ТРК області.

З огляду на це, пропонується створити систему, спрямовану на подолання браку інституційного потенціалу у сфері туризму і рекреації. Таку систему можна збудувати за низького рівня витрат шляхом залучення представників усіх зацікавлених сторін сектору до роботи у складі органу координації туристично-рекреаційної діяльності регіонального рівня і створення повноцінної регіональної політики розвитку ТРК Одеської області. При цьому, першочергової уваги потребуватимуть такі перспективні напрями стимулювання розвитку ТРК регіону (рис. 3.1).

Рис. 3.1. Напрями стимулювання розвитку ТРК Одеської області

Примітка. Складено автором.

В межах кожного напрямку можна виділити основні заходи, які варто коригувати з урахуванням соціально-економічної ситуації в області та

чинної нормативно-правової бази. Так, збереження природного потенціалу передбачає проведення робіт з розробки й затвердження переліку територій для подальшого створення об'єктів природно-заповідного фонду області та забезпечення раціонального використання природних рекреаційних ресурсів.

Створення сприятливих умов для розвитку перспективних форм туризму включає проведення паспортизації, категоризації сільських садиб, що приймають туристів, із визначенням якості туристичних послуг; проведення семінарів-тренінгів у населених пунктах перспективного розвитку зеленого туризму; запровадження активних форм туризму – водний, пішохідний, велотуризм, кінний тощо; створення мережі дитячих туристичних таборів на базі сільських шкіл; розбудова нових та реконструкція існуючих зон відпочинку сільських населених пунктів.

Активізація використання лікувальних ресурсів області спрямована на дослідження можливості використання мінеральних вод та покладів грязі в лікувальних цілях, збільшення геологорозвідувальних робіт на перспективу, а також створення на Одещині потужної індустрії оздоровлення хворих за європейськими зразками.

Розширення пропозиції місцевого туристичного продукту необхідно здійснювати шляхом запровадження нових туристичних маршрутів і тематично-екскурсійних програм, розробки плану вдосконалення існуючих туристичних продуктів, удосконалення механізмів контролю за дотриманням стандартів надання туристично-екскурсійних, санаторно-курортних і готельних послуг, подальшої сертифікації підприємств туристично-рекреаційної галузі.

Важливим напрямом ефективного функціонування ТРК області є залучення інвестицій, що пов'язано з підготовкою інвестиційних пропозицій, обумовлених планами стратегічного розвитку населених пунктів з урахуванням наявних туристично-рекреаційних ресурсів; упровадження гнучкого стимулюючого податкового механізму, зокрема

податкових пільг для інвесторів, які гарантують розбудову та довгострокові вкладення в санаторно-курортну й туристично-готельну індустрію (наприклад, реконструкцію та модернізацію готельного господарства за міжнародними стандартами), в тому числі звільнення від оподаткування частини прибутку туристично-рекреаційних підприємств, використаної на покращення їх матеріально-технічної бази тощо.

Методологічна підтримка та вдосконалення професійної підготовки працівників ТРК регіону передбачає:

- забезпечення функціонування курсів з підготовки фахівців туристичного супроводу на базі Одеського відділення Міжрегіональної академії управління персоналом;
- розробку маркетингової стратегії розвитку Одещини, як провідного туристичного центру України;
- видання методичних посібників та рекомендацій для фахівців туристично-рекреаційної сфери;
- проведення професійних та рейтингових конкурсів у сфері туризму і рекреації;
- організацію тренінгів для туристичних операторів та місцевого населення.

Розробка та затвердження генеральних планів населених пунктів у зонах перспективного розвитку туризму і рекреації вимагає розробки та затвердження генеральних планів населених пунктів області, віднесених до курортних, зокрема розробки плану стратегічного розвитку Державного курорту «Світанок». Перспективним напрямом розвитку ТРК є відбір та створення бренду потенційно привабливих туристичних об'єктів області з розробкою їх туристичних марок. Це сприятиме утвердженню іміджу Одещини як регіону туристичного значення. Суттєвого значення, при цьому, має удосконалення системи інформаційного забезпечення туристично-рекреаційної сфери, яке варто здійснювати шляхом:

- виготовлення багатомовних рекламно-інформаційних стендів на туристичних об'єктах області;
- випуску тематичних відеороликів про туристично-рекреаційний потенціал Одеської області;
- зовнішньої реклами регіонального туристичного продукту;
- випуску туристично-інформаційного путівника «Одеська область» на англійській мові;
- створення туристичного Інтернет-порталу Одеської області;
- зовнішньої реклами регіонального туристичного продукту і т.д.

З системою інформаційного забезпечення тісно пов'язані такі напрями розвитку ТРК, як: проведення рекламних заходів щодо просування регіонального туристичного продукту на ринку туристичних послуг та презентація можливостей ТРК області на вітчизняних і міжнародних заходах туристичного спрямування. Вони включають в себе виготовлення високоякісної рекламної продукції та її розповсюдження; проведення обласних та участь у міжнародних і всеукраїнських нарадах, семінарах, конференціях, форумах, фестивалях, ярмарках, засіданнях, конкурсах для розвитку туристичної та курортно-рекреаційної індустрії, готельної справи на території Одещини; покращення роботи ринку екскурсійних послуг; організацію фольклорних і культурних виставок та заходів на території області.

Створення і подальше функціонування ТРК Одеської області не можливе без модернізації існуючої матеріально-технічної бази, розвитку інфраструктури та створення нових туристично-рекреаційних об'єктів міжнародного стандарту. На даний час, необхідно впровадити у вулично-шляхову мережу системи туристичних інформаційних знаків; забезпечити належне функціонування обласного туристичного інформаційного центру; розробити комплексну схему розташування об'єктів туристичної та курортної індустрії та розмістити інвестиційні пропозиції з розвитку інфраструктури області.

Перелічені напрями перспективного розвитку ТРК Одеської області покликані стати концептуальною базою для формування високорентабельної сфери економіки, важливим засобом культурного та духовного виховання мешканців і гостей регіону. Створений відповідно до міжнародних вимог туристично-відпочинковий та санаторно-лікувальний комплекс області дасть змогу задовольнити потреби як вітчизняних, так і іноземних туристів, забезпечить зростання туристичних потоків та коштів, сприятиме зменшенню безробіття, збереженню і раціональному використанню природно-ресурсного й історико-культурного потенціалу, зацікавить потенційних інвесторів Одещини.

3.2. Визначення спеціального режиму інвестиційної діяльності та механізму управління на територіях перспективного розвитку

Аналіз економіко-правового режиму та факторів, що протидіють ефективній діяльності суб'єктів підприємництва в Україні, і, зокрема, в туристично-рекреаційній сфері, дозволяє нам обґрунтувати пропозиції щодо заходів стимулювання господарського розвитку. Вони передбачають залучення існуючих можливостей, активний розвиток іноземного туризму шляхом залучення туристів і рекреантів з-за кордону, забезпечення інвестиційної активності шляхом удосконалення діючої податкової системи.

Такий підхід має принципово важливе значення для Одеської області, яка входить в першу п'ятірку регіонів України щодо туристичних та рекреаційних можливостей. Водночас, недостатня забезпеченість висококваліфікованими фахівцями, обмеженість фінансових ресурсів, недостатньо розвинута інфраструктура, висока залежність економіки від енергетики і сільського господарства, адміністративні обмеження щодо діяльності приватного сектора, становлять прямі загрози для розвитку туризму і рекреації в області.

Це вимагає здійснення певних якісних змін в туристично-рекреаційній сфері. Дієвим напрямом подолання наявних негативних тенденцій може стати вибір оптимальної стратегії територіального розвитку шляхом стимулювання туризму та рекреації. Стимулювання розвитку ТРК регіону може відбуватися шляхом використання важелів спеціального режиму інвестиційної діяльності, включаючи інвестиційні преференції.

Перед тим, як проаналізувати спеціальний режим інвестиційної діяльності необхідно визначити передумови та цілі його заснування. Рекреаційний потенціал Одеської області визначається наявністю, різноманітністю та потужністю рекреаційних ресурсів – це кліматичні, ландшафтні, водні, лісові, фауністичні, мінералогічні, історико-культурні ресурси, сприятливі для бальнеологічного лікування та пізнавально-оздоровчого відпочинку.

Широко відомі родовища мінеральних вод різноманітного хімічного складу, які використовуються для лікування багатьох захворювань. Їх загальні експлуатаційні запаси становлять 1,238 тис.м³, з них використовується лише 2,3 %. Клінічними дослідження мінеральної води показали, що її лікувальна ефективність в 4-5 разів перевищує властивості Трускавецької «Нафтусі».

На території Лиманського району, який пропонується для оголошення зоною із спеціальним режимом інвестиційної діяльності, розташовані такі унікальні природні комплекси як Національний природний парк, Державний курорт «Світанок», Державний історико-архітектурний заповідник, каньйон річки Дністер, карстова печера «Атлантида». Отже, завдання полягає в тому, щоб гармонійно поєднати охорону, дослідження і використання природних ресурсів заповідних та курортних територій.

Туристичний потенціал Одещини визначається, насамперед, історико-культурною спадщиною, яка багато в чому є унікальною. Нині в

області працюють два Державних історико-культурних заповідники. Пам'ятками історії та культури є прекрасні садово-паркові ансамблі, древні монастирі, харизматичні культові споруди, численні маєтки, пам'ятні місця і предмети, пов'язані з історичними подіями в житті народу, витвори матеріальної і духовної творчості, які мають історичну, наукову, художню або іншу цінність.

Таким чином, на території області існує комплекс необхідних факторів і передумов для розвитку туристично-рекреаційної галузі: досить компактна територія – територія природного парку, значні площі лісів, мальовничі ландшафти, чисельні річки, джерела мінеральних вод, пам'ятки історії, культури та архітектури.

Важливим етапом заснування спеціального правового режиму інвестиційної діяльності є визначення цілей його запровадження. При створенні спеціального правового режиму інвестиційної діяльності на територіях перспективного розвитку у Одеській області переслідуються такі основні цілі:

- забезпечення сталого соціально-економічного розвитку області;
- удосконалення структури господарського комплексу;
- розвиток малого та середнього бізнесу;
- впровадження ринкових методів господарювання;
- стимулювання створення високотехнологічних та екологічно чистих виробництв;
- ефективне використання всіх видів регіональних ресурсів;
- залучення інвестицій в розвиток санаторно-курортного комплексу, організованого туризму, відпочинку тощо;
- створення сучасної виробничої, транспортної та ринкової інфраструктури;
- збереження природних та історико-культурних комплексів й об'єктів;

- проведення наукових досліджень природних комплексів та їх змін в умовах рекреаційного використання;
- розробка наукових рекомендацій з питань охорони навколишнього природного середовища, ефективного використання природних ресурсів та господарської діяльності, пов'язаної із розвитком нових потужностей у харчовій, переробній галузях, промисловому виробництві, транспортному обслуговуванні, зв'язку, будівництві, сільському та лісовому господарстві, сфері послуг;
- збереження існуючих та створення нових робочих місць, подолання безробіття, а також послідовне підвищення рівня життя населення області.

Узагальнивши положення чинного законодавства (Закон України «Про спеціальний режим інвестиційної діяльності на території пріоритетного розвитку у Волинській області» [66], Закон України Закон України «Про спеціальний режим інвестиційної діяльності на територіях пріоритетного розвитку в Луганській області» [67], Закон України «Про спеціальні економічні зони та спеціальний режим інвестиційної діяльності в Донецькій області» [68]), можна дати наступне визначення спеціального режиму інвестиційної діяльності – це режим, який передбачає введення податкових, митних та інших пільг для суб'єктів підприємницької діяльності, що реалізують інвестиційні проекти, затверджені адміністрацією території перспективного розвитку.

Ми пропонуємо наступний варіант запровадження спеціального режиму інвестиційної діяльності на територіях перспективного розвитку у Одеській області. Спеціальний режим інвестиційної діяльності запроваджується на територіях перспективного розвитку строком на 20 років. Саме такий строк розглядається як оптимальний для окупності інвестиційних ресурсів та отримання доходу від вкладених інвестицій.

З врахуванням характеру регіону та Положення про критерії визначення пріоритетних видів економічної діяльності в спеціальних

(вільних) економічних зонах та на територіях зі спеціальним режимом інвестиційної діяльності і порядку їх застосування [55], пріоритетними видами економічної діяльності є:

- комплексне використання місцевих рекреаційних ресурсів, розвиток індустрії туризму, відпочинку та лікування;
- розвиток сфери послуг для обслуговування туристів та рекреантів;
- розвиток виробництв (промислових, агропромислових тощо), які обслуговують санаторно-курортні та туристично-рекреаційні підприємства;
- вдосконалення виробничої та соціальної інфраструктури;
- розвиток систем транспорту та зв'язку;
- забезпечення продуктивної зайнятості населення;
- формування високорозвинутого туристично-рекреаційного та оздоровчо-лікувального комплексів регіонального і державного значення;
- збереження та відродження історико-культурної спадщини;
- розвиток ресурсозберігаючих технологій та переробки відходів;
- залучення до господарського обігу наявних природних ресурсів та виробничих потужностей, науково-технічного потенціалу, забезпечення їх більш ефективного використання.

Поряд з названими критеріями, при формуванні переліку пріоритетних видів економічної діяльності в доцільно враховувати перспективні напрями розвитку господарських комплексів окремих районів, визначені на основі комплексного вивчення наявного природно-ресурсного і науково-виробничого потенціалу та забезпечення структурної перебудови економіки області.

Основу механізму території перспективного розвитку становить економічний режим діяльності її суб'єктів, який складається з пільгових податкового, митного та валютного режимів.

Діюча податкова система, високий загальний рівень оподаткування, нестабільність господарського і податкового законодавства, відсутність дієвої системи заохочення до реінвестування, розширення та модернізації виробничої бази в національній економіці призводить до скорочення джерел та ресурсів фінансування відтворювальних процесів. У цьому випадку приваблиючим фактором для залучення інвестицій є зменшення розмірів оподаткування та забезпечення гарантій прав власності. Сукупність загальнодержавних та місцевих податків та зборів, що справляються в установленому Податковим Кодексом порядку, становить податкову систему. Платниками податків визнаються фізичні особи (резиденти й нерезиденти України), юридичні особи (резиденти й нерезиденти України) та їх відокремлені підрозділи, які мають, одержують (передають) об'єкти оподаткування або провадять діяльність (операції), що є об'єктом оподаткування згідно з цим Кодексом або податковими законами, і на яких покладено обов'язок із сплати податків та зборів згідно з цим Кодексом. Об'єктом оподаткування можуть бути майно, товари, дохід (прибуток) або його частина, обороти з реалізації товарів (робіт, послуг), операції з постачання товарів (робіт, послуг) та інші об'єкти, визначені податковим законодавством, з наявністю яких податкове законодавство пов'язує виникнення у платника податкового обов'язку [54].

Виходячи із світового досвіду та для стимулювання інвестиційної діяльності іноземних інвесторів необхідно запровадити на території перспективного розвитку особливий режим оподаткування прибутку суб'єктів підприємницької діяльності. Ми вважаємо, що доцільно встановити для оподаткування прибутку діючих, новостворених, перепрофільованих, реструктуризованих підприємств, що реалізують інвестиційні проекти пільгову ставку у розмірі 50% від тієї ставки, що діє на всій території держави. Прибуток таких підприємств має оподатковуватися за такою пільговою ставкою з четвертого по п'ятий рік включно, тоді як перші три роки дані підприємства повинні звільнитись від

оподаткування прибутку. У разі коли протягом звітного відбувається часткове або повне відчуження інвестиції суб'єкт підприємницької діяльності, який одержав інвестицію, зобов'язаний сплатити у повному обсязі податок з прибутку, одержаного у такому звітному періоді.

Наступною пільгою, яку потрібно реалізовувати на територіях перспективного розвитку є звільнення від оподаткування податком на додану вартість операцій з ввезення на митну територію України – на ТПерР – суб'єктами підприємницької діяльності для потреб власного виробництва, пов'язаного з реалізацією інвестиційних проєктів, устаткування, обладнання та комплектуючих до них. Строк дії даної пільги – до п'яти років. Ця пільга не застосовується при ввезенні на митну територію України підакцизних товарів.

Такий порядок пільгового оподаткування повинен мати цільове спрямування на активізацію розвитку території перспективного розвитку. Разом з тим вищеназвані пільги повинні забезпечити створення особливого податкового клімату, який дозволить реально зменшити «податковий прес» суб'єктів підприємництва. Це дозволить задіяти економічні стимули до інтенсифікації виробництва і його розширення. Пільговий податковий режим в таких умовах має розповсюджуватись тільки на обмежене коло суб'єктів підприємництва, які приймають безпосередню участь у забезпеченні функціонування ТПерР.

Наступною складовою економічного режиму є митний режим. Митне регулювання здійснюється відповідно до чинного законодавства України та міжнародних договорів (угод). Ми пропонуємо запровадити такі митні пільги, як звільнення від сплати ввізного мита для суб'єктів господарювання, які реалізують інвестиційні проєкти, зареєстровані у порядку, встановленому законодавством, для товарів, які використовуватимуться виключно для реалізації інвестиційних проєктів (за винятком транспортних засобів, підакцизних товарів і товарів групи 1-

24 згідно з УКТЗЕД). Перелік таких товарів є невід'ємною частиною інвестиційного проекту. Строк дії даної пільги – до п'яти років.

Останньою складовою економічного режиму є валютний режим. Валютне регулювання на ТПерР здійснюється відповідно до чинного законодавства України. Ми пропонуємо, щоб надходження в іноземній валюті від реалізації суб'єктами підприємницької діяльності продукції, товарів (робіт, послуг), вироблених або наданих на ТПерР, звільняються від обов'язкового продажу.

Як зазначалось вище, спеціальний режим інвестиційної діяльності на ТПерР передбачає надання певних видів пільг зареєстрованим на території перспективного розвитку суб'єктам підприємницької діяльності, що реалізують схвалені інвестиційні проекти. Дані інвестиційні проекти повинні відповідати певній кошторисній вартості. Необхідною умовою є встановлення нижньої межі граничної вартості інвестиційних проектів. Ми пропонуємо такий варіант:

- 50 тис. дол. США – у діяльності із збереження історичного та природного надбання, з дослідження та розробок у сфері інформатизації, культури і спорту;

- 250 тис. дол. США – при реалізації інвестиційного проекту в галузях сільського господарства, харчової та обробної промисловості, охорони здоров'я;

- 350 тис. дол. США – при реалізації інвестиційного проекту в галузях будівництва та транспорту;

- 500 тис. дол. США – при реалізації інвестиційного проекту в галузях добувної промисловості, виробництва електроенергії, газу та питного водопостачання.

Позитивне питання про заснування спеціального режиму інвестиційної діяльності вимагає запровадження певних норм, однією із яких є встановлення систем державних гарантій захисту інвестицій. Усім суб'єктам господарювання, які реалізують інвестиційні проекти на ТПерР,

держава гарантує захист інвестицій, що передбачено законодавством України про інвестиційну діяльність та про іноземні інвестиції. Також держава гарантує суб'єктам господарювання на ТПерР право на вивезення прибутків та інвестицій за межі України відповідно до законодавства.

Загальноприйнятим у світовій практиці є прийняття правила відносно додаткових гарантій для суб'єктів підприємницької діяльності на відшкодування збитків та втраченої вигоди у разі реквізиції майна при переведенні рятівних заходів у випадках стихійного лиха, аварій, епідемій тощо, а також спричинених неправомірними діями (чи бездіяльністю) державних органів і їх посадових осіб при виконанні службових обов'язків. Крім цього, повинен забезпечуватись єдиний підхід до всіх суб'єктів підприємництва безвідносно країни походження капіталу або форм їх організації. Це перешкодить проявам дискримінації за національною чи організаційною ознакою, а також створить заохочувальний клімат для реінвестування капіталу.

Наступним важливим етапом запровадження спеціального режиму інвестиційної діяльності є визначення механізму управління. Регулювання господарської діяльності на території перспективного розвитку у Одеській області здійснює місцева державна адміністрація, орган місцевого самоврядування в межах своєї компетенції та адміністрація території перспективного розвитку.

Місцева державна адміністрація, орган місцевого самоврядування в межах своєї компетенції та відповідно до законодавства України встановлюють спрощені процедури видачі документів дозвільного характеру суб'єктам господарювання щодо здійснення господарської діяльності на території перспективного розвитку.

До повноважень органів місцевого самоврядування належить:

– визначення меж земельних ділянок з метою створення на території перспективного розвитку спеціальної митної зони;

- розробка Концепції розвитку та функціонування території перспективного розвитку;
- участь в облаштуванні митної та виробничої інфраструктури спеціальної митної зони;
- розробка проекту установчих документів щодо створення адміністрації території перспективного розвитку;
- призначення на посаду та звільнення з посади керівника адміністрації території перспективного розвитку;
- укладення договору з адміністрацією території перспективного розвитку про передачу в її користування земельних ділянок та природних ресурсів місцевого значення.

До повноважень місцевих державних адміністрацій належить:

- підготовка пропозицій до проекту рішення Кабінету Міністрів України про визначення (скасування рішення про визначення) території перспективного розвитку та переліку земель комунальної власності, на яких можуть створюватися спеціальні митні зони;
- прийняття у межах своїх повноважень рішень, обов'язкових для виконання на територіях перспективного розвитку під час реалізації інвестиційних проектів;
- надання інформації про виконання суб'єктами господарювання зобов'язань з реалізації інвестиційних проектів на території перспективного розвитку у порядку та за формою, встановленими Кабінетом Міністрів України;
- проведення аналізу результатів господарської діяльності на територіях перспективного розвитку;
- контроль за дотриманням суб'єктами господарювання умов виконання зобов'язань з реалізації інвестиційних проектів на територіях перспективного розвитку.

Адміністрація території перспективного розвитку є юридичною особою, утвореною органом місцевого самоврядування, яка забезпечує

загальні умови функціонування території перспективного розвитку. До повноважень адміністрації території перспективного розвитку належить:

- укладення із органом місцевого самоврядування договору про передачу їй в користування (оренду) земельних ділянок для облаштування спеціальної митної зони;
- залучення інвесторів для реалізації інвестиційних проектів;
- реєстрація інвестиційних проектів;
- видача суб'єктам господарювання свідоцтва про реєстрацію інвестиційних проектів за формою, встановленою Кабінетом Міністрів України;
- проведення поточного (щоквартального) моніторингу стану реалізації інвестиційних проектів та щорічного аналізу результатів господарської діяльності;
- здійснення контролю за додержанням суб'єктами господарювання, які реалізують інвестиційні проекти на цих територіях у межах повноважень, передбачених чинним законодавством.

3.3 Оцінка ефективності створення та функціонування туристично-рекреаційного комплексу Одеської області

Оцінка фінансово-економічної ефективності створення і функціонування туристично-рекреаційного комплексу є ключовим моментом дослідження. Виходячи з стану матеріальної бази туристично-рекреаційного комплексу Одеської області, можна констатувати необхідність її формування на новій технічній основі, що задовольняє вимоги сучасного європейського і світового рівня. Цілком зрозуміло, що випереджаючі темпи можуть мати підприємства більш рухливої і економічно привабливої туристичної галузі. Такі ж напрями, як лікування у санаторіях-профілакторіях, будинках відпочинку, базах відпочинку або

таборах, поступово втрачають своє значення і не мають серйозних перспектив для відтворення.

Певним чином ситуація, що формується залежить від загальноекономічних чинників розвитку економіки країни і Одеської області у зв'язку з порушенням сталих виробничих і технологічних зв'язків, загостренням проблеми енергозабезпечення, збереження прецеденту взаємних неплатежів, інфляційних процесів. Важливе значення мають затримки щодо впорядкованості відносин власності у сфері туристично-рекреаційного комплексу. Адже ряд об'єктів відпочинку до сьогодні є власністю промислових підприємств. Через обмеженість фінансових ресурсів вони не здатні забезпечити нормальне відтворення та розвиток сфери туризму та рекреації.

Тому ми пропонуємо варіант інвестування розвитку туристично-рекреаційних закладів шляхом залучення приватних капіталів, у тому числі через запровадження спеціального режиму інвестиційної діяльності. Цим шляхом можна уникнути існуючих недоліків законодавчо-правової бази.

Проведений аналіз соціально-економічного розвитку Одеської області підтверджує те, що обсяги валового внутрішнього продукту, грошових доходів населення, розміру платних та рекреаційних послуг населенню матимуть сталу тенденцію до активного зростання. Це ставить питання про адекватне забезпечення розвитку матеріальної бази ТРК та створення можливостей надання туристично-рекреаційних послуг туристам та рекреантам як у Одеській області в цілому, так і в її окремих регіонах.

Найбільш важливими інвестиційними проектами, що намічено реалізувати при умові впровадження спеціального режиму інвестиційної діяльності у Одеській області є, насамперед, будівництво туристичних закладів, ведення в експлуатацію рекреаційних установ та створення відповідного інфраструктурного забезпечення. Для їх реалізації необхідно залучити не менше 219 млн. дол. США.

Інвестування розвитку ТРК області буде відбуватися із двох основних джерел: національні інвестиції та іноземні інвестиції. Прогнозні розміри інвестицій та етапність їх здійснення наведені у таблиці 3.1.

Дані таблиці 3.1 свідчать, що в разі створення ТПерР сукупні підприємницькі інвестиції за період з 2013 р. по 2018 р. становитимуть 219000 тис. дол. США, у тому числі частка національних складатиме 153300 тис. дол. США або 70%, іноземних – 65700 тис. дол. США або 30%. На першому етапі, тобто до 2015 р. включно, частка національних інвестицій перевищуватиме 80%, а на другому – становитиме 53,8%. Очікується активне нарощування участі іноземного капіталу і відповідне підвищення його частки по етапах від 19,7% до 46,2%.

Таблиця 3.1

Інвестування розвитку туристично-рекреаційного комплексу Одеської області

Джерела інвестицій	Всього	У тому числі	
		2014 – 2016	2017 – 2018
Обсяги інвестування, тис. дол. США			
Національні	153300	107310	45990
Іноземні	65700	26280	39420
Всього	219000	133590	85410
Структура інвестицій, %			
Національні	70,0	80,3	53,8
Іноземні	30,0	19,7	46,2
Всього	100	100	100
Етапність інвестування			
Національні	100,0	70	30
Іноземні	100,0	40	60
Всього	100,0	61	39

Примітка. Складено автором.

Відповідно, обсяги іноземного інвестування зростуть на другому етапі порівняно з першим у 1,5 рази, що обумовлено очікуваною стабілізацією економічної ситуації у країні та регіоні, позитивними зрушеннями в розвитку ТПерР та посиленням привабливості її території для суб'єктів підприємництва у зв'язку із запровадженням спеціального

режиму економічної діяльності. Цілком очевидно, що заповнення внутрішнього простору ТПерР на основі активного залучення інвестицій буде здійснюватись протягом шестирічного (2013-2018 рр.) і подальшого функціонування.

При здійсненні економічних розрахунків враховувався стан інвестиційної активності по окремих територіях, частина яких підтверджується протоколами про наміри та про реалізацію інвестиційних проектів, договорами. Проте, визначити хоча б в агрегованій формі конкретні об'єкти активності інвесторів чи здійснення інновацій, а також можливого розвитку супутніх послуг (торговельного обслуговування, переробки сільськогосподарської продукції, громадського харчування, реконструкції шляхового і комунального господарства тощо) з врахуванням обсягів необхідних техніко-економічних досліджень в дипломній роботі неможливо. Проведення такої роботи є предметом бізнес-планів щодо конкретних інвестиційних пропозицій.

Тому, в нашому дослідженні ми розглядаємо 2 напрями здійснення інвестицій:

- створення та модернізація туристичних закладів на території Одеської області;
- створення рекреаційних установ на території Одеської області, що обумовлено потенційними можливостями природних ресурсів.

Враховуючи викладене, при обґрунтуванні необхідних інвестицій для доведення якості основних послуг до європейського рівня прийнята наступна методична схема. За експертними оцінками зарубіжних фахівців необхідні інвестиції для нового будівництва санаторно-лікувальної бази складають 3,1 тис. дол. США на туристичне місце.

Таким чином, лише для створення основних фондів, призначених для цього виду діяльності, необхідний обсяг інвестицій досягне 15355 млн. дол. США з врахуванням екологічних ємностей для потужностей 4953 тис. ліжко-місць.

Для другого напрямку – рекреаційна галузь, загальний обсяг інвестицій визначений виходячи з вартості одного ліжко-місця в 38,2 тис. дол. США. Таким чином, загальна сума інвестицій тільки для основних проєктів складає 217855 тис. дол. США.

Прогнозні розміри ймовірних інвестицій по об'єктах розглянемо за допомогою даних таблиці 3.2.

Таблиця 3.2

Приріст потужностей на території перспективного розвитку Одеської області (2013-2018 рр.)

	Обсяги інвестицій, тис. дол. США	Введення нових потужностей, місць
Туристична галузь, всього:	15355	4955
1. Будівництво туристичного комплексу	1300	3000
2. Відновлення пам'яток архітектури	9000	300
3. Будівництво кемпінгу та автостоянки	780	30
4. Організація та розвиток сільського зеленого туризму	260	50
5. Створення історико-туристичного заповідника сакрально-фортифікаційного будівництва та багатонаціональної етнографічної спадщини	3250	300
6. Реорганізація Музею ім. М.О. Островського у Музей військової техніки та зброї	75	225
7. Відновлення паркової зони довкола маєтку та створення картинної галереї	245	230
8. Відновлення території довкола історичних об'єктів та створення майстерні народних промислів	150	270
9. Відновлення території довкола церкви-фортеці та відкриття майстерні народних промислів	45	150
10. Відкриття парку мініатюр у м. Одесі	250	400
Рекреаційна галузь, всього:	202500	5300
1. Розвиток курорту «Світанок» на базі родовища мінерально-лікувальних вод	200000	5000
2. Реконструкція водолікарні, закінчення будівництва сауни та відкриття бальнеологічного відділення з подальшим створенням на базі лікарні реабілітаційно-оздоровчого центру	2500	300

Примітка. Складено автором.

Як свідчать отримані результати прогнозних розрахунків, на ТПерР у Одеській області за умов запровадження спеціального режиму

інвестиційної діяльності до 2018 р. включно буде створено додатково 10255 місць для потреб туристів та рекреантів. Прогноз основних техніко-економічних показників розвитку ТРК відображено в таблиці 3.3.

Таблиця 3.3

Прогноз основних техніко-економічних показників розвитку ТРК при запровадженні спеціального режиму інвестиційної діяльності

Показники	Одиниця виміру	Роки						Всього
		2013	2014	2015	2016	2017	2018	
1. Обсяги інвестицій	тис. грн.	522852	435710	261426	174284	174284	174284	1742840
2. Валовий дохід при 100% використанні потужностей	тис. грн.	1258260	1258260	1258260	1258260	1258260	1258260	7549560
3. Використання потужностей	%	0	30	50	80	90	90	56,67
4. Валовий дохід від використання потужностей	тис. грн.	0	377478	629130	1006608	1132434	1132434	4278335,6
5. Валовий прибуток (+); збиток (-)	тис. грн.	-522852	-58232	367704	832324	958150	958150	2535495,6
6. Відрахування до бюджету	тис. грн.	0	0	0	66585,92	76652	316189,5	459427,4
7. ПДВ	тис. грн.	0	0	0	0	0	162885,5	162885,5
8. Податок на прибуток	тис. грн.	0	0	0	66585,92	76652	153304	296541,9
9. Чистий прибуток (збиток)	тис. грн.	-522852	-58232	367704	765738,08	881498	641960,5	2075816,58

Примітка. Складено автором.

На основі проведеної оцінки ефективності інвестиційних проектів були отримані наступні результати. Чистий прибуток складе 2075,82 млн. грн., відрахування до бюджету – 459,43 млн. грн., чистий дисконтований дохід – 265,43 млн. грн., індекс прибутковості – 1,16. Це означає, що

проект є ефективним і має бути прийнятий до реалізації. Термін окупності складе 3 роки і 1 місяць.

Таким чином, створення та функціонування ТРК у Одеській області за умов запровадження спеціального правового режиму інвестиційної діяльності є економічно виправданим. Зокрема, реалізація на ТПерР найбільш важливих інвестиційних проектів забезпечить регіону отримання додаткового прибутку, сприятиме розвитку підприємницької діяльності в туристичній та рекреаційній галузі, зростанню потоку грошових коштів до місцевих бюджетів, зменшенню рівня безробіття та підвищенню інвестиційної привабливості Одещини для вітчизняних та іноземних інвесторів.

ВИСНОВКИ

Однією із складових національної економіки та важливим пріоритетом соціально-економічного розвитку є туристично-рекреаційний комплекс, який має унікальні можливості для ефективного функціонування. Як показує світовий досвід, сфера туризму й рекреації стрімко розширюється, є високоприбутковою та рентабельною. Тому туристично-рекреаційний потенціал регіону може стати поштовхом до розвитку підприємницької діяльності в цій галузі, зменшення рівня безробіття, зростання доходів населення, підвищення рівня інвестиційної привабливості окремих територій, збільшення потоку грошових надходжень до місцевих бюджетів як з боку вітчизняних, так і іноземних інвесторів, а також активізації інших сфер економіки.

У магістерській роботі узагальнено і розвинуто теоретичні основи щодо функціонування туристично-рекреаційного комплексу в регіоні та запропоновано організаційно-економічні механізми стимулювання його розвитку, шляхом створення ТПерР туристично-рекреаційного спрямування. Проведене дослідження дозволяє зробити такі висновки:

1. З'ясовано, що визначення поняття «туристично-рекреаційний комплекс» в науковій літературі трактується по-різному і має безліч особливостей. Їх врахування дозволяє визначити сутність поняття «туристично-рекреаційний комплекс» як комплекс, що об'єднує систему туристично-рекреаційних закладів і установ, обслуговуючих їх підприємств інфраструктури та інших галузей, які мають тісні виробничі, соціальні й економічні зв'язки, спільно використовують ресурси з метою задоволення різноманітних оздоровчих, пізнавальних, культурних та інших потреб населення шляхом створення і споживання специфічного туристично-рекреаційного продукту. Його дослідження дозволяє запропонувати двосферну модель побудови ТРК, яка складається з функціонально-галузевого і територіального структурних підрозділів.

2. Туристично-рекреаційний комплекс, як і будь-який господарський комплекс, виконує суспільно необхідні функції, основною з яких є максимальне задоволення потреб населення у відпочинку, оздоровленні, лікуванні, духовному та фізичному розвитку. До групи інших функцій, які виконує ТРК відносяться: медико-біологічна, соціально-культурна, економічна, міжнародна, екологічна, генеруюча та ін.

3. Встановлено, що при розгляді передумов розвитку туристично-рекреаційного комплексу регіону за основу потрібно приймати систему таких складових туристично-рекреаційного процесу як: туристично-рекреаційні ресурси, туристично-рекреаційні потреби та економічні можливості регіону. Важливим фактором, що впливає на систему передумов розвитку ТРК регіону, є вдале залучення інвестицій. Це пов'язано із впровадженням нових сучасних форм стимулювання господарської діяльності суб'єктів підприємництва, а саме нетрадиційних ринкових механізмів у формі територій перспективного розвитку.

4. Дослідження понятійного апарату, загальноприйнятих визначень та факторів створення територій перспективного розвитку дозволяє сформулювати поняття території перспективного розвитку туристично-рекреаційного спрямування як спеціально визначену частину території держави, межі якої найчастіше збігаються з межами адміністративно-територіальних утворень і на якій запроваджується особливий (пільговий) режим економічної діяльності, орієнтований на реалізацію інвестиційних проектів, розвиток туризму і сфери рекреаційних послуг, а також забезпечення соціально-економічного розвитку регіону. Передумовою створення ТПерР є багатий природний, рекреаційний та історико-культурний потенціал, а метою – активізація туристично-рекреаційної діяльності.

5. Враховуючи те, що на сучасному етапі розвитку особливих територіальних утворень існує потреба у єдиних методичних рекомендаціях щодо розробки техніко-економічного обґрунтування

доцільності створення і функціонування ТПерР туристично-рекреаційного спрямування, запропоновано вдосконалені методичні рекомендації. Дані рекомендації включають наступні основні розділи: вивчення туристично-рекреаційного потенціалу регіону, визначення рівня промислового та інфраструктурного розвитку регіону розташування ТПерР, а також оцінка фінансово-інвестиційних показників та ресурсної забезпеченості проекту.

6. На основі проведеного дослідження стану соціально-економічного розвитку Одеської області, встановлено, що визначальними особливостями регіону є: вигідне положення, значний промисловий та науковий потенціал, розвинутий аграрний сектор, широкі можливості для розвитку зовнішньоекономічних зв'язків. Крім того, сприятливий інвестиційний клімат, зростання спектру банківських, страхових, консультаційних послуг, розвинута інфраструктура, наявність кваліфікованого персоналу – все це створює необхідні умови забезпечення комплексного розвитку економіки, належного життєвого рівня населення та збереження стабільної суспільно-політичної ситуації в регіоні.

7. Провівши оцінку туристично-рекреаційного потенціалу Одеської області, було виявлено перспективи регіону пов'язані з унікальною історико-культурною спадщиною, наявними природними та кліматичними умовами, різноманітністю ландшафтних територій, багатством флори та фауни, значними запасами водних, лісових та мінералогічних ресурсів, розвиненою мережею закладів оздоровлення і відпочинку, достатнім готельним фондом. Це дало підстави для висновків про можливість та необхідність перспективного розвитку цілісного туристично-рекреаційного комплексу в межах регіону.

8. Для кожної ТПерР визначається найбільш прийнятний спеціальний режим інвестиційної діяльності, який включає до свого складу сукупність пільгових податкових, митних, валютних та інших умов. Виходячи зі світового досвіду та для стимулювання інвестиційної діяльності як національних, так і іноземних інвесторів необхідно

запровадити особливий режим оподаткування прибутку суб'єктів підприємницької діяльності, зокрема, пільгову ставку у розмірі 50% від тієї ставки, що діє на всій території держави тощо. Митний режим та валютне регулювання на ТПер має забезпечувати створення оптимальних умов для зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів господарювання. Для реалізації цілей та задач ТПер запропоновано наступну систему управління, яка містить такі органи управління як адміністрація території перспективного розвитку, органи місцевого самоврядування та місцеві державні адміністрації.

9. В процесі розробки проекту доведено, що в разі створення ТПер сукупні підприємницькі інвестиції за період з 2013 р. по 2018 р. становитимуть 219 млн. дол. США, у тому числі частка національних складатиме 153300 тис. дол. США або 70%, іноземних – 65700 тис. дол. США або 30%. Крім того, за умов запровадження спеціального режиму інвестиційної діяльності на ТПер до 2018 р. включно, буде створено додатково 10255 місць для потреб туристів та рекреантів. Відповідно, чистий прибуток складе 2075,82 млн. грн., відрахування до бюджету – 459,43 млн. грн. Термін окупності становитиме 3 роки і 1 місяць.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Баєва О.В. Організаційно-економічні засади управління туристично-рекреаційними комплексами / О.В. Баєва // В кн.: Индустрия гостеприимства в странах Европы. – Симферополь : Издательский центр Крымского института бизнеса. – 2018. - № 1 – С. 14-16.
2. Бакурова Г.В. Оцінка рекреаційної привабливості регіону / Г.В. Бакурова, Д.В. Очеретін // Економіка: проблеми теорії та практики. Зб. наук. праць. – 2012. – Вип. 183. – В 3 т. –Т. 3. – С. 617-622.
3. Балабанов И.Т. Экономика туризма: Учеб. пособие / И.Т. Балабанов, А.И. Балабанов. – М.: Финансы и статистика, 2015. – 176 с.
4. Банько В.Г. Охорона праці в туристському комплексі: навч. посіб. / В.Г. Банько. – К.: КНТ, 2015. – 232 с.
5. Барановський М.Н. Туризм як форма активізації розвитку сільських депресивних територій / М.Н. Барановський // Вісник Львів. УН–ТУ. Серія міжнародні відносини. – 2014. – Вип. 24. – С. 13-21.
6. Бейдик О.О. Рекреаційно-туристські ресурси України: Методологія та методика аналізу, термінологія, районування: Монографія / О.О. Бейдик. – К. : Київський ун-тет, 2001. – 395 с.
7. Бейдик О.О. Словник-довідник з географії туризму, рекреалогії та рекреаційної географії / О.О. Бейдик. – К.: Палитра, 2007. – 130 с.
8. Биржаков М.Б. Введение в туризм / М.Б. Биржаков. – СПб.: Невский Фонд; Герда, 2000. – 192 с.
9. Білецька Г.А. Рекреаційні ландшафтні ресурси Одеської області / Г.А. Білецька // Науковий вісник НЛТУ України. – 2008. – Вип. 18.12. – С. 81-85.
10. Бобираєва О.В. Рекреація в системі розширеного суспільного відтворення / О.В. Бобираєва // Вісник Київського Національного університету ім. Т.Г.Шевченка. – 2012. – Випуск 55. – С. 100-108.

11. Боголюбов В.С. Экономика туризма / В.С. Боголюбов, В.П. Орловская. – М.: Академія, 2005. – 192 с.
12. Будзей О.Ю. Історичні місця України / О.Ю. Будзей. – Львів: Світ, 2005. – 272 с.
13. Бутко М.П. Генезис економічної теорії та методологічні підходи до оцінки туристичного потенціалу регіону / М.П. Бутко, О.О. Самко // Економіка і держава. Міжнародний науково-практичний журнал. – 2014. – № 5. – С. 33-38.
14. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел]. – К.: Ірпінь ВТФ «Перун», 2004. – 1440 с.
15. Водне господарство в Україні / [За ред. А.В. Яцика, В.М. Хорева]. – К.: Генеза, 2000. – 456 с.
16. Воробйова О.А. Маркетингові та логістичні інструменти в системі механізмів стимулювання рекреаційно-туристичного природокористування / О.А. Воробйова // Економіческие инновации: Сб. научн. трудов. – Одеса, 2017. – Вып. 26. – С. 85-102.
17. Вуйцик О.К. Вплив рекреаційно-туристичного комплексу на розвиток економіки держави / О.К. Вуйцик // Вісник Львів. УН-ТУ. Серія міжнародні відносини. – 2008. – Вип. 24. – С. 35-42.
18. Геройська О.М. Кам'янець-Подільська фортеця: Путівник / О.М. Геройська. – К.: Плеяда, 2005. – 42 с.
19. Гидбут А.В. Курортно-рекреационное хозяйство (региональный аспект) / А.В. Гидбут, А.Г. Мезенцев. – М.: Наука, 2001. – 94 с.
20. Гордієнко К.Д. Економічний тлумачний словник. Понятійна база законодавства України у сфері економіки / К.Д. Гордієнко. – [2-ге вид.]. – К.: КНТ, 2007. – 360 с.
21. Гудзь П.Л. Економічна ефективність використання природних рекреаційних ресурсів / П. Гудзь // Регіональна економіка. – 2015. – № 4. – С. 20-24.

22. Гуменюк С.К. Туристські маршрути Одещини: Путівник / С.К. Гуменюк, М.Д. Морський. – Львів: Каменяр, 2003. – 119 с.
23. Довбенко О.Л. Спеціальні економічні зони туристично-рекреаційного типу: порівняльна характеристика / О.Л. Довбенко // Вісник ТНЕУ. – 2017. – № 2. – С. 135-142.
24. Долішній М.І. Регіональна політика на рубежі ХХ–ХХІ століть: нові пріоритети / М.І. Долішній. – К.: Наукова думка, 2006. – 512 с.
25. Дудкіна О.П. Регіональні особливості розвитку рекреаційних зон (методичні та організаційно-економічні основи) / О.П. Дудкіна. – Львів: 2014. – 19 с.
26. Дядечко А.П. Економіка туристичного бізнесу: навч. посіб. / А.П. Дядечко – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 224 с.
27. Жилые здания (СНиП 2.08.01-89): Приказ Государственного строительного комитета СССР от 1989 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://document.ua/zhilye-zdanija.-nor426.html>.
28. Жук І. Сучасний стан та перспективи розвитку туристичного бізнесу в Україні / І. Жук // ВІСНИК ЛЬВІВ. УН–ТУ. Серія міжнародні відносини. – 2008. – Вип. 24. – С. 71-76.
29. Заставецька О.В. Географія Одеської області / О.В. Заставецька, Б.І. Заставецький, І.Л. Дітчук. – Тернопіль, 2005. – 232 с.
30. Кальченко О.М. Кластеризація в туристичній галузі / О.М. Кальченко // Вісник Чернігівського державного технологічного університету. Збірник. – 2014. – № 39. – С. 186-195.
31. Кифяк В.Ф. Організація туризму: навч. посіб. / В.Ф. Кифяк. – Чернівці: Книги. – ХХІ, 2008. – 344 с.
32. Ковальчук С.І. Пам'ятки природи Одещини / С.І. Ковальчук, М.А. Задорожний. – Львів: Каменяр, 2005. – 56 с.
33. Колесник О.О. Формування класифікаційних ознак туризму в системі економічних аспектів розвитку суспільства / О.О. Колесник //

Вісник Житомирського державного технологічного університету. Економічні науки. – 2014. – № 1(47). – С.171-175.

34. Корецкий Л.М. Научно-методические аспекты экономико-географического исследования территориально-рекреационных систем. Методологические проблемы современной географии. Сб. науч. трудов / Л.М. Корецкий, И.В. Смаль. – К.: Наукова думка, 2003. – 100 с.

35. Кушнір Н.Б. Поняття рекреаційно-туристичних ресурсів та особливості їх охорони і раціонального використання / Н.Б. Кушнір, О.І. Дячук // Вісник Національного університету водного господарства та природокористування. – 2014. – Вип. 4 (48). – С.217-223.

36. Любіцева О.О. Туристичні ресурси України / О.О. Любіцева, Є.В. Панкова, В.І. Стафійчук. – К.: Альтерпрес, 2007. – 369 с.

37. Магійович Р.І. Розвиток туристично-рекреаційного комплексу в Західному регіоні / Р.І. Магійович, О.В. Пилип'як, О.О. Шкрібинець // Науковий вісник НЛТУУ. – 2008. – Вип. 18.7. – С.164-169.

38. Мальська М.П. Основи туристичного бізнесу: навч. посіб. / М.П. Мальська, В.В. Худо, В.І. Цибух. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 272 с.

39. Масляк П.О. Рекреаційна географія: навч. посіб. / П.О. Масляк. – К.: Знання, 2008. – 343 с.

40. Матвійчук Л.Ю. Особливості типології туристичних ресурсів, як основа їх раціонального використання / Матвійчук Л.Ю. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum3.pdf.

41. Мацола В.І. Рекреаційно-туристичний комплекс України / В.І. Мацола. – Львів: ІРД НАНУ, 2017. – 259 с.

42. Мацюк О.Я. Замки і фортеці Західної України: Історичні мандрівки / О.Я. Мацюк. – Львів: Центр Європи, 2005. – 235 с.

43. Мельник Л.Г. Экономика и информация: энциклопедический словарь / Л.Г. Мельник. – Сумы: ИТД «Университетская книга», 2005. – 384 с.

44. Менеджмент туристичної індустрії / [І.М. Школа, Т.М. Ореховська, І.Д. Козьменко та ін.]. – Чернівці: Книги-XXI, 2005. – 596 с.

45. Милько І.П. Аналіз стану та тенденцій розвитку туристично-рекреаційного комплексу Волинської області / І. П. Милько. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/2014_6_1/27.pdf.

46. Мігущенко Ю.В. Локальні туристично-рекреаційні комплекси як альтернативна модель активізації інвестиційної діяльності у туристичній галузі / Ю.В. Мігущенко // Стратегічні пріоритети. – 2015. – № 3(8). – С. 163-169.

47. Молнар О.С. Функції та структура туристично-рекреаційного комплексу регіону / О.С. Молнар, В.В. Сержанов, Ф.А. Важинський // Науковий вісник Ужгородського університету. Економіка: Збірник наукових праць. – 2008. – Вип. 26. – С. 30-36.

48. Науково-методичні засади реформування рекреаційної сфери / [В.С. Кравців, Л.С. Гринів, М. В. Копач, С.П. Кузик]. – Львів, 2014. – 79 с.

49. Основи охорони праці: навч. посіб. / [В.В. Березуцький, Т.С. Бондаренко, Г.Г. Валенко та ін.]; за заг. ред. В.В. Березуцького. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Х.: Факт, 2007. – 480 с.

50. Павлов В.І. Рекреаційний комплекс Волині: теорія, практика, перспективи: Монографія / В.І. Павлов, Л.М. Черчик. – Луцьк, 2008. – 124 с.

51. Паламарчук М.М. Водний фонд України: Довідковий посібник / М.М. Паламарчук, Н. Б. Закорчевна [за ред. В.М. Хорєва, К.А. Алієва]. – К.: Ніка-Центр, 2001. – 392 с.

52. Паламарчук М.М. Економічна і соціальна географія України з основами теорії: [посіб. для викладачів економічних і географічних факультетів вузів, наукових працівників, аспірантів] / М. М. Паламарчук, О. М. Паламарчук. – К.: Знання, 2008. – 416 с.

53. Панкова Є.В. Туристичне краєзнавство: навч. посіб. / Є.В. Панкова – К.: Альтерпрес, 2003. – 352 с.

54. Податковий кодекс України: за станом на 01.08.2017 р. / Верховна Рада України // Офіційний вісник України. – 2017. – № 92. – Т. 1. – Ст. 3248.

55. Положення про критерії визначення пріоритетних видів економічної діяльності в спеціальних (вільних) економічних зонах та на територіях зі спеціальним режимом інвестиційної діяльності і порядок їх застосування: Наказ Міністерства економіки України, Міністерства фінансів України № 28/51 від 14.03.2015 р. // Офіційний вісник України. – 2005. – № 14. – Ст. 583.

56. Положення про Національний історико-архітектурний заповідник «Кам'янець»: Наказ Міністерства регіонального розвитку та будівництва України від 20.08.2007р. № 152. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://niazkaменec.org.ua/info/pologena_pro_niaz.shtml.

57. Правила будови і безпечної експлуатації вантажопідіймальних кранів (НПАОП 0.00-1.01-07): Наказ Держгірпромнагляду від 18.06.2007 р. № 132. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.znaky.org.ua/ua/ua-tech?page=6>.

58. Про Державний історико-культурний заповідник «Самчики» (Одеська область): Постанова КМУ № 844 від 05.08.1997 р. // Офіційний вісник України. – 1997. – № 32.

59. Про затвердження Правил пожежної безпеки в Україні (НАПБ А.01.001-2004): Наказ Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій № 126 від 19.10.2004 р. // Офіційний вісник України. – 2004. – № 45. – Ст. 2984.

60. Про затвердження Списку історичних населених місць України Кабінет Міністрів України: Постанова КМУ № 878 від 26.07.2001 р. // Офіційний вісник України. – 2001. – № 31. – Ст. 1402.

61. Про заходи щодо подальшого розвитку природно-заповідної справи в Україні: Указ Президента України № 838/2005 від 23.05.2005 р. // Урядовий кур'єр. – 2005. – № 100.

62. Про оздоровлення та відпочинок дітей: Закон України № 375-VI від 04.09.2008 р. // Офіційний вісник України. – 2008. – № 72. – Ст. 2418.

63. Про Порядок проведення аналізу результатів функціонування спеціальних (вільних) економічних зон і територій із спеціальним режимом інвестиційної діяльності: Постанова КМУ № 184 від 28.02.2001 р. // Офіційний вісник України. – 2001. – № 9. – Ст. 362.

64. Про Програму соціально-економічного розвитку Одеської області на 2012 рік: Рішення Одеської обласної ради від 21.12.2016 р. № 17-7/2016. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.adm.km.ua/doc/prog2012.pdf>.

65. Про розширення мережі та територій національних природних парків та інших природно-заповідних об'єктів: Указ Президента України № 1129/2008 від 01.12.2008 р. // Офіційний вісник Президента України. – 2008. – № 47. – Ст. 1407.

66. Про спеціальний режим інвестиційної діяльності на території пріоритетного розвитку у Волинській області: Закон України № 2354-III від 05.04.2001 р. // Офіційний вісник України. – 2001. – № 17. – Ст. 722.

67. Про спеціальний режим інвестиційної діяльності на територіях пріоритетного розвитку в Луганській області: Закон України № 970-XIV від 15.07.1999 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 38. – Ст. 351.

68. Про спеціальні економічні зони та спеціальний режим інвестиційної діяльності в Донецькій області: Закон України № 356-XIV від 24.12.1998 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 7. – Ст. 50.

69. Про території перспективного розвитку: Проект Закону України від 28 квітня 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=37616.
70. Про туризм: Закон України № 31 від 15.09.1995 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 31. – Ст. 241.
71. Рекреация: социально-экономические и правовые аспекты: [ред. Мамутова Н.К.и др.]. – К.: Наук. думка, 1992. – 143 с.
72. Ринейська Л.С. Туризм як перспективна галузь сучасного міжнародного бізнесу / Л.С. Ринейська // ПолтНТУ. Економіка і регіон. – № 1 (20). – 2014. – С. 90-93.
73. Сажнева Н.М. Рекреаційна географія: навч. посіб. / Н.М. Сажнева. – Мелітополь: Люкс, 2008. – 329 с.
74. Свелеба Н.А. Актуальні проблеми туристичного бізнесу в умовах динамічних змін ринкового середовища / Н.А. Свелеба, М.М. Бігус // Науковий вісник НЛТУ України. – 2014. – Вип. 19.8. – С. 122-126.
75. Свида І.В. Сучасний стан, актуальні проблеми та перспективи розвитку вітчизняного ринку туристичних послуг / І.В. Свида // Науковий вісник Ужгородського університету. – 2015. – № 28(3). – С. 64–69.
76. Скаковська С.С. Структура природно-рекреаційного потенціалу регіону як об'єкт управлінської діяльності / С.С.Скаковська //[Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/2015_2/25.pdf.
77. Скакун Ю.В. Особливості правового регулювання фінансування видатків рекреаційних підприємств АРК в сучасних умовах / Ю.В. Скакун // Учетные записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. – № 2. Том 19 (58). – 2006. – С. 208-212.
78. Слободяник О.А. Державне регулювання конкурентоспроможності та інвестиційної привабливості рекреації та туризму / О.А. Слободяник // Экономические инновации: Сб. научн. трудов. – Одеса, 2015. – Вып. 22. – С. 115-122.

79. Смаль І.В. Рекреація і туризм: короткий тлумачний словник термінів і понять / І.В Смаль. – Ніжин: Видавництво НДУ ім. М. Гоголя, 2016. – 80 с.

80. Соціально-економічні системи продуктивних сил регіонів в Україні / [Л.Г. Чернюк, П.П. Борщевський, Б.М. Данилишин, М.І. Фащевський; ред. С.І. Дорогунцов]. – К.: Нічлава, 2012. – 690 с.

81. ССБТ. Общие санитарно-гигиенические требования к воздуху рабочей зоны (ГОСТ 12.1.005-88): Постановление Государственного комитета стандартов Совета Министров СССР от 29.09.88 № 3388. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://document.ua/ssbt.-obshie-sanitarno-gigienicheskie-trebovanija-k-vozduhu--nor3205.html>.

82. ССБТ. Процессы производственные. Общие требования безопасности (ГОСТ 12.3.002-75): Постановление Государственного комитета стандартов Совета Министров СССР от 25 апреля 1975 г. № 1064. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://3umf.com/doc/471/>.

83. ССБТ. Работы погрузочно-разгрузочные. Общие требования безопасности (ГОСТ 12.3.009-76): Постановление Государственного комитета стандартов Совета Министров СССР от 23 марта 1976 г. № 670. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://wood-info.org/ua/gost/12-3-009-76/>.

84. Станасюк С.Д. Регулювання регіонального ринку рекреаційних послуг / С.Д. Станасюк, Л.І. Дяченко // Науковий вісник НЛТУ України. – 2008. – Вип. 18.8. – С. 125-129.

85. Стецько Н.К. Основні поняття і визначення туризму як сфери діяльності / Н.К. Стецько // Наук. зап. ТНПУ. Сер. Рекреаційна географія і туризм. – 2016. – №1. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/NZTNPU/geogr/2016_1/4/002Stetsko.pdf.

86. Стецько Н.К. Туристична термінологія в контексті світового досвіду та українського законодавства / Н.К. Стецько // Наук. зап. ТНПУ. Сер. Географія. – 2017. – С. 120-125.

87. Стеченко Д.М. Наукові орієнтири диверсифікації сфери рекреаційно-туристичних послуг у регіоні / Д.М. Стеченко, І.В. Безуглий // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. – 2017. – № 2(10). – С. 80-83.

88. Томаневич Л. Про побудову організаційно-управлінської моделі в сфері туристично-рекреаційної діяльності в Україні / Л. Туманевич // Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту КНТЕУ. – 2005. – Вип. 4. Економічні науки .Ч.1. – С. 221-231.

89. Топчієв О.Г. Суспільно-географічні дослідження: методологія, методи, методики: навч. посіб. / О.Г. Топчієв. – Одеса: Астропринт, 2005. – 632 с.

90. Фоменко Н.В. Рекреаційні ресурси та курортологія: навч. посіб. / Н.В. Фоменко. – К.: Центр навчальної літератури, 2007. – 312 с.

91. Шарыгин М.Д. Эволюция учения о территориальных общественных системах / М.Д. Шарыгин // Географический вестник. – 2016. – № 1. – С. 4-13.

92. Шупік Б.В. Зарубіжний досвід у регулюванні туризму / Б.В. Шупік // Держава та регіони. – 2017. – № 1. – С. 200–207.

93. Щепанський Е.В. Запровадження спеціального режиму інвестиційної діяльності як напрям стимулювання соціально-економічного розвитку регіонів / Е.В. Щепанський // Вісник ХІРУП. – 2013. – № 2 – С. 318-325.

94. Щепанський Е.В. Науково-методичні засади стимулювання розвитку туристично-рекреаційного комплексу регіону: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.10.01 «Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка» / Е.В. Щепанський – К., 2013. – 17 с.

95. Щепанський Е.В. ТПР туристично-рекреаційного спрямування як інноваційна форма розвитку регіону / Е.В. Щепанський // Вісник ХІРУП. – Збірник наукових праць за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми державної регіональної політики в умовах проведення адміністративної реформи в Україні». – 2013. – № 2 – С. 287-290.

ДОДАТКИ

Додаток А

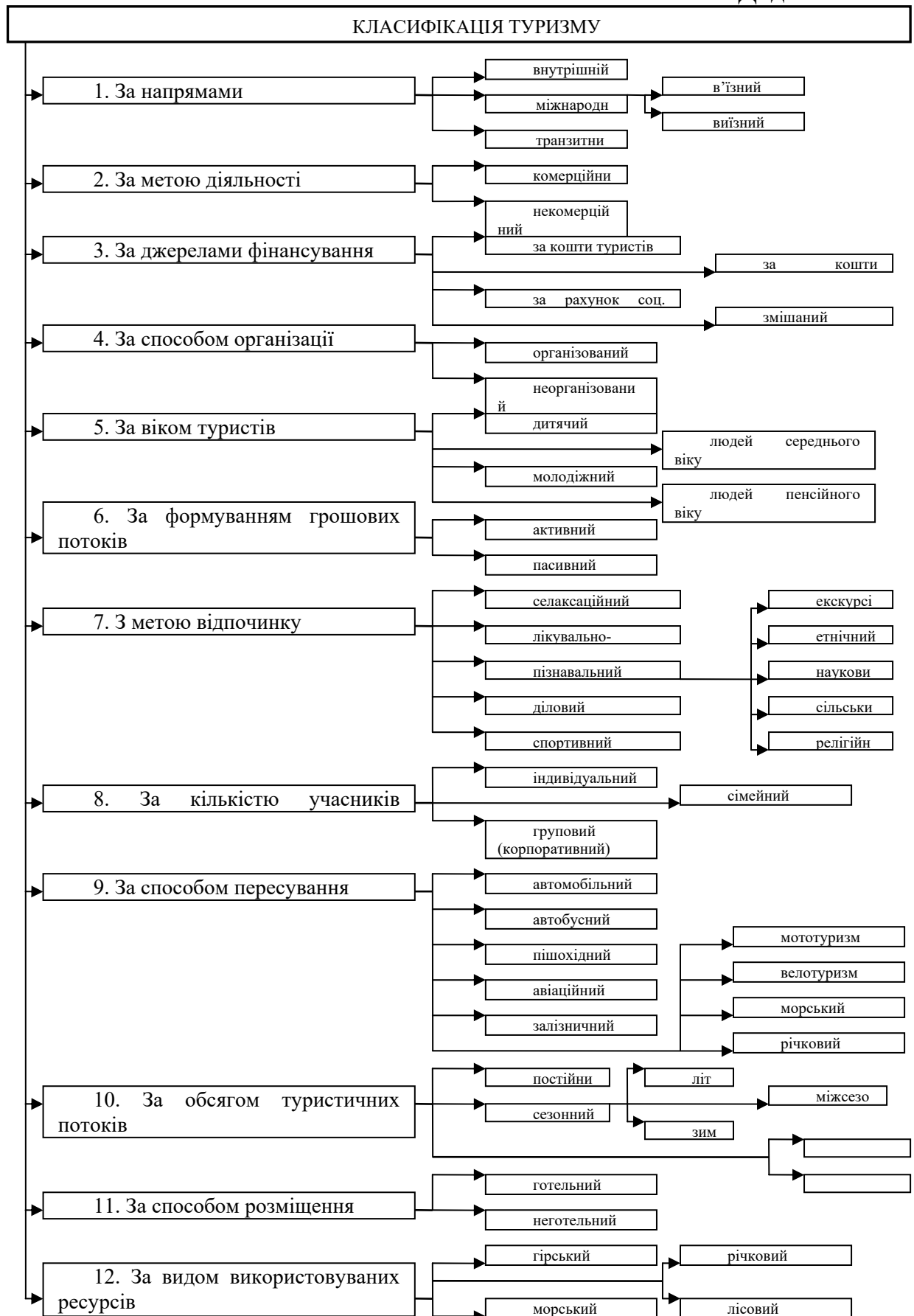

Рис. А.1. Класифікація туризму.

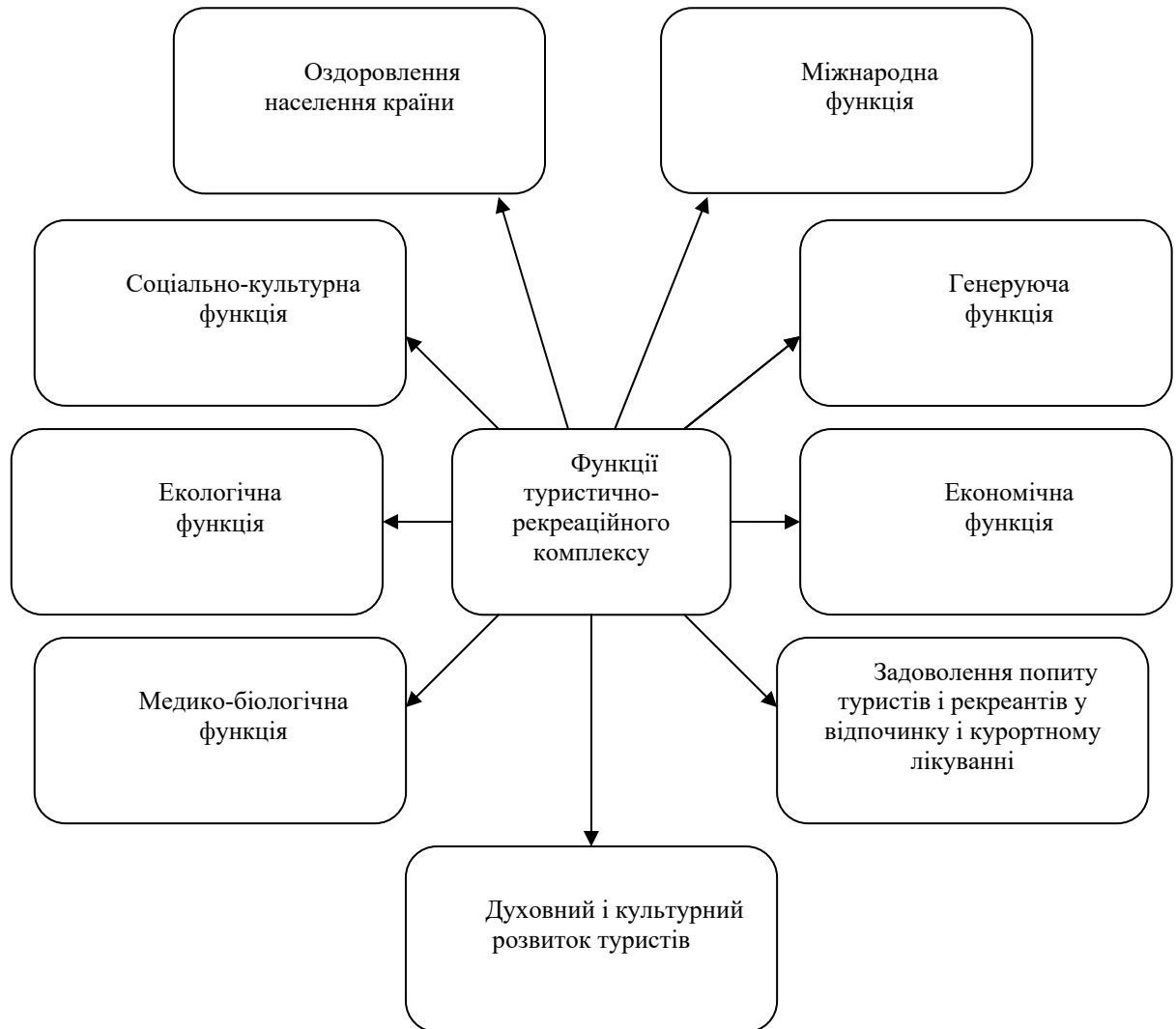

Рис. Б.1. Функції туристично-рекреаційного комплексу.

Примітка. Джерело: [47, с. 33].

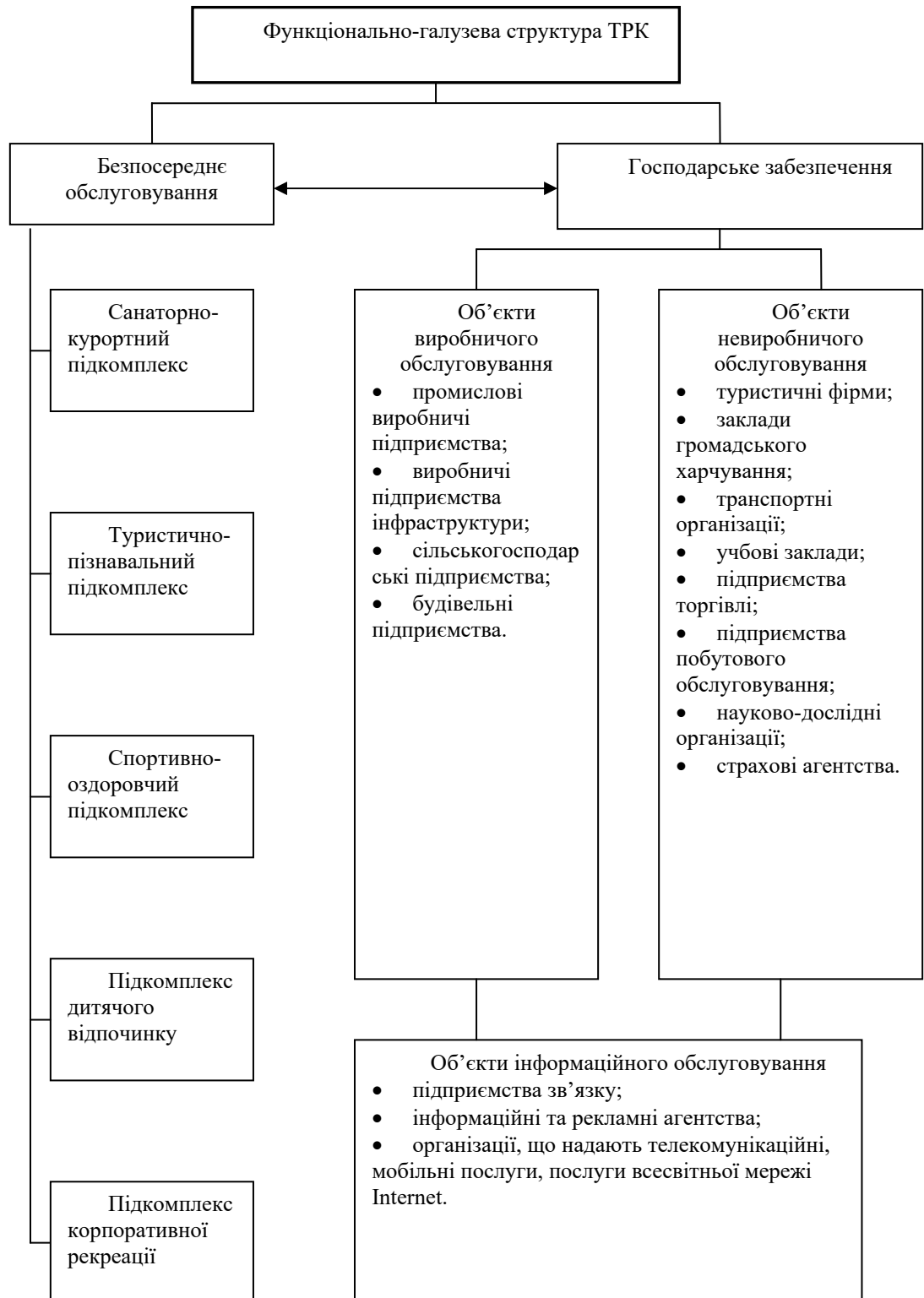

Рис. В.1. Функціонально-галузева структура ТРК.

Примітка. Джерело: [94, с. 5].

Додаток Г
Таблиця Г.1

Класифікація туристично-рекреаційних ресурсів

Класифікаційна ознака	Види туристично-рекреаційних ресурсів	Характеристика та призначення
1. За елементним складом по відношенню до туристично-рекреаційного потенціалу	природні	є базою для здійснення рекреаційної діяльності
	антропогенні	забезпечують можливість реалізації туристично-рекреаційної діяльності на певній території
	інноваційно-інформаційні	забезпечують поширення інформації про регіон, роблять туристичний і рекреаційний продукт конкурентоспроможним
	інвестиційні	забезпечують процес відновлення, підтримки в належному стані, розвитку туристично-рекреаційних ресурсів і туристичної галузі в регіоні
2. За ієрархією	первинні	природні, культурно-історичні
	вторинні	інноваційно-інформаційні, інвестиційні
3. По відношенню до територіального розміщення і використання	місцеві	підпорядковуються органам місцевого самоврядування (зони відпочинку, матеріально-технічна база)
	загальнодержавні	включають туристично-рекреаційні ресурси загальнодержавного значення (територіальні води, природні ресурси континентального шельфу, лісові ресурси, культурно-історичні пам'ятки державного значення та ін.)
4. Залежно від права власності	приватні	знаходяться у власності приватних осіб
	колективні	знаходяться у власності колективів
	державні	знаходяться у власності держави
5. Залежно від здатності до відновлення	відновлювальні	здатні відновлюватися взамін використаної їх частини
	невідновлювальні	ресурси, які практично неможливо відновити
6. Відповідно до характеру впровадження у туристичний процес	власне туристично-рекреаційні ресурси	складаються з різних естетичних, природних, природно антропогенних та антропогенних об'єктів, явищ, умов та чинників, які придатні як основа для надання туристичних послуг
	допоміжні	матеріальні, фінансові, трудові, інформаційні, економічні ресурси, які залучаються для освоєння і використання безпосередніх туристично-рекреаційних ресурсів
	додаткові	є необов'язковими (мережа коопераційних закладів торгівлі)
7. Залежно від використання в даний момент часу	потенційні	ресурси, які можуть бути отримані і використані за певних умов (не здані в експлуатацію об'єкти матеріально-технічної бази рекреації, не розвідані і не оцінені природні рекреаційні ресурси, нереалізовані інвестиції в розвиток рекреації і т.д.)
	реальні	наявні ресурси, що можуть бути використані для цілей рекреації в будь-який момент без виконання додаткових умов для їх виявлення і залучення (розвідані природні рекреаційні ресурси, історико-культурні пам'ятки, функціонуюча матеріально-технічна база туризму і рекреації та ін.)

Примітка. Складено автором.

Додаток Д

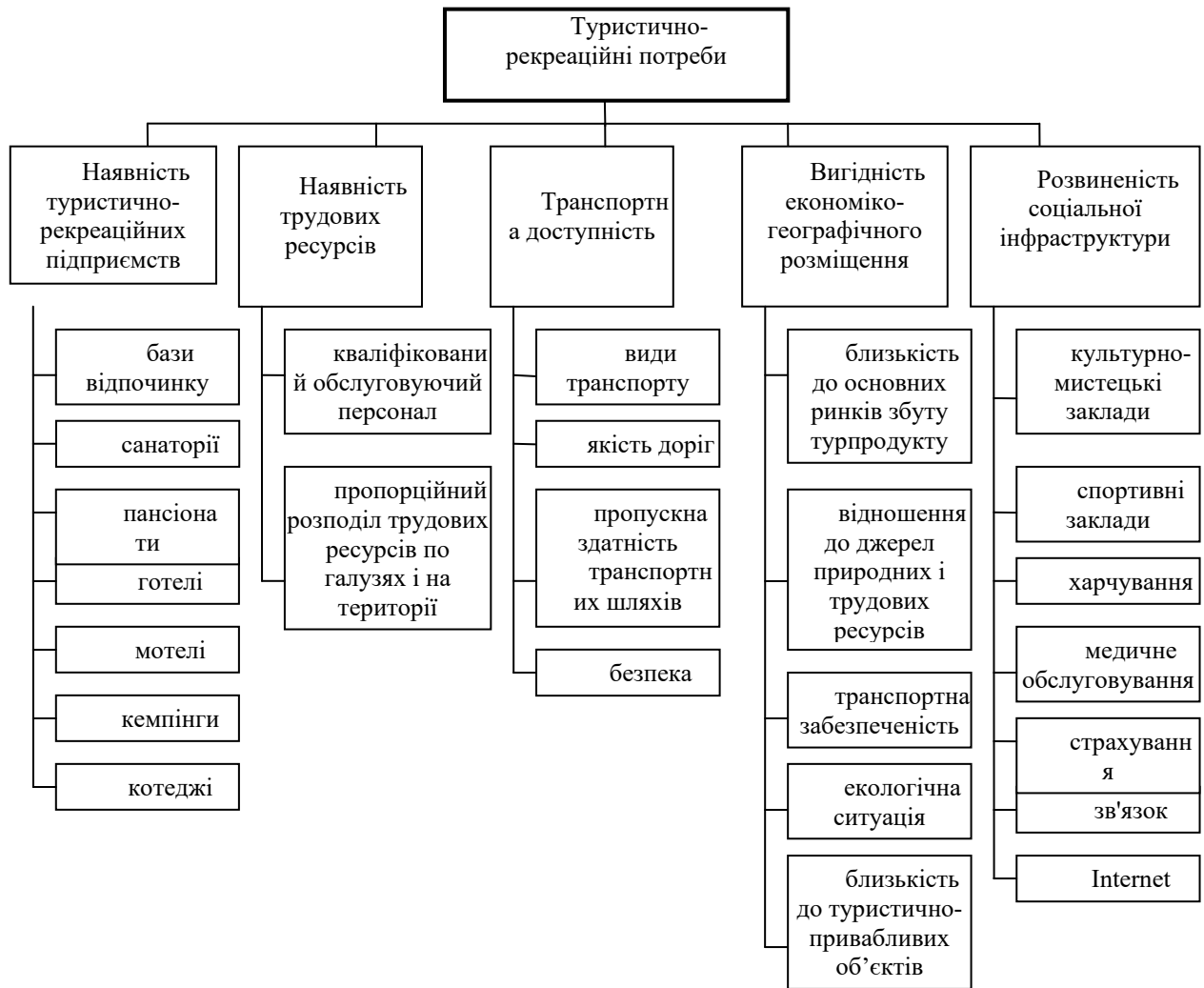

Рис. Д.1. Туристично-рекреаційні потреби.

Примітка. Складено автором.

Додаток Е

Таблиця Е.1

Економічна активність населення за статтю та місцем проживанням

Показники	Одиниця виміру	Все населення	Жінки	Чоловіки	Міське населення	Сільське населення
Економічно активне населення	тис. осіб					
у віці 15-70 років						
працездатного віку						
Рівень економічної активності	у % до населення відповідної вікової групи					
у віці 15-70 років						
працездатного віку						
Зайняте населення	тис. осіб					
у віці 15-70 років						
працездатного віку						
Рівень зайнятості	у % до населення відповідної вікової групи					
у віці 15-70 років						
працездатного віку						
Безробітне населення	тис. осіб					
у віці 15-70 років						
працездатного віку						
Рівень безробіття	у % до економічно активного населення відповідної вікової групи					
у віці 15-70 років						
працездатного віку						
Економічно неактивне населення	тис. осіб					
у віці 15-70 років						
працездатного віку						

Природно-заповідний фонд регіону

Категорія заповідних територій та об'єктів	Роки					
	1		...		n	
	к-сть, шт.	площа, га	к-сть, шт.	площа, га	к-сть, шт.	площа, га
Природні заповідники						
Національні природні парки						
Регіональні ландшафтні парки						
Заказники загальнодержавного значення						
Заказники місцевого значення						
Пам'ятки природи загальнодержавного значення						
Пам'ятки природи місцевого значення						
Зоологічні парки місцевого значення						
Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення						
Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва місцевого значення						
Заповідні урочища						
Дендрологічні парки						
Ботанічні сади загальнодержавного значення						
Ботанічні сади місцевого значення						
Всього						
Фактична площа ПЗФ						
% фактичної площі ПЗФ від площі АОТ						

